

MAGYAR PAPI EGYSÉG

P. HALÁSZ PIUS

TERMÉSZET ÉS TERMÉSZETFÖLÖTTI
A PAP ÉLETÉBEN

1960.

Különszám

13.

BEKÖSZÖNTŐ

„Papi Lelkiség Füzetek”

Sok paptestvér fejezte ki óhaját, hogy a hazai Papi Lelkiség remek tanulmányait idekint is közkinccsé tegyük. Mert a PL régebbi számai bizony ritkák lettek, mint a fehér holló. A kérést sok megfontolás után magunkévá tettük és a megoldási lehetőségeket latolgattuk.

Először arra gondoltunk, hogy a Magyar Papi Egység folyó számaiban kellene időnként egy-egy régebbi cikket leközzölni. Ez a terv utópiának bizonyult. A mostani keret nehezen bírná el a hosszú lélekzetű (néha 25-30 oldalas) értekezéseket. Azután felmerült a gondolat, hogy válogatott köteteket a maguk egészében újranyomassunk. Sokan lelkesen fogadták ezt az eszmét. De a kötetek átforgatása folyamán ezt a megoldási lehetőséget el kellett vetnünk. Egyik-másik írás ugyanis idejétmúlta és így a kötetek nem számíthattak volna osztatlan érdeklődésre. Végül is a mostani megoldás látszott a legcélszerűbbnek: hogy t. i. egy-egy szerzőtől közöljünk összefüggő vagy legalább válogatott cikksorozatot. A válogatást a szerkesztőség az olvasókkal karöltve végezné el. Így született meg a „Papi Lelkiség Füzetek” sorozatának a terve.

Ezekben a lelkiségi különfüzetekben megszólaltatjuk a PL közismert írógárdáját. A szerkesztő Hunya Dániel markáns írásai mellett sorra kerülnek majd a leghűsegebb munkatársak (köztük a közkedvelt Szeghy Ernő) kitünő cikkeit is. Sőt az a csendes vágy is foglalkoztat bennünket, hogy később ilyen formában a külföldi lelkiségi klasszikusok írásait is leközzölthetnők magyar fordításban. Ezt a különszámot többnyire őszi számként fogjuk megjelentetni, hogy ezáltal a szerkesztőség, a nyomda és a kiadóhivatal kis nyári szabadsághoz jusson.

A sorozatot illetett volna az alapító és szerkesztő P. Hunya Dániel cikkeivel megnyitni. Minthogy azonban a jövő év szeptemberében lesz 20 esztendeje, hogy a Papi Lelkiség kiadványsorozat megindult, a Hunya-számot
(Folytatás a borítólapon 3. oldalán)

TERMÉSZET ÉS TERMÉSZETFÖLÖTTI A PAP ÉLETÉBEN

Irta

P. HALASZ PIUS S. O. Cist.

XII. Pius pápának „Mystici Corporis“ enciklikája óta a régi, jogi egyház-fogalom helyett egyre jobban előtérbenyomult az Egyháznak, mint természetfölötti közösségnek szemlélete. Ezzel önként adódik, hogy világi híveink is egyre jobban érdeklődnek a természetfölötti élet problematikája iránt, főleg a természetes és természetfölötti élet kapcsolódását tekintve. E két világ kapcsolatait, ütközéseit leginkább a pap személyében, életében vizsgálhatjuk. Hiszen a pap hivatásos közvetítő Isten és embertársai között: közülük való, hivatott Isten előtt való ügyeiket képviselni (Zsid. 5, 1) s ugyanakkor mint a természetfölötti világ sáfára (I. Kor. 4; 1) ennek erőt sugározza bele a világba, miközben önnönmagában is megéli e két világ ütközéseit. Halász Piusnak a Papi Lelkiség 1943/44. évfolyamában megjelent cikksorozata mestertien, pompás szemléletességgel tárja fel e problémát, amely épp közérdekessége folytán megérdemli, hogy egy papi közlöny közönségén túl eljusson a világi hívek kezébe is. Ez teszi indokolttá e cikksorozat különlenyomatainak külön kötetben való együttes kiadását, függetlenségében méltó záróköként hozzáillesztve a szerzőnek a Papi Lelkiség 1941/2. évfolyamában megjelent tanulmányát Szent Bernát papi eszményéről.

A SZERKESZTŐSÉG

I.

Természetes szempontok a pap életében.

A természet és természetfölötti dialektikája egyidős a kereszténységgel. A teológia évszázadokon keresztül viaskodott e problémával s csak lépésről-lépésre bontakoztak ki a helyes fogalmak, s tisztázódott a teljes keresztény igazság ebben a kérdésben. Ma azt mondhatjuk, hogy aki a teológia e traktátusát megértette, az körülbelül a lényeggel is tisztába jött. Azonban itt is alkalmazni lehet a tételt, hogy az egyed fejlődése megismétli a faj fejlődésének folyama-

tát. Az a hosszú birkózás, melyet a keresztény gondolkodás vívott meg e kérdés körül, újból és újból megismétlődik az egyes keresztény élet konkrét kibontakozásában. Aki a maga gyakorlati életében ezt a problémát megoldotta, az a keresztény tökéletesedés szilárd alapkövét rakta le. Hogy meddig folytatja ennek az épületnek emelését, az sok egyébtől is függ, de annyi bizonyos, hogy nem homokra, hanem szilárd alapra épít. Sőt később is, haladásunk folyamán meg kell állnunk időnkint s felüli kell vizsgálnunk ezt a kulcsproblémát, mert észrevétlenül hol a naturalizmus, hol a kvietizmus áramlataiba kerülünk. Éppen mivel ilyen alapvető fontossága van ennek a kérdésnek, nézzünk elméletileg is a mélyére.

I.

Kegyelem és természet viszonya. Vallásunkat folytonosan egymással homlokegyenest ellentétes vádak érik. Egyik oldalról azt vetik a szemére, hogy a természetfölötti elem állandó hangoztatásával ellenségévé válik a természetnek, s azzal, hogy folytonosan a túlvilágra irányítja a figyelmet, odatolja át a megoldásokat, híveit alkalmatlannokká teszi az evilági feladatok megoldására. Ugyanakkor a másik oldalról azért ítélik el, mert nem elég természetfölötti, nem elég radikális a földdel szemben, nem elég szellemi. Bűnül róják föl, hogy helyet és jogot biztosít a testnek, hogy a vallást látható közösségbe szervezi, templomaiban tág teret nyit a művészeteknek s liturgiájában szóhoz juttatja a szépet is. Ezek a vádak, ha nem is teljesen szélsőséges, elítélő formában, de mint gyanakvás, szemrehányás, felhangzanak időnkint katolikus hívők, sőt papok ajkán is. Jelül annak, hogy ebben a kérdésben nem látnak tisztán. Sokszor alapja is van e vádoknak, ha nem is az Egyházban, de annak képviselőiben, kik nem képesek e két ellentétes erőt egyensúlyba hozni saját életükben. Ilyenkor aztán a katolikum torzításaival találkozunk. Egyik oldalon sorakoznak a folytonos sopánkodók, színtelen lemondók és jámbor esztéták, a másik oldalon pedig a számok, eredmények, statisztikák megszállottjai, a tevékenység bálványozói. Távol legyen tőlünk, hogy itt mi is pálcát törjünk fölöttük, hiszen a lelki élet legnehezebb problémájával állunk szemben; természetes és természetfölötti világunk végső összehangolása egyet jelentene az eszmény maradéktalan megvalósításával. Még kevésbé jogos egyesek ferdeségeit magával az Egyházzal azonosítani. Hogy azonban minél kevesebb okot adjunk saját életünkkel erre az azonosításra, s mert saját lelkiségünk szempontjából is messzemenő következményei vannak e kérdésnek, azért először elméletileg körvonalazzuk a katolikus igazságot, azután ennek a fényében vonjuk le néhány, mindennapos papi életünkbe is belevágó következtetést.

A katolikus tanítást e néhány mondatba foglalhatjuk össze. A természet a maga teljességében Isten alkotása. Természet nélkül nincs természetfölötti sem, az utóbbi sem létében, sem működésében el nem szakítható a természettől. A természet nem sérül meg, nem válik fölöslegessé, nem is szorul háttérbe a természetfölötti hatása alatt. Sőt ellenkezőleg, a kegyelem gazdagítja, teljes kibontakozáshoz segíti a természetet.

1. Az első igazság tehát, amit le kell szögeznünk: *a természet*

Isten teremtői műve. Isten akaratából van e világ, föld, csillagok, virágok, színek, illatok, test, vér, nemiség. Amit pedig Isten teremtett, azt az embernek a lelki élet legmagasabb fokán sem szabad tagadnia, tőle borzongva elfordulnia. Minden lelki élet már alapvetően elhibázott, ha életellenes. Előbb-utóbb tragikus kisikláshoz vezet, ha arra törekszik, hogy fejlődésével egyenes arányban mindjobban elszakadjon a teremtett valóságoktól.

A Szentatyák sűrűn magyarázzák a Biblia első igéit: „In principio creavit Deus coelum et terram.” Ilyenkor szívesen adják e szavaknak ezt az értelmet: „Isten az Igében teremtette az eget és a földet.” E magyarázatok kifejezetten vagy burkoltan, de következetesen a manicheusok és gnosztikusok dualizmusa ellen irányul. Nyomatékosni akarják velük szemben, hogy Isten teremtő Igéjét nem lehet és nem szabad elválasztani a megtestesült és megváltó Igétől. A kettő egy. Amikor a megtestesült Logos emberi nyelven szólalt meg közöttünk, tanítása nem állhatott szemben azzal az első igével, mely belekiáltotta a teremtés előtti csendbe: Legyen! Amikor a Logos a világba lépett, nem autonóm, idegen, sőt ellenséges területre tette a lábát, hiszen az egészét Benne teremtette az Atya, hanem a kinyilatkoztatás szavai szerint „in propria venit”, tulajdonába jött. Annak ellenére, hogy „övéi nem fogadták be”. A kereszténységet tehát nem lehet szembehelyezni a természettel s a „tisza Evangélium” nem ellensége e világnak. A pap csakis ezzel a lélkülettal léphet a világba, közeledhetik az emberekhez és dolgokhoz: nem ellenség közé megy, nem lehet rossz az, amit Isten alkotott. A világ, az anyag, az ember nem romlott meg gyökeresen a bűn által: várt Krisztusra és vár ma is a papra. Akik befogadták, „*dedit eis potestatem filios Dei fieri*”. Végtelenül fontos, hogy mindig ennek a tudatában s ezzel az optimizmussal, összetörhetetlen bizalommal nézzük a világot és induljunk az emberek felé: gyökeresen semmi sem romlott meg. S ha végtelen távolságok választanak is el sokszor az emberektől, a közös természet továbbra is a közös Atya vonásait hordozza.

2. Erre az alapra építhetjük a következő igazságunkat, mely szerint *a jelen üdvrendben természet nélkül nincs természetfölötti sem. A természetfölötti létében és működésében függ a természettől.* A természetfölötti a járulék kategóriájába tartozik; állandó vagy átmeneti minőség, mely mindig valaminek a járuléka és minősége. Ez a fogalmazás könnyen okot adhat arra, hogy helytelenül gondolkodjunk a kettő viszonyáról.

A keleti atyák szívesebben a test és lélek viszonyát hozzák fel szemléltető példának: amint a lélek áthatja a testet s ameddig áthatja, addig él; ha elválik tőle, akkor a test is csak hulla. Érdekes azonban megfigyelni, hogy ezzel együtt a természet és természetfölötti viszonya osztozik abban a felfogásban, amit a test és lélek egymáshoz való viszonyáról alkotnak. A platonizmus számára a test csak börtön, szelídebb formában foglalat, templom, képkeret, „szamár-testvér”, melynek csupán az a hivatása, hogy hordozza a szellemet. A kultúra és természet viszonyára ugyancsak ezt a nézést alkalmazták: a természetnek egyetlen rendeltetése, hogy a kultúra számára nyersanyagul szolgáljon.

Következésképpen így tekintették a természet és természetfölötti viszonyát is: a kegyelem valamiképpen együtt szenved a lélekkel a test börtönében, a test folytonosan lázong a megszentelt lélek ellen, a testet tehát össze kell törni, igavonó, engedelmes szolgává kell szelídíteni. „A lélek ugyan kész, de a test erőtlén”, olvasták sokszor az evangéliumban, s vele, bölcséleti felfogásuk miatt, a testet diszkreditálták. Oly sokszor megfélemedtek arról, hogy a lélek tusakodása és szerepe a bűnben legalább akkora, ha nem nagyobb, mint a testé. Ezért aztán érthető, hogy minden platonizmus titokban tiszta formákról, tiszta kultúráról és tiszta spiritualitásról álmódzott.

Abban a pillanatban azonban, ha test és lélek viszonyát nem mechanikusan fogjuk fel, akkor a természet sem lesz többé merő hordozó, passzív anyag a kegyelem számára. A lélek teljesen átjárja s magasabb érettel telíti a testet, de ugyanakkor a test is teljesen megmarad össze igényeivel, adottságaival, képességeivel. Ugyanígy a fizika és kémia jellegzetességei változatlanul megmaradnak akkor is, ha organizmusba épülnek, s ugyanígy a biológia törvényei sem sérülnek meg, ha szellemi lélek hordozóivá válnak, s végül valamennyi együtt megőrzi tulajdonságait akkor is, ha egy magasabb valóság, a kegyelem „informálja” őket. *Mechanikai erők, biológikum, szellemi lélek*, mindegyik a másiktól le nem vezethető sajátos valóság, s mindegyik megőrzi e valóságtartalmát akkor is, ha a természetfölötti épül reá.

E kérdések tüzetes vizsgálata nem tartozik ide, de ha már a test és lélek analógiájánál kötöttünk ki, folytathatjuk összehasonlításunkat. Az emberi lelket nem szabad anyagi szellem mintájára felfognunk. Az emberi lélek belső természeténél fogva test számára van teremtve, s csak abban képes természetszerűleg kifejteni működését. Ebből következik, hogy a tiszta szellemi állapot, mely a halál és feltámadás között vár reá, csak átmeneti, nem természetszerű számára. Így kell gondolkodnunk a természetfölöttiről is. Az sem csupán a léleknek szól, hanem a testnek is. Szinte azt mondhatjuk, hogy miként a lélek működése közben átszűrődik a testen s a benne talált adottságokat, átöröklött és szerzett tulajdonságokat kioldja és magába olvasztja, s kifelé már ezeknek az adottságoknak köntösében, ezekkel a tulajdonságokkal színeződve jelenik meg, ugyanígy a természetfölötti is, amikor a testet és lelket, tehát az egész természetet átjárja, miként a tűz a vasat, vagy a hó a vizet, annak egyedi jellegzetességeiben mutatkozik meg.

Mi papok hivatásunknál fogva elsősorban kegyelemközvetítők vagyunk. Nem lélekkel belőlünk a lelkekhez, hanem ember áll emberrel szemben. Karizmatikus működésünk egész emberi valónkon keresztül szűrődik, aztán liturgikus cselekményeinken, ígéinken és gesztusainkon át megjelenik a látható világban s ezek segítségével szűrődik keresztül híveinknek nemcsak a lelken, hanem egész természetes valóján, kedélyén, kultúráján, testi és szellemi adottságain. Valami hasonlóval állunk itt szemben, mint a fizikai okság tomista elmélete a szentségek hatékonyságánál. A test együtt rezeg a lélekkel s az egész természet a kegyelemmel. Ilyenkor arra kell gondolnunk, hogy legszentebb papi ténykedéseink is természetes valónkon, kifej-

lesztett vagy karakterológiai adottságainkon keresztül szűrődnek a híveink természeti adottságaiba ütköznek. Jól megtanultuk a teológiából, hogy a szentségek „non ponentibus obicem ex opere operatio” hatékonyak, de arra nem gondolunk, hogy egyéb „obexek” is vannak, melyek már azelőtt éreztetik hatásukat, mielőtt híveink elindulnának a szentségek felé. Csak egy példát vegyünk: a legbuzgóbb imádsággal kezdett prédikáció sem viszi közelebb a lelkeket Istenhez, ha a szónok készületlenül szánalmas közhelyeket vagdos hallgatósága füleihez és sohasem vette magának a fáradságot, hogy az emberi lélek mélységeit tanulmányozza.

3. Ha a természet ilyen belső összefüggésben áll a kegyelemmel, akkor nyilvánvaló, hogy *nem is sérül meg, nem szorul háttérbe a természetfölötti hatása alatt*. Gondoljunk csak arra, hogy Isten teremtő eszméje szerint minden dolog egyszerre két arculattal rendelkezik, két immanens törekvést hordoz magában. Egyrészt valósítja önmagát (természetesen nem Istentől függetlenül) mint magánálló, magának való, egyetlen és egyszerű való lezárt egész, melynek célja és értelme önmagán belül nyugszik (megint nem Istenre, hanem e világra vonatkoztatva). Van. Másrészt ugyanakkor kiutal önmagából, önmagán túlra, magasabbra mutat, beilleszkedik a többi dolgok egységébe s velük együtt zárt rendet alkot. Szolgál.

Gondoljuk el ugyanezt az emberről, úgyhogy a természetfölöttitől és a büntől elvonatkozunk. Ez a nézés nem teljes, de a módszer miatt megengedhető. Minden ember a maga egyedi létével, adottságaival szintén egyetlen a maga nemében. Hogy ilyen, az Isten örök akaratóból származik, s ezért joga is van ahhoz, hogy azonos maradjon önmagával. Szent Tamás mondja valahol, hogy minden ember önmagáért létezik a világmindenségben. A szabad személyiség azért lett az időben, hogy örökké az maradjon, aki. Természetes, hogy ezzel nem tagadjuk: minden, ami létezik, egyben Istent tartozik dicsőíteni. Ilyen értelemben az ember is kiutal önmagából. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy az ember természetesen öncélú, és soha, senki számára, még Isten számára sem lehet eszköz.

Ezekután vegyük hozzá, hogy Isten e zárt, önmagában álló és létének értelmét önmagában hordó emberi személyiséget természetfölötti síkra emeli. Valami új, minőségileg is más és több jelenik meg benne. Mindezzel azonban nem veszíti el lényének zárt magában állását, nem válik eszközzé, funkcióvá. Isten teremtői gondolata az emberről nem változott azzal, hogy megszentelő gondolatával fel-emelte, megajándékozta és átistenítette. (A Szentatyák különös szeretettel deificatióknak nevezik a megszentelődést.) A megajándékozás, elhalmozás nem sért, hanem gazdagít. A természet nem szorul háttérbe, nem homályosul el, csupán megnemesül, ahogy a mechanikai erők is változatlanul működnek az organikus lényben s a biológikum is sértetlen marad az értelmes emberben. Az értelmes-érzéki emberi természet ugyanígy megtartja teljes valóságát a kegyelmi-megszentelt síkban, sőt ezt a valóságot akadálytalanul érvényesíti is. Miként a testi adottságok bizonyos természetes előrendelést jelentenek a lélek számára, ugyanígy test, lélek együtt, másszóval a természet, a részére kijelölt kegyelmet egyedi-természetfölötti sorssá formálja. Bizonyos

értelemben természetfölötti individualitásról is beszélhetünk, melynek princípiuma szintén a mennyiségileg megjellegzett anyag, a testi-érzéki emberi természet.

Az emberi természetnek ilyenformán önmagában is, a kegyelem-től elvonatkoztatva is van értéke s ezt a jelen üdvrend sem befolyásolja. Ennek következtében a helyes vallásos magatartás mindig óvakodik a „totális” természetfölöttitől, az álspiritualizmustól, mely végső elemzésben nem más, mint a naturalizmus antivalense, nem csoda, ha könnyen át is lendül a másik végletbe. Aki csak a természetfölötti rend jogosságát ismeri el, az ezzel máris szükségszerűnek jelentette ki a kegyelmet, amely tehát így megszűnt kegy lenni; ezzel összezavarja a két rendet s magának a természetfölöttinek sírját ássa meg. A természetes rend azáltal szolgál Istennek, hogy teremtő törvényeinek engedelmeskedik. Ha az ember a természetes értékrend e relatív önállóságát elismeri oly módon, hogy alkalmazkodik, meghajol e törvények előtt, ezzel szintén Istent tiszteli meg és vallásosságot gyakorol. Ha azonban eredeti, Alkotójuktól megszabott eme összefüggésükből és törvényszerűségükből erőszakkal kiszakítja őket csak azért, hogy közvetlenül vallási aktusokká váljanak, pl. vallásos motívumokból az értelmet eltereli a gondolkodás problémái elől, az akaratnak megtiltja a tetterős, bátor cselekvést s a szívtől megvonja a tiszta örömeiket, mindez hamis természetfölöttiség, mert Isten teremtői akaratát gyalázza meg.

Egy alkalommal szépszájú világi hívő jelenlétében szerzetes-előjáró tette ezt a kesernyés, kiábrándult megjegyzést: a magyar ember természetének nem felel meg a szerzetesség. Csodálkozásomra és ellenkező állításomra azt válaszolta: a magyar ember nem képes a feketére azt mondani, hogy fehér s a fehérre, hogy fekete; túl önálló, hajlíthatatlan. E magyarázat után magamat láttam igazolva, s örültem, hogy valóban ilyen a magyar karakter. Ítéletnek volt szánva e kritika, de dicséret lett belőle. E kis epizód csattanós bizonyíték arra, mennyire végzetesen félre lehet érteni és szembe lehet állítani egymással a természetet és természetfölöttit.

Ezen a ponton utalnunk kell arra, hogy a pap bizonyos értelemben természetfölötti személyné válik s ezzel ő is egyszerre két immansens törekvést hordoz magában. Egyrészt mint szabad személyiség, valósítja önmagát s joga van ahhoz, hogy azonos maradjon önmagával. Másrészt szentelésénél fogva kiutat önmagából s a természetfölötti világ szolgálatára áll. Ebből kétirányú meggondolás figyelmeztet. Az első a pap számára szól: a fölszentelés ténye semmiféle változást nem hoz létre természetének körén belül, adottságai, képességei nem módosulnak. Ilyenben reménykedni a legsúlyosabb illúziót jelentené. A második meggondolás másoknak szól: a papnak fölszentelése után is joga van ahhoz, hogy ember maradjon, emberi körülmények között éljen, nemes emberi igényei legyenek. Ezeket megtagadni vagy ezeken megbotránkozni egyformán helytelen. Fialtal pap hivatástudatból, természetfölötti motívumokból mindazt föláldozhatja, ami a természetes embernek igénye; ez fölséges dolog. Azonban ha ugyanezt fölöttesei megkövetelik tőle vagy intézményesen meg-

vonják az emberiség kellékeit, eljárásuk nem természetfölötti, hanem jogtalan. Ugyanez vonatkoztható a pap nyugdíjas életére is.

4. Végül a teljesség kedvéért nem elég annyit mondani csupán, hogy a természetfölötti nem sérti meg a természetet, hanem hangsúlyozni kell, hogy *gazdagítja, kibontakoztatja azt*. Ha az eddig mondottakat elfogadjuk s a természetes és természetfölötti rend összefüggését nem mechanikusan, hanem organikusan szemléljük, akkor már nem vonhatunk merev határt evilág és túlvilág között sem. A földi lét „megkezdett örökélet”, a túlvilág pedig földi életünk folytatása lesz. Cselekedeteinket nem oszthatjuk föl két részre, olyanokra, melyek az örökkévalóságnak szólnak, s olyanokra, melyek e földi életet szolgálják. A kegyelem állapotában végzett legegyszerűbb cselekedetünk is az örökkévalóságnak szól, viszont a kegyelem evilági értéket is jelöl; kiegyensúlyozottságot, békét, örömet, harmóniát, teljességet ad természetes életünknek.

Ahogy a lélek jelen van a testben s annak minden részében, ugyanúgy a kegyelem állapotában élő léleknek egész valója és minden tette átitatódik természetfölöttivel. Gondoljunk csak arra, mekkora különbség van egy lélekkel végzett s egy lélektelenül teljesített munka között, egy automata pontossága s a megbízható ember hűsége között. Nézzünk az állatok szemébe s aztán egy tiszta emberi szembe. Mindkettőben ugyanaz a fizikai és élettani folyamat megy végbe és mégis milyen más, mennyivel több az utóbbi! Hát amikor nemcsak szellem, hanem kegyelem ragyog át a természetben! Nyomában minden természeti erő és képesség kibontakozik, megszépül, meg-nemesedik.

Végeredményben mi is a természetfölötti élet? Az önmagában álló, lezárt személyiség, egyedi lélek megnyílása, föltáru-lása Isten belső világa számára. Közte és a végtelenül gazdag Isten között a szeretet személyes kapcsolata szövődik. Már a tisztán természetes rendben is a szeretet az, mely „csodákat” művel és szinte a lehetetlent is megteremti, amely minden eddig szunnyadó erőt kibontakoztat és kongeniálissá tesz. Mennyivel inkább elmondható ez a természetfölötti szeretetről! A természet rendjében nincs menekvés a személyiség belső, föloldhatatlan magányából. Ebből az ijesztő egyedül-léte-ből, folytonos együttléte-ből önmagunkkal, mennyi patopszichológias megbetegedés: az élettől, cselekvéstől és a haláltól való félelem származik! Ezeken a tehetetlenségi és holtpon-tokon, ahol a természet fölmondja a szolgálatot és cserbenhagyja az embert, közbe tud lépni a természetfölötti. Ahogy a szellemileg nevelt ember a maga lelki erejével fizikailag is többre képes a tisztán izomembernél, ugyanígy a természetfölötti életet élő ember is képes fölfokozni a természet lehetőségeit. Minél jobban kiteljesül és öntudatosul a természetfölötti élet, annál jobban tűnik a személyiség magánya. „*Quicumque baptizati estis, Christum induistis*.” Eltűnik a magámaradottság nyomása, hogy belső, gazdag érzésnek adjon helyet. „*Hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu*.” A félelem helyét bízalom foglalja el. „*Perfecta charitas foras mittit timorem*.” Ime, a kegyelem hatása alatt maga a természet terebélyesedik, vállalkozási kedv, önbizalom, bátorság árad szét benne.

Természetesen nem csupán az egyén életére alkalmazható ez a tétel. Mély természetfölötti forrásokból táplálkozó lelkeség a közöségben is, társadalmi vonatkozásokban is megtermékenyíti a természetes valóságokat. Tökéletesen hazug beállítás az, mely a katolikus országokat és vallásos népeket úgy jellemzi, mintha éppen ennek következtében szükségszerűen szegények, elmaradottak, alacsonyabb kultúrfokon állók lennének. A tények tüzetesebb vizsgálata tudná csak megmutatni, hogy ahol valóban ez a helyzet, ott más okokra vezethető vissza.

Nemrégiben papi körben szó került a magyar katolicizmusnak a népi gondolattal szemben tanúsított magatartásáról. Valaki azt az állítást kockáztatta meg, hogy hivatalos katolikus helyeken és orgánumban e mozgalmat elhanyagolták, kellően nem értékelték, csak negatívumait bírálgatták s még ma is gyanakodva tekintenek feléje. Jelen esetben ne keressük, mennyi e megállapításban az igazság. A mi szempontunkból most nem fontos. Csupán azért említjük, mert közben az a kérdés is fölvetődött: vajjon miért van ez így? S az erre adott felelet teljesen belevág jelen eszmélődésünkbe. Valaki ugyanis ezt a magyarázatot adta: Teljesen érthető a katolicizmus e magatartása, hiszen az örök értékekre van beállítva s azok szolgálata közben a földi értékek háttérbe szorulnak. Az olyan vallás, melynek abszolútum az ideálja, relativumoknak nem tulajdoníthat döntő fontosságot. Más a helyzet a protestánsok számára. Ők már oly sokat engedtek természetfölötti életeszmenyük tisztaságából, hogy egy-egy ilyen relativumban, mint a népi gondolat, meg tudják pillantani teljes ideáljukat.

Rögtön érezzük, hogy e fölfogás mélyén is a dualizmus kísért. Valahogy úgy szemléli az életet, mint hosszú utat, melynek két oldalán sorakoznak a relatív értékek, az út végén pedig az Abszolútum trónja áll. A keresztény szeme állandóan Réa irányul, lépje Feléje sietnek a nélkül, hogy ideje lenne „relativumokkal” foglalkozni, mellettük időzni, problémáikban elmélyedni. Az embert először megnyugtatja ez a szemléleti mód. Itt nyoma sincs a kvietizmusnak. De aztán fölvetődik a kérdés: hogyan is kell közelednünk az Abszolútumhoz? Miben áll az örök értékek szolgálata? Talán az Abszolútum felé való sietésben üres kézzel? Egyszerre rádöbbenünk, hogy a túlvilági életet nem is lehet másképpen megvalósítani, mint evilági feladatok megoldása által. Nem szabad azt gondolnunk, hogy az imádság, elmélkedés és szentségek közelebb visznek célunkhoz, a munka, tevékenység, alkotás és szervezés pedig akadályoz ebben. Egyáltalán nem kell rohannunk lázasan a mennyek országa felé, hanem inkább meg kell állnunk a jelen földadatai előtt. Nem kell hétköznapi munkáinkból kilépni s szerszámainkat letéve kezét mosni, hogy egy kicsit lelkünk sorsát is a kezünkbe vehessük. Krisztus parancsa: *„Elmenvén, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében”* — nincs ellentétben az Atya parancsával: *„Hajtsátok uralmatok alá a földet!”*

Onmagunk tömjenezése nélkül elmondhatjuk, hogy a magyar papságot ebből a szempontból csak dicséret illeti. Nálunk sohasem volt szokás a piszkos, elhanyagolt külsőt, szellemi alacsonyabbrendű-

séget, világtalan együgyűséget és hozzánemértést természetfölötti értékek tekinteni. Papságunk nem elégszik meg csupán a templomi pasztorációval, ilyen elgondolásokkal sohasem kacérkodott, ilyenféle törekvésekbe bele nem nyugodott. Mindenütt ott van, főként az utóbbi időben, ahol hívei szociális fölemelését, hazájának és fajtájának boldogítását, a műveltség és higiéné terjesztését munkálhatja. Hogy törvényeink és közoktatásunk szelleme, katonáink és levénteink nevelése pozitív keresztény alapokon áll, az elsősorban papságunk egészséges, reális szemléletének köszönhető. Természetesen helytelen lenne mindez, ha tisztán hatalomvágy és rejtett önbiztosítási ösztön inspirálna bennünket. Ha azonban abból a megfontolásból ered, hogy az ember és világa összetartozik, hogy a természetfölötti sem élhet légüres térben, hogy az ember is csak akkor szentelhető meg, ha természetes világát: a légkört, amelyben él, a talajt, amelyből sarjad és a műveket, amelyekben önmagát kiteljesíti, szintén megszenteljük, — ha ebből a megfontolásból ered aktivitásunk, akkor minden munkánk papi tevékenység lesz s természetes életköreink is gazdagodnak általa.

Gondoljuk csak el, hogy ez az egész teremtett világ akkor is kimondhatatlanul szép és gazdag lett volna, önmagában is érték maradt volna, ha Isten nem teremti meg az embert. Mikor azonban a szellem megjelent, mindennek egyszerre mélyebb értelme lett a világon: rejtett összefüggések világossá váltak, lekötött erők föl szabadultak, lappangó törvényszerűségek az élet szolgálatába álltak. Az ember minden valószínűség szerint akkor is paradicsomot talál a földön, ha nem természetfölötti a rendeltetése, s akkor is azt a parancsot olvassa ki természetes eszéből, hogy tegye otthonává az egész világot. Ugyanez a gondolat érvényes marad egy fokkal magasabb létsíkon is. Világ és ember együtt, tehát az egész természetes kultúra akkor is érték lett volna önmagában, méltó arra, hogy Isten megteremtse, ha fölébe már nem épül semmi. Mikor azonban a kegyelem megjelenik a világon, nem válik fölöslegessé a föld, hanem még inkább paradicsommá szépül; Istennel is itt a folyók partján, suttogó fák között találkozunk az első ember „az alkony hűvösén”. Mennyi természetes realizmus sugárzik a Biblia minden lapjáról, szinte azonos csodálkozik az ember, hogy voltak papok, akiknek kiesett az emlékezetéből az Irás e mindenben eligazító igazsága: *„Mert szeretted mindazt, ami van, mitsem utálsz abból, amit alkottál; mert ha gyűlöltél volna bármit is, meg sem teremtetted, meg sem alkottad volna. Hogyan is maradhatna meg bármi, ha te nem akarnád, és hogyan állhatna fenn, mit nem hívtál létre? Kimélsz mindent, mivel a tiéd, Uram, s az élőben leled örömdet.”* (Bölcs. 11, 25—27.) A kegyelem megjelenésével egész kultúránknak egyszerre mélyebb értelme lett, tartalma gazdagodott, horizontja kitágult. A bűn volt az, mely e fontos harmóniát világ és ember, kultúra és természetfölöttiség között megbontotta s a természetes rendet és kultúrát is ezzel megsértette és elszegényítette. Amikor a bűn ellen harcolunk, ne feledjük, hogy együttal a bűn eme következményei ellen is harcolunk. S a végső állapot megint csak nem a természetes világ megsemmisítése lesz, hanem „új föld és új ég” s a testek föltámadása. A paradicsomi állapot

újából visszaáll. E két végpont között nekünk állandóan az a hivatásunk, hogy megszentelő munkánkkal ezt az állapotot megközelítsük s Isten legyen minden mindenben.

II.

Az általános elvek leszögezése után ragadjunk ki néhány konkrét területet, ahol a természetes szempontok elhanyagolása végzetesen árthat természetfölötti munkánknak. Hangsúlyozni kívánjuk, nem a természetes életet, sem a horatiusi és rousseaui naturalizmust akarjuk evangéliumi köntösbe burkolni, hanem a két rend szerves összefüggése miatt a gyakorlati következtetéseket levonni. Az egészséges életmód és kiegyensúlyozott kedély, a meleg szív és világos ítélőképesség, szakszerű munka és józan lelki élet van hivatva arra, hogy a pap csakugyan a föld sava és a világ világossága legyen.

1. *Egészséges élet.* „*Improvisa mors, sacerdotum sors*” — mondja a szólásmondás. Bizonyára tapasztalati alapja van, tehát törvényszerűséget fejez ki. De mi lehet a magyarázata? Kétségtelen, hogy nem papi karizmánkból folyik, sem Isten valami különleges, minket irányító providenciájából. Természetes magyarázata van: nagyon sok esetben természetellenes, egészségtelen életmódot folytatunk. Nem hivatásunkból kényszerülünk erre, hanem mert önmagunkkal szemben gyengék és hanyagok vagyunk. Sokszor éppen az a legnagyobb bajunk, hogy túl egészségesek vagyunk. Mennyszer elmondjuk saját védelmünkre: azért olyan sok a kövér pap, mert ez együtt jár a celibátussal. Ilyenkor mindig meg szeretném fordítani e tételt s így fogalmazni: éppen mert celibátusban élünk, nem lenne szabad annyira túltáplálnak lennünk. Mivel egyik oldalon az élet-erők nem használnának el, azért más oldalról nem volna szabad még jobban fokozni őket. Másszóval annyit jelent ez, hogy a celibátus tisztán természetes szempontból is elválaszthatatlan a bőjtől, ézszerű, lecsökkentett táplálkozástól. Sajnos, a valóságban éppen megfordítva szokott történni: az egyik helyen elfojtott, megfékezett érzé-
kiség titkon, rejtett utakon tovább vándorol és más pontra tevődik át. A fajfenntartás ösztöne így az önfenntartás ösztönében éli ki magát. Ebből aztán egyrészt a szervezet gyors elkopása, elhasználódása, idősebb korban hirtelen rövidzárata következik, másrészt pedig a nemiség területén egy elkerülhetetlen circulus vitiosus: az egyik ösztön megfékezése a másik ösztön túlzott kielégülését váltja ki, ez viszont visszahat az előzőre s annak megfékezését, rendbentartását teszi mind nehezebbé. A celibátus ezért csak természetes síkon alig valósítható meg. Másrészt azonban a természetfölötti segítség sem nélkülözheti a természetes föltételeket, vagy pedig neuraszténias tünetek járnak nyomában, eltekintve attól, hogy az ilyen küzdelemben rengeteg természetfölötti energia is elhasználódik. Az elnehezülő testtel és elmeszesedő szervezettel együtt szokott járni a kényelmesség, kevés mozgás, úgyszólván minden fizikai munka hiánya. Viszont a testi tunyaságnak szellemi eltompulás szokott az édestestvére lenni. Mivel pedig test, szellem, természetfölötti átjárja, kompetetrálja egymást, következik a természetfölötti élet „elmeszesedése”, megbénu-

lása is. Milyen sok esetben nagyra hivatott papi életnek ilyen „közön-
séges” kicsinységek a kerékkötői, végső megrekesztői!

2. *Kiegyensúlyozott kedély.* Táplálkozás és testi élet nagy fok-
ban kihat idegeink működésére is. Közismert tény, hogy lelki életünk
függ kedélyünktől, ez viszont idegeink állapotától. Ezzel szinte min-
dent megmondottunk. Kedélyéletünk frissesége ezenkívül mérhetetlen
befolyással van az emberekhez való viszonyunkra. A kiegyensúlyozott
kedély szinte életbevágóan fontos.

Olyan szomorú, hogy vannak papok, akik számára a dolgoknak
nincs üzenete, az eseményeknek nincs súlya, akiknek lelke semmire
sem rezonál, akiket semmi sem érdekel, ami egyhangú taposómalmu-
kon kívül történik. Kedélyük berozsdásodott és csodálkoznak, hogy
nem tudnak hatni az emberekre. Beülnek a gyóntatószékbe, fölmennek
prédikálni, járják az iskolákat, végigbeszélik az egyesületeket, de
nem árad belőlük az élet, nem szikrázik a kedély. Lelkiismeretük
nyugodt, mindent megtettek, a többi a kegyelem műve. Pedig kegye-
lemmel nem lehet megkerülni a természetes föltételeket. Kedélytelen,
élettelen embernek sohasem volna szabad lelkipásztorrá lennie. Egy
írásztal mellett hasznosan leélhetnék életüket, még inkább cipész-
és szabóműhelyben, de lelkeket csak lélekkel lehet megközelíteni.

Hogy tehát az emberekre hatni tudjunk, magunknak is mélyen
emberekké kell lennünk. Erre tudatosan nevelődnünk kell. Csak
amelyik lélekben megvan a szép élvezésének képessége, a szenve-
désre való fogékonyság és az együttérzés finomsága, csak az előtt
nyílnak meg a lelkek. Igaz, egy húron is lehet szegényes melódiát
elpöngetni, de milyen primitíven! A gazdag skálájú kedély olyan,
mint a sokhúrú hangszer az Isten kezében: a kegyelem ezer árnyalata
nyilatkozik meg rajta.

Kedélyvilágunk egyik legsúlyosabb roncsolója az agyonhajsolt-
ság. Eltévelyedésnek kell minősítenünk, ha valaki természetfölötti
motívumokból, a lelkek szolgálatáért annyi munkát vállal magára,
hogy idegrendszere túlfeszül, kedélyvilága állandó depresszióba kerül.
A vége az, hogy éppen a lelkek szolgálatára válik alkalmatlanná.
Gondoljunk arra, hogy a természetfölöttivel teljesen átszőtt középkor
is mennyi realizmussal tudta megítélni ezt a kérdést. Amikor arról
beszélnek, hogy milyen testi föltételek szükségesek a szemlélődéshez,
akkor bátran leszögezik: a túlhajtott munka, fáradtság, elfoglaltság,
a vizekléssel elnyűtt, bőjtökkel megkínzott test kevésbé alkalmas
az isteni kegyelmek befogadására. Ugyanezt el lehet mondani az
apostolkodásról is. Természetesen vannak esetek, amikor a munka
torlódása nem tőlünk függ, amikor el kell végeznünk akkor is, ha
egészségünk rovására megy, hiszen nem az egészség megóvása a leg-
magasabb aszkétikus ideál. Itt csak arról van szó, hogy el ne kapjon
bennünket a modern aktivizmus láza, a hajsza narkotikuma, mikor
a tevékenység magáért a tevékenységért tetszik, s az eredményeket
úgy gyűjtjük, mint a sportember a csúcsteljesítményeket. A követ-
kezmény az lesz, hogy mindig többet fogunk dolgozni mindig keve-
sebb eredménnyel.

Ezzel szokott összefüggni alvási időnk megrövidítése is. Sokszor
ebből is sportot csinálunk. Volt idő, mikor aszkétikus szempontokból

szégyelték az emberek megvallani, hogy kialudták magukat. Általában az volt a fölfogás, hogy az alvás elveszett idő, szükséges rossz, melynek egyedüli célja, hogy az elfáradt erőket fölfrissítse. Ma a lélektannak egészen más a véleménye. Egyáltalán nem tekinti csupán negatívumnak, testi folyamatnak. Az alvás leszállás a természetes lét mélységeibe, hogy ott az életünket formáló vitális erőkkkel kerüljünk kapcsolatba. S ha arra gondolunk, hogy Isten teremtő szándéka szerint életünknek majdnem felét átalusszuk, akkor ebben sokkal többet kell látnunk, mint csupán a tudatos lét periodikusan visszatérő szünetelését. Erdemes azt is meggondolni, hogy a Szentírásban milyen fontos szerepe van az álomnak. Az alvást olyan területnek tekinti, amelybe Isten éppúgy bejáratos, mint az ébrenlét állapotába. Bármint legyen is a dolog, az bizonyos, hogy kedélyvilágunk frissesége megköveteli a pihenést.

3. *Meleg szív.* Sokszor hallja az ember papi körökben: Szeres-sük egymást, mert más aztán igazán nem szeret bennünket! Az ilyen mondások lassan szállóigévé válnak, melyekben igazolást keresünk. Bizonyos mértékben az élet is igazolni látszik őket. Valóban döbbenetes tényekkel találkozunk. Akadnak lelki életet élő, buzgó lelkipásztorok, akik papi kötelességeiket példás, szinte aggályos pontossággal végzik, és mégis lassan megdermed körülöttük a világ, fokozatosan kihűlnek és elhúzódnak tőlük a lelkek. Végül aztán egészen egyedül állnak híveik között. Egyideig talán fájdalmas a magány, de hiába vizsgálják lelkiismeretüket: nem találnak ott semmit, ami kötelességmulasztással vádolná őket.

Nem szeretnek bennünket: ez a világ sora, papi sors! Olyan könnyen belenyugszunk az ilyen sommás kijelentésekbe a nélkül, hogy a mélyükbe hatolnánk. Mert a valóság nem ez. Valami döbbenetes igazság van abban, hogy minden, ami egy emberrel életében történik, szorosan összefügg azzal, amilyen ő maga. Sorsukat nagyrésztben saját természetünk alakítja ki. Ami bennünk lakik, az határozza meg környezetünk velünk szemben tanúsított magatartását. Vonz vagy taszít, kristályosodási tengellyé válik, vagy pedig taszító hatást fejt ki a szerint, hogy mi lakik a lélekben. Olyan szépen írja P. Lippert, hogy a jó ember, mielőtt megszólal, már gyógyítólag hat környezetére. Megfordítva pedig, aki hideg és uralomravágyó, mielőtt bármit is tenne, már károsan hat a lelkekre. Mert annak az erőnek végső titka, amellyel másokra hatunk, szavainkon és tetteinken túl, magában lényegünkben rejtőzik, s minden tudatos megnyilvánulásunk, gesztusaink és hanghordozásunk ennek a lényegnek megnyilatkozása.

Vannak a természettől csodálatosan meleg szívvel megáldott emberek, akik arra születtek, hogy melegítsenek. A francia „*grande passion*”-nak nevezi s olyan embereket jellemez vele, akiknek egész életén a szív belsősége és bátorsága szövődik át, s ezért nagy szenvedésekkel és nagy boldogságokkal birkóznak folytonosan. Ez bizonyos fajta zsenialitás, amelyre születni kell. Azonban lehet valaki a *caritas zsenije* is. A természetfölötti szeretet a természettől kevésbé meleg szívet is át tudja járni. Az ilyen szív aztán folyton azt suttogja, ha embertársai jönnek feléje: Hiszek benned! Megbízom benned! Az

ilyen szeretet föltétlenül kiárad. Belehatol a másik lélekbe s a beléje vetett bizalom benne erővé válik, mely támogatja őt. Sőt ha az önmagával vívott küzdelemben tántorogna is, ez a reá irányuló szeretet tartja. Ha pedig kisiklanék, szeretetünk akkor sem veszett kárba. Ha ilyenkor sem vonjuk meg bizalmunkat, ha kimutatjuk, hogy továbbra is hiszünk fölemelkedésében, akkor ez a távolból is feléje sugárzó szeretet fogja tartani, ez birkózik vele s egyszer talán meg is menti őt. Ő, nekünk papoknak a világra mindig csak a szeretettől sugárzó szemekkel lenne szabad tekintenünk, úgy, ahogy Mesterünk tette, akkor a szívünk több kegyelem közvetítője lenne, mint minden tanításunk és munkánk összevéve.

Valamitől azonban nagyon óvakodnunk kell, ami főként a természetfölötti szeretetnek vadhajtsága s a jótékony szeretet területén jelentkezik. Amikor ugyanis az embertestvér szeretete nélkül csak azért teszünk jót, mert ezzel Isten előtt akarunk érdemeket szerezni magunknak. Tudjuk, hogy egy pohár vízért és egy jó szóért örök boldogságot kapunk. Ezért, amikor kérő embertársunknak poharat nyújtunk, szemünk átsiklik rajta s a mögötte álló Isten tetszését keresi. A megajándékozott lélek ösztönösen megérzi, hogy szeretetünk nem személynékné szólt, hogy ő is tulajdonképpen csak eszköz volt a mi szeretetszolgálatunk részére, hogy az ő megajándékozása által is magunkat akartuk gazdagítani. Az ilyen fölfedezés a legegyszerűbb emberben is, ha nem is tudná megfogalmazni, kifejezni, csendes szomorúságot és kiábrándulást okoz. Voltaképpen nem is igazi istenszeretet még ez, hanem önző jámborsági gyakorlat.

Gyóntatószékben és betegágnál napról-napra vizsgálni kell híveinket. Talán keressük az előbbieken magyarázatát annak, hogy a sok szó után sem tudunk megnyugvást, békét sugározni a lelkekbe. Mert aki mást vigasztalni akar, annak először szeretnie kell.

4. *Biztos ítélet.* Ha megfigyeljük önmagunkat, azt a tapasztalatot szűrhetjük le, hogy az első papi években túl szigorúak vagyunk. A szószéken mázsás igékkel nyugtalanítjuk, a gyóntatószékben pedig keményen ítéljük a lelkeket. Kezünkben úgy lóbáljuk az igazságokat, mint súlyos dorongokat, hogy vergődő, bűnös emberekre sujtsunk velük. A keresztény erkölcsi ideál fönsége, a reánk bízott hatalom felelőssége, jogszerű, elméleti tudásunk frissége mind összejátszik, hogy keményre tegyen bennünket. Isten ítélő angyalainak érezzük magunkat. A lelkekben is „eseteket” látunk, amelyeket még kell oldanunk.

Azután múlnak az évek hosszú sorban. Az „esetek” mögött mind jobban megérezzük a szívet, a rácon keresztül meglátjuk az életet. Bennünk is fokról-fokra jobban elhatalmasodik Krisztus Szívének érzelme: „Szánom a sereget!” Nagyszerűen mondja Bernanos regényhőse magáról ebben a lelkiállapotban: Én nem vagyok erkölcsstanár, én pap vagyok! Ilyenkor aztán a másik véglet felé sodródunk. Kezdjük félretenni a morális alapelveit, az Egyház döntéseit és kikötéseit. A hatalmat, amit reánk bíztak, kezdjük a magunkénak tekinteni s úgy érezzük, hogy saját belátásunk szerint rendelkezhetünk vele. Ha a lelkiismeret időnkint meg is szólal, azzal nyugtatjuk meg magunkat, hogy nem hibázhattunk, hiszen szeretetet és irgalmasságot gyakorol-

tunk, mikor egy-egy föloldozást nem tagadtunk meg. S ha talán hibáztunk is, megbocsáttatik nekünk, mert „nagyon szerettünk”.

Pedig az mindig és minden formában veszélyes út, ha a szív logikáját tettük meg mértéknek. Félő, hogy hamarosan önmagunkat is sajnálni kezdjük s a magunk ügyében is mindjobban fölmentő ítéletet hozunk. Ez a legbiztosabb útja a lelkiismeret perverziójának. Az egyik pap a maga vétékét menti s ezért nézi el másban is. A másik, mert másét megérti, tartja a magát is emberinek, érthetőnek. Kétféle út, egyforma eredmény: *moral insanity*. Megtörténik, hogy magukat példás papoknak gondoló lelkipásztorok a legnagyobb szabálytalanságokat követik el egyházközségi pénzek kezelése körül stb.

Belső életünket is mindjobban az ösztönösségre bizzuk. Azt hisszük, hogy a természetfölötti sodrásába kerültünk, pedig illúziók áldozatává lettünk. Ezért általános szabályul kell tekintenünk, hogy egész papi tevékenységünk és teljes lelki életünk folyamán a „*recta ratio*”, a természetes, józan ész maradjon a mérték. A szív dolga, hogy szeressen, az ítélet az értelem dolga.

5. *Szakszerű munka*. Ebből a helytelen nézőpontból másik veszély is származhatik. Elhitetjük magunkkal, hogy fő a jóakarát. Isten csak azt várja tőlünk, hogy szeressük őt, a többit majd elvégzi helyettünk. Időnkint lelki könyvek is hangoztatják: nem fontos, hogy hol állunk és mit cselekszünk, a fontos az, hogy ahol állunk és abban, amit cselekszünk, lélek nyilatkozzék meg. Mellékes, hogy mit alkotunk, a lényeges, hogy jók legyünk. Valóban mély igazságok vannak e szavakban, ha helyesen értelmezzük őket. Igen, mindennél fontosabb, hogy a papi munka lélekből, életből, kegyelemből fakadjon. De ez nem elég. Ide csak vesszőt s nem pontot szabad tenni. Belülről kell kiindulni, de aztán kifelé kell hatnia s az életet formálnia. A lélekből fakadó kis tett is fontos, a nagy tett még fontosabb! Az ibolya is, a tölgy is ugyanabból a talajból szívja erejét. Ne a tölgyekkel szemben dicsőítsük az ibolyát!

Mennyi hozzanémértés, felületesség, kontármunka és lustaság használta már a természetfölöttiséget takarónak. Végeredményben Isten a világot szent komolysággal teremtette s ugyanazzal a szent komolysággal szemlélti annak sorsát továbbra is. Nem közömbös számára, hogy hogyan adminisztrál a hivatalnok, hogyan dolgozik az iparos, miként gyógyít az orvos és mit prédikál a pap. A dolgokat nem azért teremtette, hogy játékkockák legyenek az ember kezében. A gyermek tetszésszerűen eljátszhatik velük, a fontos csak az, hogy közben jó legyen. Az ember azonban Isten teremtését tartozik folytatni és teljesíteni a maga szabad közreműködésével. Minden munkánk, amit rosszul végzünk, Isten teremtoi munkáját szegyeníti meg, még ha közben a legtisztább természetfölötti szempontok vezetnek is.

Néhány szempontot ragadtunk ki a papi életből s mindegyikben azt akartuk érzékeltetni, hogy a természetfölötti munka és kegyelem sem ment föl a természet teljes kihasználásától. A kép nem teljes, hiszen végig csak az érem oldalát néztük, közben erősen sarkítottuk is a mondottakat, hogy a lényeg jobban kidomborodjék. A természet nem végső szava az Istennek s a „*recta ratio*” nem a végső norma. Természetre természetfölötti épül s a józan ész ítélete

a lelki élet magasabb szakaszán helyet ad a Szentlélek inspirációjának. De az út odáig nem a természet lerombolásán át vezet, hanem fölemelésén, megnemesítésén. Ezekben a sorokban csak az út első szakaszát tettük meg, azért vesszővel zárjuk gondolatainkat. Egy kis türelmet kérünk, mielőtt a végső ponttal lezárnánk e gondolatsort.

II.

A pap természetfölötti élete.

Nem szeretnénk olyat állítani a címben, ami nem nyer kielégítést az alább mondandók folyamán. Ezért talán a fogalmakat tisztázzuk először. A pap természetfölötti életéről s nem a lelki életről lesz szó; alapelvekről s nem gyakorlati módozatokról. Azután: mit jelent a pap természetfölötti élete? Más-e az, mint a komoly lelki életet élő világi embereké? Fogalmazzuk egészen élesen a kérdést: belső tartalmát, szerkezetét tekintve különbözik-e a pap természetfölötti élete azokétól, akik nem kapták a szentelés karizmáját? Vagy csupán külsőleg, az életmód és speciális helyzete alakítja, színezi másként belső életét? Azt föltételezzük, hogy van specifikus természetfölöttiség, mely minden megszentelt lélekben azonos, amint beszélünk specifikus emberi természetéről, mely mindegyikünkben egyforma. Ugyancsak igaz az is, hogy e természetfölöttiség mindenegyes emberben egyedivé válik. Ezért nincs két egyforma kegyelmi élet, amint nincs két egyforma emberi egyéniség sem. Kérdésünk most már pontosan így hangzik: *van-e a kettő között, az általános, specifikus természetfölötti élet s az egyes ember különleges kegyelmi élete között valami, ami belsőleg, természetfölötti elvénel fogva különbséget tesz a pap és nem pap természetfölötti élete között?*

A kérdés ezzel világos. Szeretném elkerülni, hogy a kedves olvasót nehéz elméleti megfontolásokon keresztül vezessem a távolból idecsillanó felelet felé. Ha ez nem is sikerül majd teljesen, a cél öröme s a fölismerés boldogsága kárpótolni fogja fáradságunkat. Hogy ugyanis feleletünk ne tűnjék szubjektív vágyálmoknak, merész egyéni ötletnek vagy romantikus túlzásnak, nem kerülhető el az elméleti meg-alapozás. Hiszem, hogy a legfölségesebb igazságokat is lehet hígítás nélkül, és mégis közérthető formában tárgyalni. Nem a kedves olvasó lebecsülése diktálja e szavakat, hanem a tudat, hogy elsősorban lelki fölödülést igényel e lapokon.

A kegyelem csodája.

Nézzünk először szembe az alapvető kérdéssel: *mit jelent a természetfölötti élet?* A görög szentatyák ajtaján kell kopogtatnunk, ha kifejező hasonlatra akarunk találni. Istent nagyon szívesen gondolják el Napnak, amely, legbelsőbb lényegét tekintve, tisztán izzó tűz. Minden tűznek, tehát Neki is, kétféle megnyilatkozása van: *világít és melegít.* Amikor szellemi lényeket teremtett, azokat is saját lénye távoli analógiájára apró tüzeknek alkotta. Nem az isteni tűz egy szikrája a szellem, de tagadhatatlanul fényérzékeny vele szemben. Nem képes magában az isteni tüzet elöcsiholni, de képes befogadni (potentia ad fieri, sed non ad facere, mondanák a teológusok). Ha aztán egyszor

az isteni Napnak fénye tényleg ráirányul a lélekre, ez is kétféle megnyilvánulási módja szerint történik: megvilágítja és melegíti.

Hogy továbbra is ennél a hasonlatnál maradjunk, azt kell mondanunk: ez maga a léleknek még csak külsőséges érintése, a fény is, meg a meleg is kívülről közelít hozzá, nem sajátja. Amikor azonban a lélek e tüzet magába bocsátotta és maga is tüzessé izzott, akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy rendelkezik valamivel, ami ugyanolyan, ha nem is olyan fokban, mint a fényforrásban. Fényt és meleget bocsát ki ez is. A Napból való, de most már az övé. Isten természetének részesedése, mely második természet lett benne. A belőle áradó fény és meleg nem kívülről jő, nem idegen tőle, hanem legbensőbb tulajdona.

Máskor vasdarabnak mondják a lelket. Amikor a tüzet magába fogadja, valamit megőriz és valamit elveszít magából. Bármennyire tüzesedjék is át, megőrzi saját természetét változatlanul. Tüzes vas, de vas. Ugyanakkor azonban elveszíti eddigi hidegségét, merevségét; ruganyossá, formálhatóvá és tüzessé válik. Ime, a legtisztább isteni fény és legnemesebb tűz behatol a lélek legbensőbb elágazásaiba, oda is, ahol a testtel érintkezik, ahol az érzékekkel mintegy összefonódik. Az egész embert átjárja, de nem összetörve, hanem egy magasabb rendbe fölemelve. Ez a természetfölötti élet rövid foglalata: *két természet él egy alanyban.*

Isten édes gyermekei leszünk.

Döntően fontos következő kérdésünk: *mi ez a tűz, melyet Isten önt a lélekbe?* Erre nézve sem hagynak semmi kétséget az atyák. Amikor azt állítják, hogy az isteni Nap természeté szeptőlétlenül ragyogó és izzó tűz, s a természetfölötti életben lelkünkben is ez a tűz jelenik meg, akkor azt tanítják, hogy magának Istennek természetében részesülünk. Az a kis láng, ami bennünk van, nem Istenből szakadt ki, nem azonos vele. De mert mégis csak tűz, a legbensőbb hasonlóságban és rokonságban van a Tüzzel. Ugyanolyan a természete. Márpedig az isteni természet tiszta szellemiséget jelent, mely két módon nyilatkozik meg: *megismer* (fényesség) és *szeret* (melegség). Igen, de az emberi természet már önmagában is, formai oldalról nézve, szellemiség, melynek ugyancsak e két megnyilatkozását ismerjük: *megismer és szeret. Tehát a természetfölötti élet bennünk nem más, mint természetes szellemünknek fölemelése magának az isteni szellemiségnek a síkjára.* Az isteni tűz (megszentelő kegyelem) átizzítja természetünket s két szellemi erő árad ki belőle: isteni világosság ragyogja be értelmünket (hit), és isteni melegség járja át akaratunkat (szeretet). Az isteni értelem és isteni szeretet részesei leszünk. „*Quomodo omnia nobis divinae virtutis suae . . . donata sunt, . . . ut per haec efficiamini divinae consortes naturae.*” (II Pet. 1, 4.)

Most jutottunk el a kinyilatkoztatás legnagyobb titkához, legboldogítóbb valóságához, amelyet nem hinnénk, amelyről álmodni se mernénk, ha nem a Szentírás mondaná nekünk. Nem lehet elégszer leírni s az élet nem elég, hogy átalmélkedjük. A szentek ekstázisba estek, ha rá gondoltak. *Istennek valóságos gyermekei vagyunk.* Hiszen természetét hordozzuk magunkban, úgy, ahogy a gyermek a

földi atya vérét. „*Videte, qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.*” (I Jn. 3, 1.) Nemcsak neveztetünk, hanem azok is vagyunk, mert legbensőbb természetében részesültünk megszentelésünk pillanatában. Földi atyánktól kaptuk emberi természetünket, a mennyei Atyától pedig természetfölötti életünket. „*Quod natum est ex carne, caro est, et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.*” (Jn. 3, 6.)

Aki erre rásejt, rögtön érzi, mennyire keveset mond ez a szó: fogadott fiúság. Csupán jogi kapcsolatot, morális egységet fejez ki: jogot az örökségre. Emberi használat szerint a fogadott fiú pont a fiúság lényegében nem részesül: az atyával való közös természetben. A fogadott fiú a valóságban igazán csak neveztetik fiúnak, de nem az. Szent János pedig éppen az ellenkezőjét állítja. Tehát ismét hangsúlyozni kell: ahogy apánk természete van bennünk a földi születés által, ugyanúgy az Atya természete van bennünk a természetfölötti fölemelés által. Sőt! Kimondhatatlanul jobban és bensőségesebben, mert életünk fogamzásunk pillanatában elválik a földi atyától, természetfölötti életünkben azonban az Atya folyton jelen van, föntartja és szítja a tüzet.

„*Ego hodie genui te . . .*”

Mi más tehát a természetfölötti élet, mint az örök Ige születésének mása a lelkünkben. Magunkba vesszük Isten természetének képét, hasonlók leszünk hozzá. Nem jelent ez ugyanannyit, mint a Fiú képmásává válni? Tehát e csodálatos titok a magyarázata, hogy a Fiú már nemcsak *egyszülött*, hanem *elsőszülött* is, a lélek pedig édes testvére. „*Nam quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*” (Róm. 8, 29.) Nem szabad azonban lelkünkben úgy képzelni Isten képét, mint ahogy az uralkodó arcát ütik a pénzdarábra. Az halott, merev és mozdulatlan kép. Inkább maradjunk a tűz hasonlatánál, mely élő s amelyből folyton világosság és melegség sugárzik. Itt is állandóan áradnia kell annak az életnek, amely a Szentháromság ölén folyik titokzatosan: az Atya fénye a Fióban tükröződik, s mikor így örökre egymásra néznek, kettőjükből örökre árad egymás felé a szeretet, s ahol e két szeretet összetalálkozik, az a Szentlélek. Ehhez hasonlóan lelkünk mélyén a megszentelő kegyelemben az Atya szemléli örök Fiának képét. Az Atya nézéséből szeretet árad képmássá lett lelkünkre, onnét a Fiú szeretete árad vissza az Atyára. E két áradás a Szentlélek műve.

Bocsánatot kérek a kedves olvasótól, hogy közismert tényeket emlegetek. De ha erről írni is alig lehet mély meghatódás nélkül, hiszem, hogy mindig boldogság forrása, valahányszor csak hallunk róla. „*Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur.*” (Ephes. 3, 14.)

A természetfölötti élet tehát nem más, mint a lélek újjászületése Isten természetére. Isten fiává való válás, melyet nyomon követ az Atya és Fiú legbensőbb szeretet-viszonya, egymás felé való áradása.

A lélek belső magánya megszűnik, az egyéniség árvasága föloldódik, s végtelenül boldog, bensőséges érintkezés alakul ki Isten és ember között. A megszentelő kegyelem először hasonlóvá teszi természetünket Istenhez (*unio conformitatis*). Majd belőle, mint élő tűzből folytonosan világosság és melegség árad el értelmünkben és akaratunkban, s a megismerés és szeretés tudatosan is egyesül vele (*unio conjunctionis*).

Krisztus-kép a lelkünk.

Ezzel oda is kanyarodtunk kérdésünk lényegéhez. Minden megszentelt lélek több-kevesebb tökéletességgel ezt az életet éli. *Mármost van-e ezen túl még valami, ami a papi lélek természetfölötti életét sajátossá, a többitől különbözővé teszi?* Igennel kell felelnünk. Dehát lehet-e az istenfiúságon túl találni egyéb mozzanatot is? Hasonlattal felelünk. Krisztusban csupán egyetlen fiúság állítható, de joggal beszélhetünk kettős születéséről. Öröktől fogva születik az Atyától, s az időben születik a földi Anyától. A fiúság a személyre vonatkozik, ez csak egy van Krisztusban, a születés a természet vonalán mozog, ez pedig kettő. Talán ennek az analógiájára mondhatjuk: *a megszentelő kegyelem által a lélek az Atya természetét kapja, fiává válik s az örök Atya keblén pihen; a fölszentelés papi jegye által pedig a megtestesült Krisztus papi vonásait ölti magára s az Egyház anyai ölében pihen. Tehát a papi lélekben is bizonyos értelemben az egyetlen fiúság mellett két születésről beszélhetünk.*

Szeretnék a szentségi jegyről néhány szót szólni. Általában az *alak, forma* és *alkat* kategóriájába sorozzuk, de egészen fölületesen gondolkodunk róla. Vele kapcsolatban az emberi arcvonásokra, viaszba nyomott pecsétre szoktunk gondolni. Könnyen elfeledjük, hogy a szentségi jegy is természetfölötti, tehát szintén *szellemi valóság* s nem is anyagba, hanem lelkünk lényegébe mélyed. Mi következik ebből? Az, hogy *lelki alkatot, új lelki vonásokat kölcsönöz a megszentelt léleknek*. Amikor családi vonásokról beszélünk, ma már akkor sem külső jellegzetességekre gondolunk, hanem öröklött belső tulajdonságokra. Ezek az alkati mozzanatok egész lelki-szellemi életünket színezik, temperamentumunkat különlegessé teszik, lelki magatartásunkat is, stílusunkat is családi, faji karakterrel látják el. Mármost a szentségi jegyet is ilyen szellemi alkatnak kell elképzelnünk a természetfölötti rendben.

Benne is azt a kettősséget találjuk, amit már föntebb tapasztaltunk. Először lelkünkbe vési Krisztus papi lelkiségének képét, alkatát s ezzel papi szíve szerint is hasonlók leszünk hozzá (*unio conformitatis*). Azonban ezt sem szabad holtnak, merevnek elképzelnünk. Belőle mint ontológiai gyökérből a megfelelő szentségi kegyelmek áradnak a lélekbe s örök Főpapakkal egyesítenek az ismeret és szeretet boldogságában (*unio conjunctionis*).

Vessünk egy pillantást mind a három szentségi jegyre, hogy logikus kapcsolatukat megérthessük a megfelelő szentségi kegyelmekkel. Mindegyik létrendi valóság lévén, akárcsak a megszentelő kegyelem, Krisztus egy-egy fontos és jellegzetes arcát üti a lelkünkbe, s ezzel hozzá hasonlóvá, másoktól különbözővé tesz (*signum con-*

figurativum et distinctivum). *Kereszteléskor* a gyermek Jézus tekint vissza a lélekből. Ha látni tudnánk, ezt olvasnánk benne: *Hát nem tudjátok, hogy abban kell Jennem, ami Atyámé? Az Atya háza, az Egyház lett édes otthonává, melynek mindennapi kenyeréhez ezután joga van. A bérmdáláskor* Krisztus nagykorúságára érik a lélek. Ha olvasni tudnánk benne, ezt látnánk: *Én arra születtem, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról*. E jegyből erők áradnak, hogy farizeusok és írástudók, evilági bölcsek ellenében is megtanúsítsuk az Atya igazságát. Végül a *papszentelés* Krisztus papi arcát itatja belénk, mint Veronika kendőjébe. Ha egyszer beleláthatnánk egy konszekrált lélekbe, ezt olvasnánk le róla: *Ez az én vérem kelyhe, mely értetek és sokakért kiontatik*. Ezzel a lélek maga is fölvétetik az áldozat rendjébe, lelke drága kehely lesz, melyből mások számára is megváltó élet fakad.

Ime, mindegyik jegy Krisztushoz formál, de mindazoktól, akikben nincs ugyanaz a jegy, elkülönít. Csodálatosan szemlélhető itt a természetes és természetfölötti rend hasonlósága. Minden emberben ott az *emberi lélek* legbelül, ez ragyog keresztül és formálja át a *faji és családi vonásokat*. Ennélfogva ezek is élővé, lelkivé válnak. Végül vannak olyan vonások, amelyek *egészen egyediek* s az én különleges belső életemet adják. Ilyenképpen a megszentelt lélekben legbelül van a *megszentelő kegyelem* (lélek), mely átragyo a megfelelő *szentségi jegyen* (faji és családi vonás), ezt is élővé teszi. Végül az egyes állapotnak megfelelő *szentségi kegyelmek* (egyéniség) zárják le a sort.

Tehát hangsúlyozni kell, hogy a szentségi jegy is, mint minden természetfölötti valóság: *élet*. Ha Krisztus papságának jegye van bennünk, s lelkünk a megszentelő kegyelem állapotában van, akkor Krisztus papi lelkisége árad szét folyton a lelkünkben. Ime, célhoz is értünk. Ezekután mondhatjuk, hogy a *pap természetfölötti élete annyit jelent, hogy a szentségi jegy által nemcsak a fiúság kegyelmében, hanem Krisztus papi szívében és papi lelkiségében is részesedik* (signum practicum et dispositivum). Most már nemcsak a fény sugárzik vissza a Fényre, nemcsak a fiú szeretete árad vissza az Atyára, hanem valami más is történik. A megszentelt papi lélekre rá van rajzolva, bele van írva Krisztus papi lelkének szeretete és szívének áldozatos izzása a lelkek iránt. Amikor visszarágyog az Atyára, ezeket is mind reá tükrözi. Nem újabb fiúság jött létre, hanem újabb születés. Imádása, hódolata, szeretete változatlanul száll az Atyához, de most már *papi szívből a lelkekért*. S amikor az Atya visszanéz reá a lélek mélyén, változatlanul látja benne örök Fiának képét, de még valamit: *Krisztus papi arcát is, papi szívet is és benne a lelkeket, akiket neki adott*. S kettőjük között a belső áradás és visszaáradás kimondhatatlan boldogsága tart szüntelen. Itt meg kellene állnunk és hosszú ideig elmerülni e titok édességében. Ezért érdemes volt e fárasztó utat megtenni.

Mit jelent tehát a pap természetfölötti élete? Nem papi ténykedések lelkiismeretes végzését, nem sajátos papi áhítatgyakorlatok szeretetét, nem külön papi stílust a lelki életben. Nem e gyakorlatok, hanem ezek gyökere, kegyelmi élete maga sajátosan papi: *Krisztus papi szívével és papi lelkével egyesülni az Atyával*. Ez nemcsak gyakorlatainkat, hanem egész életünket átítatja. Nemcsak amikor misé-

zünk vagy breviáriumuzunk, hanem akár eszünk, akár iszunk, mindig papok vagyunk.

Krisztus papi lelke.

Csak még arra kell néhány percet szentelnünk, hogy közelebb-ről megvilágítsuk: *mit is jelent Krisztus papi lelkiségének lényege?* Egyetlen szó elég és mindent megmondottunk: *Odaadatott.* „Oblatus est, quia ipse voluit.” Odaadta magát nekünk, mikor földre jött és megtestesült. Odaadta magát az Atyának a kereszten, mikor életével fizette meg a bért. Odaadja magát azóta is az Atyának, mikor oltárainkon fölmutatjuk. És odaadja magát nekünk, mikor szívünkbe tér. Odaadatott. Nem a magáé, hanem örök vándor az Atya és a lelkek között. Ha bele akarunk tekinteni papi lelkébe, olvassuk el a kedves jelenetet Szent Márk evangéliumában: „*Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat.*” (1, 35.) Szent Lukács pedig hozzáteszi: „*et turbae requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne discederet ab eis.*” (4, 42.) Ime, Krisztus legbensőbb imádsága idején sem tud elszakadni a lelkektől. Engedi, hogy belépjenek belső csendjébe, abba a boldog magányba, ahol egyedül van az Atyával. Ott sorakoznak tudatélete peremén. Sőt, *detinebant eum.* Megragadják és magukhoz láncolják Őt, mert az övék! De ugyanakkor mehet a kánai menyegzőre, beléphet Zacheus házába, letelepedhetik Lévi asztalához, járhatja Jeruzsálem zajos utcáit: odabent mindig az Atya arcának fényében fürdik a lelke.

A pap természetfölötti életéről is ezt kell mondanunk. Ha a hívek között van, azért teszi, hogy megmutassa nekik az Atyát. Ha az Atyával beszél, minden mondatának az alján ez ágaskodik: *Pater sancte, serva eos, quos dedisti mihi!* Legegyénibb imádságainak horizontján is ott sorakoznak a hívek. Két faluja között magánosan bandukolva az ázott fák alatt, mikor a kis madár is némán, társtalanul gunnyaszt a görcsös ágon, papi szíve akkor is beszél. Nincs egyedül, az Atya van vele. Két gyóntatás közötti félpercben sincs magánosan, mert ennyi is elég, hogy az Atyára vesse meleg tekintetét. És mint *Charles de Foucauld* viheti papi szívét a sivatagba, ott is a lelkek lüktetését hallja az Atya csendjében. És építheti az égig árva oszlopát, mint *stillita Szent Simon*, a messi mélyben odalent akkor is ezek gyűlnek imádságának árnyékában. Vagy világvárosok istennélküli légkörében, csörömpölő villamosok szögletében meghúzódva, idegen eszmék pokoli kavargásában sem veszíti el a belső békét. Mert nem a külső munka az, ami szétszór, hanem az, amikor a léleknek nincs már közeppontja.

Ma reggeli elmélkedésemben e szavakra esett tekintetem: „*Factum est autem, cum turbae irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth.*” Nem lehet megilletődés nélkül szemlélni Krisztust ott a tengerparton. Egyik oldalon a Tenger: az Atya, akivel egylényegű, ezért tud elmerülés nélkül járni benne. Másik oldalon a milliók, akikkel szintén egy természetű, ezért fér el a kicsinyke csónakban. Két világ, mind a kettő az övé s mind a kettő magáénak tudja Őt. „*Ascendens autem in unam navim, quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens doce-*

bat de navicula turbas." (Lc. 5, 1—4.) Beszáll egy papi lélek törekeny csónakjába, beeevz vele a Tengerbe s onnét tanítja híveit. Homiliás ízű magyarázat, de nem röstellek az atyákhoz járni iskolába. E csónak mindig kedves szimbolum nekem. A papi lélek, ha a kegyelem állapotában él, tehát halad, a Tengerrel van kapcsolatban. Fölszentelés-kor Krisztus szállt be sajkánkba, beeevz velünk egy keveset s onnét általunk, velünk, bennünk tanítja a tömeget. Mi is két világban élünk, két végtelent kapcsolatunk egybe: a végtelen Irgalmat s a végtelen nyomorúságot. Peremlényeknek kell lennünk, mert mindkettő kedves nekünk.

Hiszem, hogy valamennyien papok így látjuk Mesterünket és önmagunkat, s ezt nemcsak papi neveltségünk okozza. Azt a merész állítást nemém megkockáztatni, hogy Krisztus egyéniségének legmélyebb titkát igazán csak mi papok értjük meg. Miért? Mert a megismeréshez kettő szükséges: *tárgyi valóság* és *alanyi fölkészültség*. Oktalan állat elé hiába tartom az Evangéliumot. Csak fekete betűket és fehér közöket lát benne. Hitetlen ember kezébe is hiába adom, mert csak egy mérhetetlenül vonzó ember alakját ismeri föl benne. Hiába ragyog a tárgyi igazság előtte, ha szeme nincs hozzá! Igazán csak hívó ember kezében nyílik meg a Biblia, de ott sem egyszerre. Amint az Apokalipszis titokzatos könyvének hét pecsétje fokozatosan oldódik meg a történelem folyamán, ugyanezt az utat az egyes hívőnek is végig kell járnia. Minden évben végigelmélkedhetjük az Úr életét, aztán kezdhethjük előlről, s eddig nem látott vonásokra bukkanunk. Nem mintha a tárgyi valóság növekedett volna, hanem a mi szemünk tisztult, látásunk mélyült s a lelkünk befogadóbb lett. De szilárd meggyőződése, s ezt akartam mondani: *van valami Krisztusban, amit igazán és egészen, már amennyire emberileg lehetséges, csak mi papok látunk meg. Mert egyedül nekünk van hozzá papi szemünk, papi szívünk és papi lelkiségünk: azt a tövisszorosú Papot, aki odaadta magát másokért s akinek egyedüli eledele az Atya akarata, aki nem önmagáé, illetőleg, akinek önmaga volta anyyi, hogy egyszerre lehet az Atyáé és a lelkeké.*

E látáshoz papi szentelésünk adta meg a képességet. Ennek kifejlesztése és elmélyítése a szentségi kegyelmek segítségével tölünk függ, reánk van bízva. Ez a mi természetfölötti életünk, ez a mi aszkézisünk, a mi utunk. Látszólag circulus, a valóságban azonban szinte végnélküli tökéletesedés forrása: *minél jobban kirajzolódik bennünk Krisztus papi lelkülete, azaz minél inkább hasonlónak válnunk Hozzá, annál tökéletesebben ismerjük meg az Evangéliumban felénk táruuló alakjának mélységeit. E megismerés nyomán még inkább Hozzá hasonlónak alakíthatjuk papi életünket. Amikor pedig tökéletesebb lesz közöttünk e hasonlóság, tökéletesedik látásunk is. Ebből újabb tökéletesedés fakadhat az élet vonalán... és így tovább, egészen az utolsó napig.*

Odaát is pap.

De ne álljunk meg a feleúton. Kövessük a pap természetfölötti útját a sírontúlra is. Amikor a lélek elválk a testtől, először látja közvetlenül önmagát. Ha útja a tisztító tűzbe vezet, az Isten arca

színről-színre még nem ragyog föl benne. Mégis tudja, hogy üdvözült, mert látja a lelkébe tapadt természetfölötti valóságokat. Ezek fényében először pillantja meg magában a papi jegyet: Krisztus töviskoszorús arcát. De talán úgy, ahogy Szent Pál hályogos szemei látták a damaszkuszi úton. És úgy is hallja: *En voltam, akit te üldöztél, mert minden bűn, amely a te lelkedet torzította, az én papi arcomat gyalázta benned.* És talán, mert a papi karakter ott sem halott, hiszen a lélek kegyelem állapotában él, tisztuló könnyeit ott is hívei lelkének szánja termékenyítő imádságul. (Azért mondom: talán, mert a legkisebb kérdésben sem szeretnék *Szent Tamásnak*, nevelő mesteremnek ellentmondani.)

Ha pedig az elkárhozottak életébe is vetünk egy pillantást, egyetlen természetfölötti mozzanatot találunk ott: a szentségi jegyet. Élet azonban nem árad többé belőle. Csupán halotti maszk. Kihűlt vonások, mint Isten természetfölötti föntartó tevékenységének végpontjai. Krisztust megölte magában e lélek, de vonásait nem tudta eltörölni. Ott maradnak rettenetes emlékek és emlékeztetőnek (bizonyos értelemben még signum configurativum et distinctivum, de már nem practicum et dispositivum). Szeretné kitépni magából e képet, de ezzel is csak önmagát marcangolja.

Térjünk csak vissza tisztuló paptestvérünk lelkéhez. A kegyelem természetfölötti fényében látja Krisztus papi arcát saját lényébe írva. E Krisztus-kép előtt sírja el hosszú monológját, bűnbánati zsolozsmáját. Közben a Krisztus-arc mindjobban tisztul, papi lelkisége mindjobban hasonlít az eredetihez. Az utolsó pillanatban az örök dicsőség fénye ragyog föl benne. Saját lelkének tükrében színről-színre látja meg az Igét, az Atyát, s kettejük között áradó Szentlelket. De meglátja az örök Főpapot és annak arcát is önmagában, mert a dicsőség fénye nem oltja ki a papi jegyet sem, sőt lángolóvá teszi. Ezért az első antifóna, ami a megdicsőült pap lelkéből kiszakad, mert ott is pap marad mindörökké Melchisedek rendje szerint, papi zsolozsma lesz: *„Amint most már Atyám én tebenned és Te énbennem vagy, úgy ők is egyszer egyek legyenek bennünk!... A dicsőséget, amit nekem adtál, mikor pappá pecsételtél engem, közöltem velük, hogy egyek legyenek ők is, miként mi most egyek vagyunk.“*

II.

Nehéz a csúcscról ismét lefelé kanyarodni, nem szívesen mondunk búcsút a fönséges kilátásnak. Amíg azonban távol zárandokolunk az Úrtól, a fényt folyton éjtszaka oltja el. Ilyenkor elő kell vennünk gyenge mécsesünket, következtető és összehasonlító értelmünket, s annak segítségével keresni a tájékozódást arrafelé, amit a csúcson megpillantottunk. Kíséreljük meg mi is, talán egy-két igazság nyomára bukkanunk. A pap természetfölötti életéről, annak lényegéről beszélünk. Bontsuk föl lényeges alkotóelemeire. A természetfölötti élet jelent elsősorban *életet*, azután *természetfölötti nézést*, *természetfölötti szeretetet* és *természetfölötti imádságot*. Ezekről akarunk a következőkben néhány szót szólni.

Természetfölötti élet.

Egyik modern írónál, aki nagyon jól ismeri korunkat, ezeket a sorokat olvasom: „Mí túlságosan dolgoztatott és hiányosan nevelt emberek korát éljük; olyan korban élünk, ahol az emberek annyira szorgalmasak, hogy a végén egészen elbutulnak.“ Valami igazság lapang e szavak alján. Azonban inkább így kellene megfogalmazni: olyan korban élünk, ahol az emberek annyira tevékenykednek, hogy miatta nem érnek rá élni. Ne értsen félre senki, rögtön megmagyarázom szavaim értelmét. *Az élet olyan belső mozgalmasság, melynek elve és végpontja benne marad az alanyban. A természetfölötti élet szintén olyan belső mozgalmasság, melynek életelve, a kegyelem, s végpontja, Isten hívő megismerése és szeretete, a megszentelt lélek mélyén folyik le.* Mivel pedig a természetfölöttiség nem külön szubsztancia bennünk, hanem természetes lényünkre épül, azért bizonyos értelemben annak létmódjában is osztozik. Amint a természetes élet nem befejezett, hanem alakuló, bontakozó élet, ugyanúgy a természetfölötti is. A mondottak alapján ez nem lehet más, mint a hívő Istenismerés és természetfölötti szeretet folytonos fejlődése, növekedése, gazdagodása.

Világos, hogy az élet, természetes és természetfölötti egyaránt, külső tevékenységekbe lendül, cselekedetekben bontakozik ki. De, és ezt ha lehetne, háromszorosan aláhúznám: *maga a külső tevékenység nem azonos az étellel. Minden külső munkánk és tevékenységünk már a belső életnek folyománya, kiáradása.* A természetes rendben ez nem is lehet másként. Nem tudunk elképzelni olyan élő tevékenységet, amely nem életből fakadna. Sajnos, a természetfölötti életben látzatok és csalódások áldozataivá válhatunk. Az igaz, itt is megdönthetetlenül áll az elv: *omne vivum ex vivo. Természetfölötti tevékenység csak természetfölötti életelvből fakadhat.* Igen, de miből állapíthatjuk meg, hogy egy cselekedet valóban természetfölötti? Mert akkor gyökere is az. Fizikai bizonyosságot ezen a téren nem szerehetünk. Mégis van olyan szabály, amely gyakorlatilag eligazít bennünket: *Hogy cselekedeteim valóban természetfölöttiek s nem lázas aktivizmus bódulatában élek, abból állapíthatom meg, ha mögöttük gazdag belső élet dobog.* Megfordítva is érvényes: *Hogy valóban természetfölötti a belső életem s nem csupán beteges illúzió, az mutatja meg, ha természetfölötti cselekedetekben, gyakorlatokban nyilatkozik meg.* Ennek logikus következménye pedig így hangzik: *minél jobban belesodródik életem a külső tevékenységbe, annál inkább mélyíteni kell a belsőt, és minél mélyebbre jutok befelé, annál szolidabb ére-nyekben kell megnyilatkoznia.*

A modern élet szelleme, ritmusa sokkal inkább a külső szétszóródás veszélyét hordja magával, s ez nekünk papoknak is legnagyobb kísértésünk. Benne van tragikumunk is. Mert az orvos, hivatalnok, kereskedő és cipész munkája akkor is produktív, ha tisztán természetes síkon mozog, a pap tevékenységének azonban semmi értelme sincs, ha nem természetfölötti. Egyszer életünkben valamennyien saját bőrünkön tapasztaljuk meg e dilemmát. Emberileg annyira érthető, hogy minél több lesz az elfoglaltság és külső teendő, annál kevesebb idő, s vele arányosan annál kevesebb összeszedettség, érdeklő-

dés, készség a belső életre. Évekkel ezelőtt valaki ezt a tanácsot adta: úgy kell berendezni életünket, hogy a munkás esztendőt a dolognak szenteljük, a vakációt pedig az imádságnak; évközben megnyitjuk a tartályt, év végén pedig ismét hozzálátunk a töltekezéshez, lelki életünk tatarozásához. Már akkor sem tudtam elfogadni e tanácsot, ma pedig egész világosan látom lélektani tarthatatlanságát. Mire a belső életre kerülne a sor, a lélekben már nem lesz meg a fogékonyság, igény és belső vágy, ami nélkül a fárasztó munkás év után nem a természetfölötti elmélyülést, hanem az üdülésben való teljes feloldódást fogja választani.

A tűznek nem szabad kialudni, ez az egyik magyar regény címe. Minden pasztorális könyvnek is ilyen című fejezettel kellene kezdődnie. Legtöbbször ott követjük el a hibát, nem ritkán szándékunkon kívül, amikor erről megfeledkezünk. Azért mondom: szándékunkon kívül, mert időnkint a munkába kilépő fiatal papot és szerzetest úgy megrakják munkával, hogy lelki élete sinyli meg. Ma a szociális gondoskodás korát éljük, lassan mindenütt törvényesen biztosítják a lét-minimumot. Papok és szerzetesek esetében fölötteseiknek a *lelki lét-minimumról* is gondoskodni kellene. Vannak természetesen olyanok is, akik túlfűtött érvényesülési vágyból vetik bele magukat a munkába, ezek hamar elvesztik lábuk alatt a talajt. Itt inkább azokra gondolunk, akik őszinte fiatalos hévvel, apostoli tűzzel sodródnak a lázas tevékenység áradatába. *Mihelyt észreveszik, hogy belső életük nem tud lépést tartani a külső megterheléssel, azonnal biztosítani kell az egyensúlyt.* Mert különben csak eredményeik lesznek, ha lesznek, sikereik nem. A külső eredmények talán elkápráztatják őket, Isten azonban a belső sikertelenséget látja. Legtöbbször az idő kérélméletlen kihasználásával s a munka helyes organizálásával lehet segíteni a kezdődő bajon.

Még egy szempontra fel kell hívunk a figyelmet. Előző cikkünkben az egész kérdést a természet oldaláról bogoztuk s azt igyekeztünk megmutatni, hogy a természetfölötti nem ellensége a természetnek. Tehát nem az a célja, hogy a természetet gátolja, elnyomja, hanem, hogy kibontakoztassa. Ezzel elutasítottunk minden olyan lapangó törekvést, mely manicheus-buddhista irányban az élet tagadásával kacérkodnék. A jelen eszmélődés keretében viszont rá kell mutatni egy másik, nem kevésbé veszélyes magatartásra is: *ma mind gyakrabban találkozunk katolikus elvi alapon is természetfölötti naturalizmussal.* Fából vaskarikának látszik, pedig sajnos, papok életében is veszedelmes elharapózik.

Arról van szó, hogy lehet a természetfölöttiséget úgy is fölfogni, mintha lényegesen az volna a föladata, hogy sérült természetünket *meggyógyítsa*. Kétségtelen, ez is egyik föladata. De végtelenül téved, aki a kegyelmet csupán mankónak fogja föl bukdácsoló emberi természetünk hóna alatt. Szánalmas lenne az a papi élet, amelyben a gyóntatószék jelentené a legfőbb kegyelmi forrást.

Azután úgy is el lehet gondolni a természetfölöttiséget, mint a természetes erők belső mozgatóját, melynek legfőbb feladata a *természetes erők kibontakoztatása*. Ebben is van igazság, egész előző cikkünk ebből a szempontból vizsgálta e problémát. Az utolsó szó azonban nem lehet ez. Ahogy a lélek sem azért van bennünk, hogy vege-

tatív-testi életünket tökéletesítse. Ha valaki csak ennyi szerepet szán a természetfölöttinek, annak fogalma sincs a természetfölötti élet fölségéről. Az *ilyen magatartást aszketikus naturalizmusnak lehet nevezni*. Ha mélyére nézünk, azt látjuk, hogy nem a természetet állítja a kegyelem szolgálatába, hanem megfordítva, a természetfölöttit a természetnek rendeli alá.

A korszellem különösen kedvez ennek a magatartásnak. Tudomány és technika egyformán azt tűzte ki feladatának, hogy ezt a földi életet széppé, élvezetessé tegye. És még csak nem is bűnös élvezeteket hajszol eme törekvésében, hanem szellemi szórakozásokat tesz tömegcikké. Olyan dolgokra gondolunk, amelyekben magában véve semmi rossz sincs. Közvetve azonban veszélyt is jelentenek: *elvonják a figyelmet a belsőről, a lelket kiüresítik*.

Sokan így képzelik el: a kegyelem arra van hivatva, hogy távol tartson bennünket a bűntől, óvja meg életünket a kisiklástól s állítsa be egész valónkat az örök cél felé. Ezen túl magát az életet, ami a végcélon innét van, természetes örömök, szórakozások, emberi és kulturális javak élvezése töltsé ki. Különösen városban élő fiatal papokat fenyeget a veszély, hogy színház, mozi és egyéb szórakozások fojtják el lelkükben a belső élet csíráit. Nincs törés bennük, de az élet egyetlen szép emberi szórakozásáról sem szeretnének lemondani. *Ez az aszketikus naturalizmus, mert a büntelenség még nem természetfölötti élet, s a természet nemes élvezése, képességeink és igényeink kielégítése semmivel sem haladja felül a természetes rendet*. (Egyik kedves olvasóm arra kért levelében, hogy írjak a „nem krisztusi” keresztényekről. Jövő alkalommal a természet és természetfölötti küzdelméről lesz szó, ennek keretében teszünk eleget kérésének.)

Az első papi évtized elmúltával az a veszély fenyeget, hogy Istent távoli célnak tekintjük. Vele majd csak akkor találkozunk, amikor számadásra kerül a sor. Ami addig van, szürke papi munka, minden különösebb lelki élmény nélkül. A természetfölöttinek annyi szerepet szánunk, mint a levélborítéknak vagy pénzesutalványnak. Rávezetjük nevünket, aláírjuk a rendeltetési helyet: *Mennysország*. Aztán e két szót: *Poste restante*. Előreküldjük megszolgált bérünket. Isten barátaiból hovatovább Isten országának házőrző komondoraivá szürkülünk. Nem marad másunk, csak a hűségünk. Igaz, ez is nagy dolog, de végtelenül többre hivatunk. Alapjában véve milyen lehangelő, amikor később már annak is örülnünk kell, ha a jegyesből legaább az öregbéres ideálját őriztük meg magunknak, aki rendben tartja Ura házatáját.

A Szentírást sehol sem szabad egyoldalúan magyarázni. Itt is áll e szabály. A virrasztó szolgálja és éber szűzek példája csak az egyik oldalt mutatja. Meg kell látnunk a másik oldalt is, e hűség belső tartalmát: Isten már most is jelen van bennünk és eláraszt szeretetével: *„Ha valaki szeret engem, az én beszédeimet megtartja, és Atyám is szeretni fogja őt, és hozzá megyünk és lakást veszünk nála.”* (Jn. 14, 23.) Ezért a természetfölötti élet kimondhatatlanul több, mint a hűség szolgálja várakozása. *„Nem vettétek ugyanis a szolgaság lelkét, hogy ismét csak féljete, hanem a gyermekkéfogadás lelkét, amelyben ezt kiáltjuk: Abba, Atyánk!”* És hogy semmi kétség se maradjon bennünk, Szent Pál világosan megmondja, hogy ennek az életnek a szeretet

állandó belső áramlásában kell állnia: „*Maga a lélek tesz tanúságot lelkünkkel együtt, hogy Isten fiait vagyunk.*” (Róm. 8, 15—16.)

Természetfölötti látás.

Miként a tűz világít és melegít, úgy a belső élet is természetfölötti látásban és szeretetben valósul. A papi jegy bennünk papi kegyelmeket áraszt magából, s Krisztus képére formálja tudatunkat. Ha egyszer átéljük saját titkunkat, akkor lassankint egészen másként tekintünk önmagunkra. Nevelődésünk folyamán megszoktuk, hogy természetfölötti szemmel nézzünk mindenkire. Vajjon sikerül önmagunkat is így szemlélni? Latin országokban a papnövendékeket szinte áhítatos tiszteletre nevelik a papokkal szemben. Nagy kérdés, tudunk-e saját papságunk iránt ilyen tiszteletet tanúsítani? Azt szokták mondani: az uralkodónak legkevesebb a tekintélye tulajdon inasa előtt. Mert a méltóság mögött meglátja a gyarló embert is. Mi papok is ebben a veszélyben forgunk. Legtöbbször nem is gondolunk erre, pedig a lélektani elemzés meg tudná mutatni, hogy sok papi csőd útja e kapun keresztül vezetett.

Közvetlenül, belső tapasztalata alapján csalódott a legszentebb eszményben, saját papi ideáljában. Külső papi ténykedései elszakadnak a belsőtől, nem folynak belőle szervesen. Meghasonlott embert lát magában s ezen keresztül veszíti el a papi méltósággal szemben hitét. Gondoljuk csak el, hogyan konszekrál az, aki nem Krisztus lelkével hajol a kehely fölé? Hogyan oldoz föl bűnöst, ha nem Krisztus Szíve vezeti kezét? Hogyan mondja breviáriumát, ha nem Krisztus érzelmeivel akarja dicsőíteni az Atyát? S abban a pillanatban, amikor nem tudja többé önmagában tisztelni a papot, észre fogja venni, hogy mások sem tisztelik. Amikor erőszakkal kell kivívnia hívei tiszteletét, akkor már önmagában rendült meg valami.

Viszont, ha a belső élet áramlása nem szűnt meg, akkor négy fal között és zárt ajtó mögött is a papot látja magában. Valami egészen csodálatos dolog valósul meg benne. Ma már tudjuk, hogy nemcsak a testi adottságok ütik rá bélyegüket a szellemre, hanem megfordítva, lelki mozzanatok is befolyásolják külsőnket. Nos, az ilyen pap természetfölötti élete is nemcsak lelkében rajzolja ki a krisztusi vonásokat, hanem lassan előmlik testén, járásán, viselkedésén, beleíródik arcvonásaiba, szemeinek csillogásába. A természetfölötti jegy, majdnem azt mondanám, láthatóvá válik.

Gyakran kell arra is gondolnunk, hogy nemcsak mi, hanem *maga Isten is így tekint reánk*. Krisztus képét, papi lelkét látja bennünk s ezért ebben a mértékben *minket is Krisztusra irányuló rendkívüli gondviselésének részesévé tesz*. Hiszen milliók közül választott ki a lelkek vezéreivé. Életünket sok lélek örök üdvösségével hozta kapcsolatba. Ha a természetes rendben különlegesen gondoskodik azokról, akiket nagy dolgok végrehajtására rendelt, mennyivel inkább számíthatunk mi reá.

Mussolini néhány éve, egyik merénylet után állítólag ezt a kijelentést tette: Hiába kísérleteznek, ameddig föladatomat be nem fejeztem, nem érnek célt ellenségeim. *Wagner*, a nagy zenész, viharos fiatal éveiben öt párbajba keveredik. Mind az öt ellenfele rendkívüli

körülmények folytán távol kénytelen maradni, egyik szerencsétlenül jár, a másik életét veszti. Majd anyja egész özvegyi nyugdíjával leül kártyázni határozott szándékkal: ha veszít, örökre elbujdosik, ha nyer, végleg búcsút mond a szenvedélynek. Leül és veszít rendületlenül. Lassan minden pénze elvándorol. Már csak egyetlen tallért szorongat a markában. Végül fölteszi azt is, de olyan izgatott, hogy ki kell mennie, mert rájött a hányás. Mire visszajön, tétje megduplázódott, azután négyszeresére nőtt. Megfordult „szerencséje”. Minden újabb nyereségét benthagyja, mert tudja, hogy most dől el jövője. Folyton újra nyer. Mikor zúgó fejjel kitámolyog, egész vagyont visz a zsebében. De ennél is sokkal többet: új életet. Később emlékirataiban írja: „Ettől kezdve a kísértésnek nem volt többé hatalma rajtam.”

Azonban mi ez mind együttvéve!? *Szent Tamás* szerint egyetlen megkeresztelt gyermek lelkében levő kegyelem többet ér, mint az egész világmindenség. Ehhez képest Mussolini összes műve csak fű, mely ma van, holnap pedig a tűzre vettetik, és Wagner zsenijének minden zenei alkotása nem nyom annyit, mint a pap egyetlen napi munkája, ha kegyelmet közvetít. Ha a pap így tud tekinteni önmagára, akkor tud hinni küldetésében. *Nem arról van szó, hogy vessük bele magunkat meggondolatlan istenkísértésekbe, aztán várjuk a Gondviselés csodáját, hanem éppen megfordítva: először adjuk át magunkat egészen hivatásunknak s amilyen mértékben egyesülünk örök Főpapunk szándékaival, olyan fokban tapasztaljuk életünk fölött gondviselő kezét. Tökéletesen bizonyos, hogy amennyire valaki le tud mondani önmagáról s ki tud állni Isten országának gondjaiért, olyan mértékben Isten veszi magára az ő gondjait. Nekünk, magyar papoknak ritkán forgott kockán egész létünk s ezért különösen fontos, hogy megszokjuk a természetfölötti nézést, mert különben lelkiségünk megreked az anyagi alapok biztosításánál, földi összeköttetések szövögetésénél és közéleti befolyásunk érvényesítésénél.*

Természetfölötti szeretet.

A belső tűzből állandó melegség árad: a természetfölötti szeretet. Vele kapcsolatosan néhány szóval szeretnénk rámutatni, hogy a *papi nőtlenségnek is természetfölötti gyökerei itt fakadnak*. Vagy ennek a természetes folyamánya, vagy pedig célját tévesztett, értelmetlen rendelkezés. Eppen ezért tisztán pozitív, jogi berendezésként nem lehet fölfogni. A törvény csupán egy belső, lelki magatartást kodifikál.

Sajnos, a világi hívők legtöbbször félreértik. Hallottam már komoly katolikus embertől, hogy a szűzi élet egyedül a szerzeteseket kötelezi, mert ők megfogadták. Világi papoknak csak a nősülés tilos, hogy a vagyon együtt maradjon. Mi papok is legtöbbször csupán apologetikus oldalról nézzük: aki egészen Isten országának akar élni, az nem kötheti le magát egyetlen család mellé. Rögtön az az érzésünk, hogy e megokolás fölületlen mozog. Mert abban a pillanatban, amikor a celibátus csak negatív-tiltó törvény lesz valamelyikünk életében, éppen sajátos célját nem éri el. *Az ember ugyanis mindent valakinek a kedvéért tesz. Szeretet mozgatja a világot*. Ma is így van, bármennyire furcsán hangzik. Ha nem a tiszta szeretet, akkor az önszeretet. Reánk alkalmazva ezt az igazságot: vagy a „*caritas Christi urget nos*”,

vagy egészen finom formában az önzés lesz cselekedeteink rúgója. Ha nem Krisztus lángoló szeretete sugallja apostoli életünket, akkor a celibátus lesz a legjobb alkalom arra, hogy agglegény-ízű kényelmeskedéssel béleljük ki papi életünket.

Jó időnkint szembenézni saját celibátusunkkal. Minden ember hajlamos arra, hogy önmagát sajnálja. Mi a celibátust használjuk föl arra, hogy a tragikus hősök pózában jelenjünk meg időnkint az emberek előtt. Elvárjuk, hogy a világ folyton levett kalappal ismerje el áldozatunk nagyságát. Úgy érezzük, ezzel megfizettük adónkat az áldozat oltárán s véglegesen megszereztük a jogot, hogy minden egyéb lemondástól mentesüljünk. Van azonban másik oldala is az éremnek. Való igaz, hogy lemondtunk a családi életről, de vele együtt a családi gondok tenger szenvedéseiről is. Bizony, magánosan kell élnünk, de nem is kell alkalmazkodnunk mások személyeihez. Kemény önfegyelmézést vállaltunk, de cserébe akkora szellemi szabadságot kaptunk, amihez nincsen hasonló a földön. Ha valamiről, hát erről el lehet mondani azt a bizonyos, sokat emlegetett „centuplumot”.

Bármelyik oldalról nézzük is a kérdést, nem jó nyomon járunk. Mert egészen kevés, kivételes lelki alkatú embert leszámítva, minden-
kiben ott a természetes vágy a szeretet után. A fiatal években ez általában rendetlen indulatokkal együtt, mint valami zavaros ár, jut a fölszínre. Akkor csak kísértésnek látszik, mellyel meg kell küzdeni. Paradoxonnak tűnik, pedig így van: amikor egészen megtisztul, akkor lesz a legveszélyesebb. Mert elutasíthatatlanul, szellemi formában jelentkezik az örök emberi igény a „másik” után. Azt hiszem, mindenki aláírja: celibátusban sokkal nagyobb teherpróba a *magánosság*, a *szeretethiány*, mint az önmegtartóztatás. Az első papi években a fiatalos tevékenységi láz elhitheti az emberrel, hogy a „lelkek szeretete” fűti. Később jön rá, hogy lélektanilag ez nem elég az apostoli élethez. Nem elég magának az apostolnak, de nem elég a híveknek sem. Mert csak az akarat uralma alatt áll. Tényleg a „lelkek szeretete” vezet, de ebből a „szeretetből” éppen a legnagyobb titok marad ki, az, ami nemcsak akarat és célkitűzés, nemcsak munka és áldozat, hanem valami egyéb: a *szeretet*. Pedig ez az egyetlen varázsigé, lelkeket mással megnyitni nem lehet.

A fiatal évek illúziói után először érezzük, hogy nem élhetünk egyedül az akarat nyomása alatt. A munka sem minden, a siker se, az eredmény se. Ahhoz, amit úgy hívunk: élet, valami más is szükséges. A „*szeretném, ha szeretnének*” Ady óta szállóigévé lett. Pedig talán, ha tovább ásunk, tapasztaljuk, hogy ennél is mélyebb, tisztább emberi igény bennünk: „*szeretném, ha szerethetnék*”. Nemcsak a hivatásomat, nemcsak a „lelkeket”, nemcsak híveimet, hanem megkülönböztetetten is valakit, egyet. Egészen szellemi formában jelentkezik ez a vágy, hogy lelkünknek legyen valaki élettársa.

Megengedem, hogy sokan vannak, akiknek életében sohasem érett problémává ez a kérdés. Akaratemberek. Sokunkat meg éppen nevelődésünk tett érzéketlenekké. Sajnos, ennek később éppen a pasztoráció látja kárát. Talán furcsán hangzik: *oly kevés pap tud igazán szeretni*. Miért? Mert fiatal korában a tisztasáért folytatott küzdelemben megszokta mindig gyanús szemmel nézni az érzelmei. Lelki-vezetőitől is egyre azt hallotta, hogy az akaraton fordul meg minden.

Lassan aztán a belső melegség, az érzelmek gazdagsága, a szív érzékenysége kihal belőle. *Pedig az eszményi pap mégis csak az, aki tiszta tud maradni és ugyanakkor meleg a szíve, boldog az élete.*

Rögtön hozzá kell tenni: e három együtt elképzelhetetlen a természetes síkon. Akinék nincsen mélyebb kedélye, az talán elég vigaszt talál kártyában, társaságban, tisztességes szórakozásban. Magányát beépítheti rádióval, könyvekkel. A szív mélységeiről mégsem fog tudni. A mult alkalommal utaltunk a *barátság* nagy áldására is. Azóta *Mauriacnál* olvastam *Lacordaire* és *Montalambert* csodálatosan szép kapcsolatáról. Valóban hajlandó az ember elhinni, hogy ez az emberi öröm és vigasztalás annak is osztályrésze lehet, aki lemondott a világról, mert ezt a végső lemondást legtöbbször Isten nem kívánja. Azonban *Mauriac* is kénytelen megjegyezni: legszeretettebb barátaink csak a későbbi korban jönnek. S mi lesz addig? És ha sohasem jönnek?

Erre csak a kegyelmi élet képes feleletet adni. Az *a belső szeretet egyszerre forrása a tisztaságnak, meleg kedélynek és boldogságnak is*. Olvassuk nagy misszionáriusaink és apostolaink életét. Mielőtt a lelkek szeretete kigyulladt bennük, előtte már volt Valaki az életükben, akit kimondhatatlanul szerettek. Merészen azt mondhatnánk: *a természetfölötti élet személykettőzés*. Amíg csak természetes életet éltem, magam erővel birkóztam. Most egy más Valaki ereje is az enyém. Magam voltam magányommal, most egy másik lélek is nyitva áll előttem. Magam voltam szomorúsággal, most van, aki vigasztal. Magam voltam örömmel, most Valaki együtt örül velem. Magam voltam a szívemmel, most pedig tele van Vele. *Szent Bernát* atyánk olyan szépen írja: *Verus amor se ipso contentus est*. E miatt nemrég megrótták érte. Pedig, aki szeret, tudja, hogy igaza van, mert a szeretet maga a boldogság. A boldogságon túl pedig mást nem kívánunk, ezért önmagának elégséges. A celibátus tehát elsősorban nem a hívekért, nem a munka sikeréért van, hanem a belső szeretet természetes következménye. Annak a belső papi jegynek külső jele. De ez sem holt jegy, hanem *signum practicum gratiae*. Szeretetből fakad és szeretetet hoz létre. Jelzi, hogy odabent a szeretet csodája kivirágzott.

Természetfölötti imádság.

Eddig azt néztük, hogy a belső tűz hogyan árasztja fényét és melegét a lélekre. Most nézzük az ellenkező oldalról: miként kell nekünk fönttartanunk e tüzet, hogy fénye ki ne lobbanjon, tüze el ne hamvadjon. Legbiztosabb mód erre a természetfölötti imádság. A név ne zavarjon bennünket, nem misztikus imádságra gondolunk. Inkább azt jelöljük vele, amit a lelki írók *virtuális imádságnak* szoktak nevezni.

Főntebb említettük már, hogy a papi lelkeség lényege: *egyszerre lenni Istené és a lelkeké, az Atya ölén pihenni s ott is mindig az Atyát sugározni*. Lehet, hogy tévedek, de az a benyomásom, hogy mi magyar papok ebből a szempontból egyoldalúak vagyunk. Már nevelődésünk folyamán főként praktikumokkal foglalkozunk: megismerkedünk a mozgalmakkal, bekapcsolódunk a cserkész- és levante-intézménybe. Később ránk szakad híveink egész szociális és társadalmi elesettsége. Vállal-

juk és sokat teszünk ezen a téren. Mindez helyes. Bárcsak a nyugati országok papjai is kivették volna részüket belőle, talán másként állna Európa sorsa. De, és ezt nem szabad elhallgatnunk, papságunk másik arculata nem rajzolódik ki ilyen élesen. Az *Isten felé vezető belső út iránt nem vagyunk ilyen fogékonyak*. Sokszor már nevelődésünk folyamán elrajzolódik bennünk, vagy ki sem rajzolódik a belső élet képe. Azzal a homályos tudattal lépünk ki az életbe, hogy az a bizonyos „belső várkastély” csak lelki luxus, amit a szemlélődő szerzetesek megengedhetnek maguknak, de nem a lelkipásztoroknak való. A kegyelmi életet csupán mint „conditio sine qua non”-t képzeljük a papi ténykedések mögé. Tévedésben vagyunk. Hiszen minden élet értelme önmagában van s nem csupán külső tényekért. Éppen megfordítva: a külső cselekedetek már csak a belső gazdag életnek megnyilvánulásai.

A természetfölötti élet folytonos személyes találkozást jelent a személyes Istennel, ki a lelkünkben lakik. Mivel azonban csak kifelé figyelünk, nem is tud kialakulni a belső gazdag élet. Gondoljunk csak arra, hogy az a papi jegy (signum practicum) nemcsak papi kötelesegeink irányában sugároz szentségi kegyelmeket lelkünkbe, hanem a másik irányban is: hogy Krisztus papi lelkével közeledjünk az Atyához. Sajnos azonban errefelé legtöbbször akadályba ütközik. Ne higgyük, hogy csak a halálos bűn lehet „obex”. A teljesen kifelé türemplő s munkában maradéktalanul föloldódó magatartás is gátolhatja a papi lelkiség teljes kibontakozását.

Hogy tehát munkánk közben is megőrizhessük Isten jelenlétének belső örömet, az állandó imádságot kell gyakorolnunk. Rögtön világossá válik ennek lényege, ha megint segítségül hívjuk a tűz hasonlatát. Amikor kályhánkban izzik a parázs, jóleső meleg tölti el szobánkat. Nyugodtan dolgozunk íróasztalunknál, serényen ég keziünk alatt a munka. Valami kifejezhetetlen kellemes érzés árad el rajtunk. Időközönként fölszítjuk a lángot, rádobunk egy hasábot, aztán újra elmerülhetünk munkánkba. A példa nagyon kifejező. Egyrészt nem ülhetünk egész nap a kályha mellett, mert akkor munkánk marad. Másrészt nem hagyhatjuk teljesen magára se a tüzet, mert akkor megkialszik és megbénul a munkánk. A tűz ég magától, csak gondoznunk kell. Ha közben nem is gondolunk kimondottan rá, lelkünk mégis titkos tudatával állandóan kapcsolatban van vele, mert belőle származik állandó jóérzése.

Vagy gondoljunk vissza gyerekkorunkra. Békés otthonunk szelíme végigkíséri életünket. Ott kuporogtunk lámpánk szelíd fénye tövében s vesződöttünk a betűk titkaival. Anyánk az asztal másik szögletén szintén a maga munkája fölébe hajolt. Csend volt. Csak az óra ketyegett éberan a kettőnk feje fölött. Mindegyikünk a maga munkájába mélyedt, és mégis . . . tudatunk szélén virrasztott anyánk jelenléte. Szemünkkel a betűket bogoztuk, eszünk is ott égett szemünk hegyén. Lelkünk közben mégis mindig vele volt. Belőle áradt békénk, biztonságunk és észrevétlen boldogságunk. Ő volt az otthon. Néha egy-egy szót váltottunk, néha kérdőn, néha bocsánatkérően szemébe néztünk s nem sejtettük, hogy ezekért az órákért egész életünkön át hálások leszünk néki.

E két példa eleget beszél. Pedig mindegyik csak távoli képe

annak az otthonnak, amelyben a Szentháromság vett lakást magának. Odabent a természetfölötti szeretet melege árad. Munkánk között nem gondolunk reá, pedig benne élünk, vagyunk és mozgunk. De két keresztlevél között, ha fáradtan tesszük le a tollat, tekintetünk Vele találkozik. „*Sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum . . .*”

*

Közben megkondult a harang. Hív a zsolozsmára. Talán a templomszentelés matutinuma juttatja eszembe hirtelen Szent Pál apostol szavait. Mikor a megtestesülésről elmélkedik, görög szövegében ezt írja: az Ige közöttünk ütötte föl sátorát. Hát ha valaki, mi papok igazán elmondhatjuk, hogy az Ige szentsátrai vagyunk, az örök Főpap vett lakást bennünk. Nélkülünk hiába az oltár, hiába a tabernákulum. A szent tűz, melyet Ezdrás esdett az égből, mi vagyunk: életünk élteti az örökmécsest. Mikor pappá szenteitek, ez volt a legszebb templomszentelés. Ennek antifónájával köszöntsük most lelkünk édes Vendégét:

Exultemus Domino Regi summo
Qui suum sanctificavit tabernaculum.

III.

Természet és természetfölötti ütközése a pap életében.

Amikor Szent Bernát harminckét társával elindult Cîteaux felé, a régi családi hajlék udvarán búcsúzott el legkisebb testvérétől, Nivárdtól. Egyedül neki kellett otthon maradnia, a többi ment Szent Bernáttal. „Nézd csak, — mondotta egyikük, hogy megvigasztalja a gyermeket — *mi elmegyünk, s minden a tied marad. Milyen gazdag leszel!* A gyermek gyenge volt még a ciszterci fegyelemre, de válasza elárulja, hogy lelke már ekkor megérett rá: „*Ez igazságtalan osztozkodás, — mondotta — ti elragadjátok az eget s nekem hagyjátok a földet!*” A kis Nivárd e néhány szavában benne feszül a keresztény lélek egész problematikája. *Ég és föld, evilág — túlvilág, természet — természetfölötti, kultúra — kegyelem*, két külön világot jelöl. A nagy kérdés az, vajjon egymásra hangolt, vagy pedig egymással birkozó erőpárokat kell-e látnunk bennük? Tényleg meg kell-e válnunk az egyiktől, hogy békésen birtokolhassuk a másikat? Valóban el kell fordítanunk figyelmünket a földtől, hogy az eget megnyerhessük? Meg kell tagadnunk a kultúrát, hogy a kegyelem uralmát élvezhessük? Folytonosan lábbal kell taposnunk a természet jogát, hogy a természetfölötti győzelmét kivívhassuk? „*Nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni!*” Jól emlékszünk Urunk szavaira, de vajjon erre vonatkoznak-e?

Aki egyszer *elméletileg* végére járt e kérdésnek, az nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy a kegyelem nem ellensége a természetnek. Előző fejtegetésünkben mi is erre a meggyőződésre jutottunk. De aztán utunkat állják a szentek, az Evangélium legilletékesebb magyarázói s a keresztény élet hiteles példaképei. Életük szinte egyhangúlag ennek ellenkezőjét hirdeti. Ugyancsak saját keserves tapasztalatunk is napról-napra igazolja, hogy a természet és természetfölötti örökös harcot vív bennünk. Tagadhatatlanul kulcsproblémával állunk szemben. A jó Isten segítségével bízva, az igazságot szomjazó lélekkel induljunk el felderítő utunkra.

I.

Szent Ágoston írja egyik munkájában: *Ember vagyok. Kevesebb vagyok, mint ember. Több vagyok, mint ember.* Az első pillanatban szellemes szójátékot látunk benne csupán. Ám a mélyebb tekintet hamarosan aranybányát fődöz fel a mélyén. Szent Ágoston szellemessége itt is nagy igazságok takarója. Válasszuk e három mondatot útjelzőnek s egész problémánkat kifejthetjük belőle.

Ember vagyok.

Test és lélek titokzatos egysége vagyunk. Vonatkozunk el a kegyelemtől is, meg a bűntől is. Marad egy teremtmény, melyben két egymástól különböző világ: *test és lélek, anyag és szellem* egyetlen lényvé forr össze. Isten teremtő elgondolása először fölülről lefelé a tiszta szellemek hosszú skáláját gondolta el. Utána alulról fölfelé a szervetlen és szerves anyag sokféleségének fokozatain haladt fölfelé. Ott, ahol e két világ találkozik, teremtette meg, gondolta el az embert. Ebből egyrészt az következik, hogy az anyagi és testi valók az emberben érik el csúcspontjukat, benne mintegy átszellemülnek és fölmagasztosulnak. Másrészt azonban, ha fölülről tekintünk az emberre, a szellemi lét legalacsonyabb fokán találjuk. *Szent Tamás* szerint *infimus gradus intellectualitatis*. Annyit jelent ez, hogy szellemünk nem tud független lenni, működésében nem képes tisztán szellemi dolgokra irányulni. A két világ között, mely az emberben találkozik, tisztán természetüknél fogva, már adva van a diszharmónia. A lélek ki van szolgáltatva a testnek s folyton szenvedni annak lehúzó, érzéki és tehetetlenségre hajló befolyását. E két ellentétes világ a tudatos élet fölbredésével az Én belső feszüléseiben, megosztottságában jelentkezik fájdalmasan. *Tehát a tisztán természetes ember belső harmóniáját az ábrándok világába kell utalnunk.* Ha nincs eredeti és személyes bűn, s ha minden átöröklött terheltséget is kikapcsolunk, a test akkor is összes erőivel a vegetatív élet felé vonzódik, a lélek pedig a tiszta szellemiségben keresi teljes kibontakozását. A kettőjük között levő belső ellentétet csak a halál képes föloldani: az anyag fölszabadul a szellem gátlásai alól, a lélek pedig megszabadul az anyag terhétől.

Érdekes, hogy a modern életfilozófiák elismerik ezt az alapvető kettősséget az *élet és szellem* között (Klages), de éppen ellentétes módon magyarázzák. Az ösztönös, teremtő életlendület pártjára állnak. Szerintük a szellem ennek az életnek ellensége, sőt megbetegedése. A vitális és öntudatlan ősmegélést a tudat absztrakcióinak kényszerzubbonyába szorította. Ezzel szemben már a régi klasszikus teológusok a vitális életszférában látják a tehertételt. Általánosan tanítják, hogy a tiszta természet állapotában is szükség lenne Isten rendkívüli segítségére (*auxilium speciale, sed naturale*). Csak e „természetes kegyelem” tudná megvédeni a lelket a test gravitációjával szemben.

Ime, mielőtt a bűn fogalmát egyáltalán érintettük volna, már belső ellentétet és meghasonlottságot tapasztalunk az emberi természet gyökerén. Már itt érvényesül Szent Pál szavainak igazsága: „*A test a lélek ellen vágyakozik, a lélek pedig a test ellen; ezek ugyanis egymással ellenkeznek, hogy ne azt tegyék, amit akartok.*” (Gal. 5, 17.)

Kevesebb vagyok, mint ember.

Az ember teremtésekor Isten rendkívüli ajándékai ezt a belső ellentétet föloldották a lélek és szellem javára. Egynéhány órára megcsillant itt a földön a végső állapot, hogy mint feledhetetlen vízió és mágikus cél álljon minden eljövendő nemzedék előtt: ime, az embereszme, úgy ahogy Isten elgondolta. Az első bűn azonban a kegyelemmel együtt eljátszotta az Úr rendkívüli ajándékait is. A természet magára maradt. Mindaz a belső feszültség, ami eddig csak mint elméleti lehetőség állott fenn, most szomorú és tényleges valóság lett. Abban a drámai pillanatban, amikor a szellemi ember Isten ellen fordult, saját belső világában is végbement a lázadás: az érzéki rész szembefordult a szellemmel. Sőt! Nemcsak a természetes állapot következett be: test és lélek szembekerült egymással. Ennél több történt: a lázadó szellemnek bűnhődni kellett. Ezért az *emberalatti* erők túlsúlya nehezedett reá. (A teológusok ezt így mondták: homo spoliatus gratuitis et vulneratus in naturalibus.)

Gondoljuk csak meg, mindaz, amivel rendelkezett: eredeti épsége, emberi természete, belső harmóniája, szabadsága, élete és egész magavolta, mindez Isten tiszta szeretetének ajándéka volt. Mindössze egyetlen lehetőség maradt nyitva az ember előtt, ahol olyan valami jöhetett létre, ami egyáltalán nem Istené, hanem kizárólag az övé: a bűn. Saját akaratának igénye Isten akaratával szemben. Isten egész teremtett világában, alkotásainak és ajándékainak zárt rendszerében egyetlen pont, ahol nincs Isten, hanem csak az ember. Ez a lényege az első és minden későbbi kísértésnek: „*Olyanok lesztek, mint az Isten.*” Az ember engedett e kísértésnek, szuverén akart lenni Alkotójával szemben. Bűne tehát önistenítés volt. S amikor az első lépést tette meg az *Übermensch* féle, abban a pillanatban elsüllyedt az *emberalatti* erők ingoványában. A szellem bűnéből most már a természet állandó nyomorúsága lett.

Ennek ellenére értelmünk továbbra is az igazságra van beállítva, akaratunknak rendületlenül a jó maradt a tárgya. Tehát az emberi természet magában véve nem romlott meg. De az alacsonyabbrendű gátlások folyton félrevezetik az értelmet, érzéki ingerekkel törbeccsalják az akaratot. Állandósul a belső diszharmónia: mohóság, falánkság, érzékiesség, telhetetlenség, állatiasság tör elő az ember belső sebeiből.

Vegyünk ehhez még valamit s akkor teljes lesz a kép. Az első emberben a személyes bűnt rögtön követte a természet megnyomorodása. Ugyanígy valamiképp állíthatjuk, hogy azóta is minden személyes bűn az elkövetés után sem tűnik el, hanem leszáll a tudatos lét alá, nyomot hagy a természetben, mint gyengülés, szétesés, fölbomlás, szenvedély, ösztön, terheltség és átöröklődő hajlam. A tudatos Én ébredése után önmagában fedezi fel őseinek egész galériáját. Nemcsak Ádám, hanem valamennyi ősenek bűne sorssá válik számára. Ilyennek látja az ószövetségi Bölcs is az embert, mikor ezeket a sorokat veti papírra: „*A halandók gondolatai bátorítalanok és terveink ingatagok, mert a romlandó test teher a léleknek, s a földi sátor lenyomja a sokat tündő elmét. Alig sejtjük azokat, mik a földön vannak, csak fáradtsággal jövünk rá, mi szemünk előtt vagyon, az égieket pedig ki tudná kifürkészni?*” (Bölcs. 9, 14—16.)

Több vagyok, mint ember.

Ősi, mélyértelmű legenda szerint Apolló egy kőre tette lantját. Ha megtalálnánk ezt a követ s figyelőn fölébe hajolnánk, még most is csodálatos melódiák zsongását hallanánk benne. Hajtsuk egyszer, csak egyetlen egyszer, hallgató fülünket szívünk fölébe. Az emberi természet mélységében is csodálatos melódia zeng, hiszen egyszer szintén a kegyelem hordozója volt. Minden szétszakítotttsága ellenére is, mint magános gordonka mélabús hangja, zokog benne a vágy valami után, ami elveszett.

Legalább néha, élete ünnepi óráiban, hivogatóan rajzolódik ki előtte a felsőbbrendű ember arca. Ilyenkor százszorosán fájni kezd saját életének közönséges lapossága, kicsinyes hétköznapisága. Vágyaiból szövi ki szebbik énjét, s ugyanakkor tisztán érzi, hogy saját erőivel sohasem képes elérni azt. Elkezdí erőt acélozni. Mindhiába. Megpróbálja kiölni e vágyat önmagából. Nem lehet. Kelet a Nirvánába menekül e probléma elől. Nyugtat az alkotó fantázia ezer alkotásában — művészetében — álmodja meg s kottázza le azt a szebbik világot, amit a valóságban nem tud megélni. Az élet elszakad s az ember önnönmagának mindig torzója marad. Mennyi finoman érezett bánat lappang Bergson szavaiban, mikor azt mondja: *az ember életének útja tele van annak romjaival, amivé lehetett volna.* Ugyanez az őszi szomorúság reszket Hebbel tollán s lecseppen, mint fáradt könnycsepp: *Und der ich bin, grüsst trauernd den, der ich könnte sein.* S a költő is, talán más fekvésben, más hangnemben, de ugyanezt a melódiát dalolja:

Akartam lenni csillag én is, a végtelenség gyermeke,
Valaki, aki szárny is, fény is, örök szépségek hírnöke.
De lehet-e röpiülni annak, ki teste rabszolgája lett?!

Ma olyan döntő szerepet tulajdonítunk a mélylélektani valóságoknak, tényeknek, melyek abban a mélységben lappangnak, ahonnet tudatos létünk öntudatlan gyökerei csiráznak elő. Vajjon nem kell-e azt mondanunk, hogy minden belső szétszakítotttságunk ellenére is ez a bennünk maradt ösztönös vágy az emberföltötti után természetünknek egy ősi, elementáris élménye arról a néhány óráról, mikor a paradicsomi épségben több voltunk, mint ember? Nem lehet tagadni, hogy szellemünk alaphangulata folytonos és csillapíthatatlan vágy az után, ami fölöttünk van. *Jung*, a híres orvospszichológus is vallja, hogy az emberi lélek át van itatva transzcendens érzetekkel s ezek régebbiek a történelmi embernél. Minden nemzedéket túlélnek, elpusztíthatatlannok s a lélek mélységét teljesen betöltik.

Ime, az emberi természet olthatatlan vágya a teljesség felé törekszik. Boldogságra vágyik s önmagában nem találja a boldogság forrását. Hazug tehát a sztoikus bölcsesség: egy falat kenyér, egy korty víz és néhány jóbarát, ennyi elég a boldogsághoz. Hiszen mindez nem adja vissza az embert szebbik önmagának. Boldogságunkat pedig csakis éme álmunk teljeseése adhatja meg. Az ember állandóan tapasztalja saját elégtelenségét, s a vágy akkor sem pusztl el. Látja, hogy valami végzetesen hiányzik, reménye mégis megmarad. De ezzel el is érte saját létének végső határait. Erről a sziklalfalról folyton vérző szárnyakkal hull vissza önmagába.

A természet magára hagyva csak vágy, — de azt már nem tudja, hogy ami hiányzik, amit keres, ami után sóvárog — az a *kegyelem*.

Csatatér a lelkünk.

Most már kibontakozott előttünk a teljes kép. Mi tehát az ember? A teremtés két birodalmának ütközője. Szabad, személyes Én, aki két világot hordoz önmagában. Az egyik fölfelé vágyik, mint a láng, mert ott van végső hazája. A másik lefelé húz, mint a kő, mert porból vétetett és porrá lesz. Nem hibája ez a testnek, hiszen ez a természete. Az ösztönnek sem hibája, hogy érzéki, mert ez a sajátos tárgya. Tehát nem a „rossz test”, a „bűnös anyag” tusakodik bennünk a jó szellem ellen, mint a manicheusok tanították. *A két külön világ érintkezési felülete, az Én önmagában van megosztva.* Még mielőtt a kegyelem jönne, már harc van odabent, kiengesztelhetetlen és föloldhatatlan harc. Az, hogy az ember Isten ellen, a föld az ég ellen támad, már csak következmény. Minden harcnak a gyökere abba a mélységbe nyúlik vissza, ahol az ember ember ellen harcol önnön lelkében, ahol az Én saját Énjével birkozik életre-halálra. Mikor a kegyelem megjelenik, már csatatérre teszi a lábát. Tehát ő nem hozza a nyugtalanságot, nem ő dobja a belső meghasonlás tüzes csóváját belső világunkba, hanem már ott találja.

Most van az ideje annak, hogy újból fölvevessük a kérdést: hol az igazság? Azok járnak a jó nyomon, akik a kegyelem és természet belső összhangját igyekeznek kimutatni? Vagy pedig az *Imitatio Christi* jámbor szerzőjének kell igazat adnunk, mikor mesteri kézzel rajzolja meg a kegyelem és természet engesztelhetetlen ellentétjét? (III. könyv, 54. fejezet.) Az eddig mondottak alapján most már nem kelet meglepést feleltünk. *Az igazság ugyanis az, hogy mind a két véleménynek igaza van.*

Azt mondtuk ugyanis Szent Ágostonnal: *több vagyok, mint ember.* Ha erről az oldalról közeledünk a kérdéshez, akkor igaza van a sokat emlegetett elvnek: *gratia non destruit, sed elevat naturam.* Ebben az esetben a kegyelem az, amely valóra váltja természetünk legszébb álmait, beteljesíti legtitkosabb vágyait. Említettük, hogy mielőtt a kegyelem jönne, a harc már magának a természetnek területén dül az alacsonyabbrendű és magasabbrendű ember között. Ez utóbbi, a szellemi ember eseng a segítség után s ujjongva köszönti annak megjelenését. A kegyelem tökéletes összhangban áll Énünk szellemi igényeivel s rögtön segítségére siet az alacsonyabbrendű erőkkkel vívott harcában. A lélek és kegyelem e boldog találkozásából születik meg bennünk az „új teremtmény”, a felsőbbrendű ember.

Amikor a multban a pap életének természetes szempontjairól beszéltünk, akkor az egész kérdést ebből az alapelvből gombolyítottuk le. Azután természetfölötti létről volt szó. Ott is azt láttuk, hogy a természet és a kegyelem között hasonlóság áll fenn. A természetet tűzhöz hasonlítottuk, melynek kétféle megnyilatkozását tapasztaljuk: világít (megismer) és melegít (szeret). Ezt a természetes tüzet a természetfölötti nem oltja ki, hanem egy magasabb tüzrel (kegyelem) járja át. Ebből is világosság (hit) és szeretet (caritas) sugárzik. Ez tehát az egyik szempont.

De azt is mondtuk: *kevesebb vagyok, mint ember.* Ebben a pil-

lanatban a lefelé gravitáló erők oldaláról közeledünk a problémához. Ha innét indulunk el, akkor is a valóságos emberi természet rajzát kapjuk meg. Sőt az eredeti bűn után talán sokkal inkább ez a valóság. Tehát ez a nézés mód jogosultabb. Csupa érzékiség, ösztönösség, tunyaság és tompultság éktelenkedik ezen a képen. Ha erre is a tűz hasonlatát akarjuk alkalmazni, akkor forró kátrányra kell gondolnunk, amely nem világít, hanem fojtó füstöt terjeszt; nem melegít, hanem perzsel és pusztít. Ebből a nézőpontból szemlélve mondhatjuk, hogy a természet nem igényli a kegyelmet, nem táruul a természetfölötti felé. Sőt, ellenkezőleg menekül előle és folyton ellentmond neki. A kegyelem itt nem talál fogódzó pontot magának.

Amikor tehát a lelki írók nem győzik hangoztatni, hogy a kegyelem és természet között állandó az ellentét, amikor merészen azt állítják, hogy a természet önmagától csak bűnre képes, amikor nyomatékosan figyelmeztetnek, hogy ne bízunk benne, semmi jóra se számítsunk részéről, — akkor mindig ilyen értelemben beszélnek az emberi természetről. „*Animalis homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei.*” (I Kor. 2, 14.)

II.

E kettős látásból születik a kétféle keresztény típus. Az egyik *optimista*, mert a kegyelem csodája bűvöli el. A másik borzalommal látja a természet szörnyű erejét, ezért *pesszimista*. Amikor a pap természetfölötti életéről beszéltünk, föltárult előttünk a belső szentély, melyet a kegyelem avatott a Szentháromság templomává. Láttuk, hogy az istengyermekség csodája, az imádás és szeretet áradása már itt a földön mennyországot varázsol benne. Annaira belefeledkezünk e boldogságba, hogy észre se vettük, mi történik e belső szentély körül.

Most azonban rá kell döbbernünk, hogy ez a kép, ha igaz is volt, mégsem mutatta meg a teljes valóságot. Mert e templom háborgó hullámok kellős közepébe épült. Itt is tombolnak a vizek és zúgnak a szelek, de nem szikla az alapja. Emberi természetünk megbízhatatlan homok. Minden pillanatban fönnáll a veszély, hogy természetfölötti életünk összeomlik a szenvedély viharai között.

Ő, napról-napra fájdalmasan tapasztaljuk, hogy a kegyelmi élet sem a legendák gyermeki légkörét árasztja reánk, a természetfölötti világ sem az ikonok aranyos hátterével varázsol mennyországot földi életünk köré. Néha kisüt a nap, de a Spöttl-képek bájos naivitásából akkor sincs semmi bennünk. Annál többször kiáltjuk a nagy Apostollal: „*En szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálnak testétől?*” Hányszor vetjük föl a kérdést árva tünődéseinkben: miért kellett ennek így lenni? Hányszor feszegették már a hittudósok is szomjas lélekkel e titok zárait: miért tartott mindössze néhány óráig a boldog paradicsomi állapot? Miért nem állította vissza legalább a megváltás belső békénket? Vagy pedig miért nem adja meg a keresztség elveszett egyensúlyunkat?

Miért . . . miért . . . ?

Ha nem lenne bennünk más, mint ez az összetört és kétfelé húzó emberi természet, ha Isten végleg elfordult volna elesett, kitagadott, nyomorúságos magányunktól, akkor ezt a kérdést mint utolsó libegő

lángot is ki kellene oltanunk. Csak keserű füstje fojtogatná a torkunkat. Nem volna több miért.

A teremtés oratóriuma.

Ebben a pillanatban mindjobban közeledő melódia üti meg fülünket. *Tannhäuser* zárandokai vonulnak el szemeink előtt. Vagy talán inkább *Beethoven* kozmikus víziói a IX. szimfóniában és *Haydn* oratóriumának zenei extázisai. Valóban csak a zeneiség nyelvén lehet érzékelteni ezt a megrázó látomást.

Az ősködöknek és gázoknak rettenetes forrongása, kavargása, birkozása és ütközése vajúdik előttünk, mire anyag lesz belőlük. A kaotikus őanyag mennyi robbanása, vergődése, forrása és kinja olvad végre egy halk pianóba az első csillagos estén. Mennyi energia és atmoszferikus nyomás feszül és erőlködik, míg egy harmatos hajnalon szűzi érintetlenségben kinyílik az első hamvas lilium. Az erőknek micsoda áradása és összjátéka viharzik el, mire kiszövik a tavaszra ébredt játszi pillangó ezerszínű szárnyát. Mennyi harc húzódik meg a szó mögött: *Éden*.

Aztán ősködökön, kavargó krátereken, robbanó erőkön, katasztrófákon át, faunák és flórák temetőjén, a lét kozmikus viharain keresztül megjelenik a következő tételben az *Ember*. Ugyanazok a zenei elemek benne: a kihűlt sziklák atomjai, elmerült faunák burjánzó életkedve, felelőtlen pillangók ősi ösztöne tovább élnek szívében. Az ősködöknek és kaotikus erőknek milyen iszonyatos vihara csitul benne is lassan melódiába; az energiáknak milyen titáni erőlködése bontja ki lassan a szellemet. Az erőknek mekkora összjátékára van szükség itt is, míg megszületik az első akarás. A dallam mennyi zokogása, magába csukló decrescendója és kitörő fortissimója viharzik végig ezen a belső kozmoszon, — míg végre kiforr az *erkölcsi jellem*.

A következő tételben egészen új motívumok veszik át a régi dalt. Mennyi könnynek kell elfolynia, míg megcsöndesül e zárt világban az ősök lázadása. Mennyi rejtett tusakodásnak, vívódásnak, belső vonaglásnak kell megráznia ezt a magános bolygót, mire termékeny talajjá válik. Mennyi belső tűznek, fortyogó kráternek kell kialudnia benne, mire magába tudja fogadni a tiszta fényességet. Mennyi csődnek, csalódásnak, fájdalomnak, betegségnek és letörésnek kell végigszántania rajta, míg végre először indul el kövér cseppekben az alázottság langy esője. Mennyi erkölcsi energia és ösztönös erő feszül és birkózik életre-halálra, hogy végre a fináleban fölragyogjon Isten örök ember-eszménye: a *Szent*.

Csak ebben a zenei vízióban s ennek is csupán a végén világosodik meg hirtelen az egész szimfónia vezető motívuma: *Az Isten Lelke lebegett a vizek fölött!*

A kegyelem!

A mechanikus fejlődés-elmélet, mikor a világ keletkezését magyarázta, a *khaoszból* a *kozmosz* felé haladt a nélkül, hogy elfogadta volna a fölötte lebegő isteni irányítást. *Freud* a mikrokozmoszban, az ember belső világában alkalmazta ezt a látást, mikor a *bioszból*, a mélységben gomolygó ösztönös erőkből haladt fölfelé a tudatos világba a nélkül, hogy a *logoszt*, a rendező elvet elfogadta volna. Az újabb ana-

litikus lélektanok már elfogadják az élet mellett a szellemet is, de a szellem ellenében az élet pártjára állnak, mert nem veszik figyelembe a *kegyelmeit*. Miért nem indulhatnánk el mi is egészen alulról? Az őserdők sejtelmes suttogása, ösztönös állati erők vadsága, ősöktől átörökölt gátlások, — mindez bennünk a természet. De az egész fölött Isten természetfölötti ereje, a *kegyelem* dolgozik. Az ember a föld végső kivirágzása, gyökereivel mélyen beleszövéődik a sárba. De a kegyelem napja ezekből az alantas erőkből színeket, illatot és gyümölcsöt érlel. Csoda történik! Ez a kis virág egyszerre emelkedni kezd. De mert gyökerei eltéphetetlenül bele vannak növe a földbe, mint valami új Atlasz, viszi magával a földet, a testet s az egész teremtett világot az Isten felé!

Itt csillan meg Isten ember-eszméjének egész szépsége. Ó, a Teremtő nem *kulturhumanistának* gondolta el az embert! Nem *Rousseau Emilje*, nem *Nietzsche Übermensché*, nem az újkor *soffőr-típusa* az ideál számára. Isten elgondolásában az ember zarándok, hős, szent. *Zarándok*, aki rettenetes mélységekből szédületes magasságokba vágyik. *Hős*, aki az emberalatti erők százfejú sárkányával küzdve vívja ki az emberfölötti világot. *Szent*, akinek nem a Föld a hazája, hanem az Isten! Itt le kell hajolnunk, hogy megcsókoljuk az Atya kezét, mert ilyenek teremtett minket. Aztán felvetődik a kérdés, lehet-e még tovább is menni? Igen, az utolsó lépés még előttünk áll. Problémánk éle a keresztútra kapaszkodik.

Ave crux, spes unica!

E sorok írója örökké hálás marad a Gondviselésnek, hogy évek során nagypéntek ünnepét Rómában, a *Santa Croce* ciszterci apátságban ünnepelhette, Krisztus Urunk fájdalmas ereklyéinek közelében. A szertartások nagyjából egyformán tértek vissza évről-évre. Az egyik nagypéntek mégis különlegesen feledhetetlen maradt. Emléke eltörölhetetlenül él a lélek történetében.

Tavas volt. Úgy, ahogy csak déli, olasz ég alatt tud tavasz lenni. Gliciniák, lila akácok bódító illatában fürödtek a mámoros kis méhek. Mindenből az élet diadalmos ritmusa keringett elő. Az egész természet az öntudatlan lét egyetlen tomboló öröme volt önmaga fölött. Legalább így hittem akkor, mikor a Gianicolo pálmái alól elindultunk nagypéntek reggel a Kereszt felé. Utunkat az antik Róma emlékei kísérték, jöttek velünk új misztériumra éhesen. A Sancta Croce bazilika is régi pogány palota fölébe épült. Tele volt az is tavasszal és nap-sugárral. Amikor a szertartások végén elindultunk a Keresztért, mintha csak Krisztus sirjába vezetett volna az utunk. Hullámzott a hosszú körmenet; papok és kispapok lehettünk vagy százan. *Vexilla regis prodeunt, fulget crucis mysterium!* — mint a tömjénező füstje, ezüstös szalagban kúszott velünk az ének. Sehogy sem találtam a helyemet. Kicsattanó öröm áradt el egész valómon. Fölvadtam a tavaszban. Diadalmenet volt ez nekem és győzelmi induló. Néhány perc múlva fölöttünk az erkélyen megcsendült a diakonus ajkán: *Ecce lignum crucis!* Térdre omlott az egész tavaszban álló templom, odafönt pedig *Fumasoni-Biondi* bíboros kezében megvillant a szent Kereszt.

Mintha a belső szentély kárpitja szakadt volna szét: a Kereszt

királyi titka lángolt mögötte. A keresztény misztérium halványan derengeni kezdett. Ime, az antik Róma romjai között, a megkeresztelt természet és megszentelt tavasz ujjongva köszönti a Keresztet. Ő, a teremtés oratóriumának csúcsa nem az ember, akiben megbékélt az anyag a szellemmel, nem a *zarándok*, aki már idelent megtalálja a „szent földet”, ahol megpihenhet; nem a *hős*, aki legyőzte az ösztönök hatalmát s most élete Olimpusán félistenné válik. Mindez a göndörfürtű és szépszemű Apollo vallása lenne csupán! A *teremtés ormán tündökölni kezdett a Kereszt*. Most egyszerre megértettem, hogy a tomboló természet nem önmagának örül, hanem a Keresztnek. Egy ihletett pillanatban még a különben annyira pogány *Wagner* is megsejtette ezt, mikor a *Parsifalban* így dalol:

Uram, ez a nagypétek varázsa! . . .
A bűnös bánatkönnyeit ontja;
rétnek és ligetnek szerteszét
felvidultát mi okozná?
Minden teremtett lény örül
a Megváltó nyomán körül
s buzgó fohászt küld hozzá . . .

Évekkel utóbb *Gertrud le Fort* megtérésének regényét olvastam. Csodálatos az élmény hasonlósága! Ő a Szent Péter-templomban éli át nagypétek vízióját. Az erkélyről ott Veronika kendőjét mutatják föl. E pillanatban valami megmozdul benne: „Titokzatos tárgyat emeltek magasra. Nem ismertem meg semmit, de ugyanazt a kimondhatatlan meghatódottságot éreztem, mint akkor, amikor a szentségtartót megpillantottam. Úgy rémlett, hogy látom, nem ugyan szememmel, hanem szeretetem belső ösztönével . . . A következő napokban mindig újra halkan és szeretetteljesen kérdezte tőlem az a nagy boldogító öröm, amelyet az utóbbi idő alatt a szívemben hordoztam: *Tudnál-e szomorú is lenni?* És én szomorú voltam — mindinkább szomorúbbá kellett lennem és ezt világosan éreztem.” (Veronika kendője.)

Milyen különös. Belső viharok után végre fölér az ember életének ormára. Szívében a győzelem öröme ünnepel. Mi történik? Ebben a pillanatban a nagy boldogító öröm kérdezi: *Tudnál-e szomorú is lenni?* Az ösztönök alacsony erői elpihennek, mint vihar után az utolsó fáradt hullám. Ebben az ünnepi csendben megszólal a kegyelem: *Tudnál-e magadtól is szenvedni értem?* Ha az emberalatti világból indulunk ki, akkor a teremtett világ ormán az ember alakja világít. *A kegyelem célja eddig az volt, hogy ide fölsegítse.* Amelyik pillanatban azonban itt a csúcson fölemeli a fejét, egyszerre végtelen távolság tárul ki előtte: a természetfölötti cél. *A kegyelem célja ettől kezdve az, hogy ide fölemelje.*

E végtelen két partja között egyetlen híd ível csak át.

A kereszt.

Olyan pontra jutottunk, ahol elválnak az utak. Ami ezután következik, azt már csak keresztény lélek érti meg. Eddig a kívülálló is lelkesen követhette fejtegetésünk vonalát, hiszen megegyezett legnemesebb elgondolásaival. Most azonban egyszerre csalódottan meg-

torpan: Hát a kegyelem törekvése nem az volt, hogy a szellemi embert föl szabadítsa az alacsonyabb erők uralma alól? De igen! S vajjon a diadalra jutott szellemi ember célja nem az, hogy alkotásaival, kultúrája és civilizációja által Istent megdicsőítse? Igen, ez is. Hogyan, hogy ez is? Úgy, hogy ez csak közbeeső, átmeneti feladata. Végző célja *természetfölötti* és oly magas, hogy az út is, ami oda elvezet, *emberfölötti*. A neve: *kereszt*. Amíg az evangéliumot hirdetni fogják, mindig érvényes marad: „*Aki szereti életét, elveszti azt, és aki életét gyűlöli e világon, az örök életre őrzi meg azt.*” (Jn. 12, 25.) Ez nemcsak tanács, nemcsak a legbiztosabb, hanem az egyetlen járható út: „*Aki nem hordozza keresztjét és jön utánam, nem lehet nekem tanítványom.*” (Lk. 14, 27.)

Keresztény léleknek fölőlesleges ezt magyarázni. Magában tapasztalja a csodálatos változást. Eddig a felsőbbrendű ember szabadságra vágyódott benne, áhította az ösztönök fölötti uralmat. Amikor a kegyelem segítségével ezt a célt elérte, egy eddig ismeretlen, másvilági boldogság árad el lelkében. De a következő pillanatban már ez a „nagy boldogító öröm” halkán és szeretetteljesen megszólal: *Tudnál-e szomorú is lenni?* Léleketelállító csend következik. Mint a *Jelenések könyvében*, itt is a lélek történetének hetedik pecsétje előtt állunk. „*Factum est silentium in coelo.*” Hogy megnyílik-e az utolsó pecsét, attól függ, mi lesz a lélek felelete? Ámulva kérdi: Honnét jött e hang? Ki szólott? A kegyelem? Igen, biztosan. És még valaki. A kegyelem hatása alatt ez a belső nagy öröm, az én örömem, a bennem lakó felsőbbrendű ember szava is suttogta: *Tudsz-e szomorú is lenni?* Ime, csoda történt a lélekben: *a természet hívni kezdi a keresztet*. Eddig békét akart, most újra a harcot áhítja. Uralkodni akart, most az engedelmességre vágyik. Boldogságot kívánt, most a szenvedést szomjazza.

Elindul keresztútján. Először lemond olyan dolgokról, melyekben nincs semmi rossz. Sőt megengedett, önmagukban nemes dolgokat tagad meg magától, hogy ezzel szabadságát, függetlenségét mind messzebbre vonja attól a határponttól, mely hajszálfínoman a szabad — nem szabad között húzódik. Azután kezdi keresni a szenvedést. Hivogatja halkán, majd mindig bátrabban a keresztet. Eleinte azért, hogy eleget tegyen a mult vétkeiért, hogy visszaállítsa azt a rendet, melyet az önistenítés bontott meg. Végül keresi mindazt, ami a természetes ember számára megalázó, kellemetlen, visszataszító. Már nemcsak engesztelésből, hanem egyedül azért, hogy szeretetből áldozatul hozza magát Istennek. *Ez a Teremtő legnagyobb megdicsőítése, de egyben az emberi természet legszebb dicsősége is, amikor elismeri saját semmiségét azzal, hogy áldozatul hozza magát.*

Nem annyit jelent ez, hogy a természetet össze kell törni s így alkalmassá tenni a kegyelem számára. Hiszen, amit összetörünk, az már nem lehet alanya, hordozója a természetfölötti életnek. Arról van szó, hogy a természetnek keresztül kell mennie az áldozat tüzén s ennek szabad vállalása által születik meg benne a magasabb kegyelmi élet. Erről mondja a középkori ciszterci misztikus: „*Deo qui languet, non vult curari, et qui dolet, non consolari.*” Ez Szent Bernát szavainak értelme: „*Az én szerelmesem egy kis mirhacsokor, mindig itt pihen a keblemen.*” *Keresztes Szent János* később ugyanezt így fejezi ki:

„Szenvedni és megvettetni!” És nem tudjuk, melyikük nagyobb, Nagy Szent Teréz-e, mikor „gyenge nő” létére így kiált föl: „Szenvedni vagy meghalni!” — vagy pedig Kis Szent Teréz, mikor nagypéntekre virradó éjjel fölujjong az örömtől, mert véres, habos ár tört föl a tüdejéből. Keresztény számára nincs biztosabb „hőmérő”, mint a kereszt. Minden más lehet az érzelmek és hangulatok játéka, de az, ahogy a keresztet nézi és ahogy a szenvedésre reagál, biztos mértéke természetfölötti hőfokának.

Álljunk meg néhány pillanatra a kereszt tövében. Nagypénteken az *Oltáriszentség* és a *kereszt* titka egybefonódik. Mind a kettő előtt leborulunk, áttörünk a látszaton s a színek mögött Krisztus Urunkat imádjuk. E naptól fogva az élet fájáról ismét az élet kenyerét szedhetjük. A két titok többé el nem választható egymástól. „*Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.*” (I Cor. 11, 26.)

Tehát nemcsak az Oltáriszentség van velünk életünk zarándokútján, hanem Krisztus keresztje is. Ne higgyük, hogy csupán Pilátus és cinkosai kezdték ácsolni. Az első embertől kezdve hordozta azt Ádám minden ivadéka. De csak igáját érezte. Tusakodott ellene, átkozta és káromolta. Végre a második Ádám engedelmesen elfogadta és magára vette. E pillanatban a gyalázat fája az élet fájává változott. *Szenvedésének órája a megdicsőülés órájává lett.* A föld ugyanígy az első embertől kezdve tövist és bojtortjánt termelt nekünk. Arcunk verejtékével és ajkunk átkaival irtogattuk. Végre jött az ember, akinek homlokára illett. Koszorúba kötöttük és Krisztus fejére tettük. *Ime, e pillanatban tövisainkből királyi korona lett.* Ez a kegyelem és természet végső titka: amikor a természet megsérülni látszik, akkor nyeri el a megváltást a természet rabszolgasága alól. Ez az önző én végső legyőzése, az embert már semmi sem köti a kegyelemmel szemben. Ezért adott az Atya Krisztusnak emberi természetet, hogy mindenben hasonló lehessen hozzánk, a rendetlenséget kivéve. *Ezért tudott szenvedni értünk.* Utána pedig azért hagyta meg a szenvedést számunkra, hogy mi is mindenben hasonlók lehessünk Krisztushoz. *Ezért tudunk megdicsőülni is Vele.*

Itt a végső felelet, amit a *kegyelem* és *természet* küzdelméről mondhatunk.

Ha az alantas természetet nézem, akkor igaz az, hogy a kegyelem ellensége a természetnek, a természet viszont irtózik a természetfölöttitől és menekül előle. Gratia destruit naturam.

Ha a felsőbbrendű természetet nézem, akkor a legteljesebb összhangot találok a kettő között. A természet hozzáisimul a kegyelemhez, a kegyelem pedig tökéletesíti és kibontakoztatja azt. Gratia elevat naturam.

Ha végül a megváltott és megszentelt embert tekintem, akkor azt tapasztalom, hogy a fölemelt természet vágyódik a kereszt után s benne találja meg végső megdicsőülését. Gratia supponit naturam crucifixam.

Ez a sejtés lappang a nagypénteki vízió diadalmárában, ez

lűket a természet tavaszi ujjongásában, mert a Kereszt tövében érzi, hogy csak általa érheti el végső beteljesülését. Az egész mindenség s annak csöppnyi mása, az ember, *potentia obedientialis* a kegyelem kezében. Míhelyt *obedientiából* elfogadja a keresztet, a benne szunynyadó *potentiából* „új ég és új föld“ születik a világon. A szép lelkek iszonyodnak, a világ bölcsei vallási tébolyt emlegetnek, „*mi azonban a keresztre feszített Krisztust hirdetjük, ami a zsidóknak botrány, a pogányoknak pedig oktalanság*“ (I Kor. 1, 23.)

A szenvedés ezzel misztériummá válik. Onmagában ugyan nincs semmi titok benne, hiszen összetett létünk lassú fölbomlása s a vele járó nyomorúság a természetes ember normális folyamata. Mióta azonban a kegyelem rendjében élünk, Krisztus halálára kereszteltetünk. (Róm. 6, 4.) Ettől kezdve minden elfogadott kereszt megváltó és megdicsőítő szenvedéssé magasztosul. Ez a tudat csalja ki az Apostol ajkán e feledhetetlen szavakat: „*Tőlem azonban távol legyen másban dicskedni, mint a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak keresztjében, ki által a világ megfeszítettett nekem és én a világnak.*“ (Gal. 6, 14.)

III.

Mindannyian álltunk már friss tavaszi szélben a keresztút végső állomása alatt. Stációról-stációra járva kiimádkoztuk és megvezekeltük lelkünk belső borongásait. Mire fölértünk, elfogyott minden imádságunk, de minden bánatunk is vele együtt. Olyan jó volt ott állni a tiszta szélben Krisztus keresztje alatt. Soká tartott, míg rászántuk magunkat, hogy újra visszatérjünk a völgybe, ahol fáradt emberek között fakó verébbé szürkül a szavunk. Valahogy ez az érzés hatalmasodik el rajtunk, mikor ezt az utat lefelé is meg akarjuk járni. Előző alkalommal ígéretet tettünk s most nehéz beváltani.

Viszont szükséges is róla szót ejteni. Az eufóriás életszemlélet olyan mértékben elhatalmasodott közöttünk, az antik embereszmény annyira vonzóvá vált, hogy a keresztény életérzést már gyökerében fenyegeti. Most nem az újpogányokról beszélünk, hanem keresztényekről, akik legtöbbször jószándékúan és öntudatlanul magát a keresztény lényeket kódósítják el. Megtévesztően szép fogalmazásban olyan álcázott *naturalizmussal* állunk szemben, amihez fogható alig akad a keresztény lelkiség történetében. Magunk is gyakran eltévedünk útvesztőiben.

Folyton az emberről beszélünk, de közben arra az emberre gondolunk, aki a bűnbeesés előtt élt ártatlanul a paradicsomban. Hangsúlyozzuk az egyéniség jogait, de közben a magunk számára is elfeledjük hozzátenni, hogy Isten minden időben mindent követelhet tőlünk. Vele szemben nem lehetnek főntartásaink, kikötéseink. Büszkén valljuk, hogy a kereszténység csupa pozitívum, csupa életigenlés, de alig ejtünk szót az önmegtágadásról és vezeklésről. Modern áramlatokkal szemben sietünk bizonygatni, hogy a kereszténység lényege nem a lemondás és önmegtágadás. De amikor a kereszt evangéliumára kerül szó, hirtelen zavarba jövünk. S valljuk meg, kicsit értelmetlenül állunk, sőt röstelkedünk a középkor „negatív és passzív“ erényei előtt. Sok oldalról lehetne megvilágítani e jelenséget, a lényeg benne mindig azonos:

Nem krisztusi kereszténység.

Mint határozott tanítást senki sem fogalmazta meg. Inkább magatartás. Lényege abban áll, hogy a kereszténység lényege iránt színtelenek. Mindenben keresztény: ragaszkodik dogmáihoz, átveszi formáit, beleilleszkedik tradícióiba, vallását gyakorolja — de a lényeg ismeretlen marad előtte. Ez a lényeg pedig a *természetfölöttiség*. A hitnek és meggyőződésnek olyan foka, amely minden dolog mélyén a természetfölötti lényegét és értéket keresi: *Quid hoc ad aeternitatem?* A keresztény magatartás egész röviden annyit jelent; hogy vallja mind a kettőt: természetet és természetfölöttit is, *de a hangsúlyt határozottan és félreérthetetlenül a természetfölötti oldalára helyezi*. Az egész természetnek minden vonatkozásával ezt kell szolgálnia. Vele szemben a nem krisztusi kereszténység ugyanígy vallja a természet és kegyelem valóságát, *de gyakorlatilag a természet pártjára áll*. Elbájolja az evangélium szépsége, de csupán azt a szerepet szánja neki, hogy e földi életet széppé és harmonikussá tegye. Az egyik oldalon a *lovagok, monachusok és zarándokok* csoportja, akiknek alaphangulata, hogy nincs maradandó lakásunk itt a földön; velük szemben az *esztéták, polgárok és hódítók* döntő élménye a birtoklás és berendezkedés ebben a világban. Az egyik a földi élet értelmét a harcban és előkészületben látja, a másik a harcot már idelelt föloldja. Az egyik a kereszt misztikus vonzása alá kerül, a másik kiradírozza — nem ugyan az evangéliumból, hanem saját életéből — a keresztet. (Nem akarjuk azt állítani, hogy a kereszténységen belül csupán a gyökeres vagy-vagy megoldásoknak van helye, jelen szemléleti módunk azonban jogossá teszi ezt a szembeállítását. Majd a következő alkalommal kerül sor e két szempont beoltozására.)

Jó tudnunk, mi ennek a magatartásnak létektani háttere. Rendszerint azok sodródnak ide, akik természetüknél fogva szerencsés hajlamokkal vannak megáldva. (Éppen itt válik kérdéssé, vajjon lehet-e szerencsésnek nevezni az ilyen alkatot?) Aránylag kevés küzdelem után a belső kiegyensúlyozottság állapotába jutnak. Anyagi helyzetük és kultúrájuk viszont módot nyújt arra, hogy e világ szépségeit élvezhessék. Mivel tehát nincsenek nagy vívódásai, már azt hiszik, hogy szolid erények birtokában vannak. És mert nemes dolgokkal foglalkoznak, tökéletesnek képzelik magukat. Pedig tévedésben vannak. Békéjük hamis. Annak a jele, hogy a kegyelem még gyengén csörgedezik bennük. Nem vágyódnak a hősi erényekre, mert az új embernek még nincs szava életükben. A keresztény aszkézis ezt az állapotot mindig lagymatagságnak nevezte. Itt különösen három típusát szeretnének kiemelni.

Szép lelkek. A kereszténység magába olvasztotta az antik kultúrát és a germán jogot — s ennek ellenére keresztény maradt. Az egyes lélek számára azonban mind a kettő folytonos kísértés forrása is lehet. Valamennyi között a legfinomabb kísértés az antik életszemlélet. Bármit tartunk is a görög filozófusok istenhitéről, annyi bizonyos, hogy a mitológiai tarka köntösén és sok istenén keresztül egyetlen lenyűgöző élmény világít át: *a nagy pogányok szerették és imádták ezt a földet*. Helyesebben: mindent, ami benne szép és előkelő. A for-

mát és mértéket, mely önmagáért van. A gesztust, amely magában hordja értékét. Az embert, aki csak önmagának tartozik azzal, hogy korrekt legyen.

Ennek a szellemnek sok keresztény utóda él itt közöttünk. Kereszténysége kifogástalan, mintaszerű. Tizedet ad a köményből és mentából. Elvégzi miséjét és breviáriumát — de azon túl magánélete kezdődik; magas fal és díszes rácsozat védi, mint előkelő urak palotáit. Itt szuverén, magának él. A kegyelem eleinte kopogtat ezeken a kapukon, de aztán szemérmesen elhalkul, mert aki belül él, elég korrektnek érzi magát. Bölcs, nagyon bölcs. De ez a bölcsesség valami fáradt, fanyar okosság. Igazán csak a magányt szereti. Nem azért, mert Istent találja meg benne, hanem mert ott saját magáé lehet. És szereti a gondolatot és a könyvet. A gondolatot a gondolatért, a könyvet szép könyvtáblájáért. Szereti a szép természetet is, hiszen eljutott már abba a nietzschei magasságba, ahol a világ csupán mint esztétikai tünemény jelent számára valamit.

Végső ideálja a művelt ember. Nagyon sokat tud, de e mellett szerény. Hűvös eleganciával él magáért a tudásért. Csak akkor esik ki klasszikus nyugalmából, ha egyszerű keresztény lelkekkel találkozik. A túlzás végkép kihozza sodrából. Bárhol éljen is e nagy világon, mindenütt azonos a jelszava: *Dieu n'en demande pas tant! Isten nem kíván ilyen sokat! Aquinói Szent Tamást* ő is toronyba záratná, mint egykor testvérei. *Assiszi Szent Ferencet* ő is lehetetlen alaknak tartaná és bevádolná a püspöknél. Ő volt az, aki *Keresztes Szent Jánost* bebörtönözte és *Bosco Szent Jánost* zárt intézetbe akarta csukatni. *Néri Szent Fülöpöt* neveletlennek tartja és nem tudja megbocsátani neki, hogy goromba igazságokat írt a pápának. És *Szent Pál!* — jaj, ez a legfájdóbb pontja — nem tudja, mit kezdjen a nagy apostollal, aki levantei söpredéknéppel ült össze szeretetlakomára. Általában a szentek folyton zavarba hozzák. Kompromittálják szép és okos kereszténységét.

Igen, legnagyobb teher számára az ember. Mindent tud róla s ezért halálosan kiábrándulna belőle, ha a kiábrándulás illő volna magatartásához. Így csupán kitér az útjából. Előkelően, udvariasan. Az evangélium nagyon határozottan és egyértelműen fogalmaz: aki azt mondja felebarátjáról: *bolond*, méltó a gehenna tüzére. Nem, ezt ő nem mondja. Általában mindig finoman fejezi ki magát, pl. így: *túlértékelt vallási eszmékben szenved*. Szenved, tehát beteg, a beteget pedig sajnálni kell. Apostoli tűz nem égeti lelkét, hiszen idegenkedik minden fanatizmustól. Beavatkozni más ember magánéletébe, a legizléstelenebb dolog a világon. Nem, ő nem térít meg senkit.

Tud szenvedni is. Valljuk meg, szebben, mint Krisztus sok gyarló követője. Tógáját méltósággal fejére húzza, eltakarja szomorú, szelíd arcát. Szenved szótlantul, mert érzi, hogy ez a végső emberi magatartás, ahol hűnek kell maradnia önmagához s méltónak egy élet gesztusához.

Lehangoló kép, mert úgy érezzük, hogy előkelő magánosnak lenni a legszomorúbb maszk ezen a világon. Bizonyára ettől az antik póztól féltette *Szent Pál* egyszerű híveit, mikor figyelmezteti őket: „*Vigyázzatok, hogy senki meg ne ejtsen titeket bölcselettel és hiú*

megettévesztéssel, mely emberi hagyomány; és a világ elemei szerint, nem pedig Krisztus szerint igazodik." (Kol. 1, 8.)

Hódítók. Figyeljük csak meg önmagunkat. Nevelődésünk befejezése után néhány év telik el, aztán észrevétlenül teljes pompájában kivirágzik bennünk a régi ember. Természetes alkatunk uralkodó vonásai veszik át egész életünk irányítását. A természetfölötti élet vékony máznak bizonyul csupán; annyit jelent, hogy a régi természet most finomabb eszközökkel és magasabb síkon bontakozik ki. Akiben uralkodói hajlamok lappangtak, most egyházi keretek között keresi az első helyeket. Valami egészen különös, mágikus ereje van fölötte ennek a szónak: *pozíció*. Minden tettének gyökerén ez a rejtett motívum húzódik meg: *föülkerekedni* vagy pedig *föülmaradni*.

Talán helyesebb lenne, ha azt mondanánk, nem is annyira a pozíción van a hangsúly, mint inkább saját maga érvényesítésén. A faluban neki kell az első embernek lennie, mert ő az Egyház. A végső szót mindig neki kell kimondania, mert különben elvesz a tekintély. Minden szálát az ő kezében akar tartani, mert övé a felelősség. Ha új plébániára kerül, nem azt tartja első feladatának, hogy figyeljen és megismerjen s hogy megismerjék és megszeressék, hanem rögtön mindent átalakít. Elődei intézkedéseit helyteleníti. Személyi változást eszközöl az egész vonalon, kicseréli a garnitúrát. Összevész munkatársaival, átalakítja a képviselőtestületet és iskolaszéket, elidegeníti híveit. Aztán mikor e dühös birkózás után maga körül mindent felperszelt, amikor mindenkit elnémitott és minden szeretetet kioltott, akkor magános tornyának acélos hidegségében diadalmasan csap az asztalra: *Mégis minden úgy lett, ahogy én akartam!* Azt hiszem, a pokolban is ez az egyetlen és végső elégtétel az Istennel szemben. De milyen elégtétel! Ezért még Isten sem tudja megtéríteni őket, mert akaratauk beledermedt ebbe az eszelős kiáltásba: *Mégis minden úgy lett, ahogy én akartam!*

Közben azonban gondoljuk hozzá, hogy itt a földön mindez lejátszódhatik a természetfölötti színen is. A természetes ember önérvényesítése, hatalmi vágyainak kiélése vallásos motívumokba öltözködik, egyházi érdekeket vél szolgálni, keresztesvitéznek érzi magát. Harcol a kereszt diadaláért — de nem a saját első életében. Gyanakvások, gyanúsítgatások, kémkedések, képzeldések és vádak donquijotei küzdelmeit folytatja az Egyház fegyverzetében. Milyen másként gondolta el *Szent Pál* az igazi apostol alakját: „*Mindíg hordozzuk testünkön Jézus Krisztus halálát, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön. Mert mi, akik élünk, mindig halálra adatunk Jézusért, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön.*” (II Kor. 4, 10—11.)

Berendezkedők. Nem a kultúra igézete, nem is a hatalom varázsa tartja megszállva őket. Sokkal kisebb az igényük. Megelégszenek az összkomfortos életberendezéssel. Hiányzik belőlük a humanisták ízlése és a hódítók energiája. Csupán maradandóan és kényelmesen szeretnének berendezkedni lakásukban, — és az életben. Minden farradt kultúra a civilizáció sírjába dől. Ma itt tartunk megint. Találón írja *Leontiew*: Mózes a Sinai-hegyre hágott, a hellének az Akropoliszt építették. A rómaiak vérüket ontják a pún háborúban, a szép és zse-

niális Nagy Sándor messze keleten hadakozik, az apostolok hirdetik az igét, a vértanúk rettenetes kínokat szenvednek, költők énekelnek, festők festenek és bajnokok vívnak — hogy a mai polgár e nagy mult romjain állítsa föl trónját s mindezt elfeledve, akár individuálisan, akár kollektív módon élje a maga kényelmes életét.

Azt a világot, amit elmúlt korok kultúrája naggyá tett, a mai ember élvezetessé akarja tenni. Ezért nem látja átmeneti állapotnak a földi létet s nem érzi a mulandóság hangulatát. Mindazt, ami szép és nemes ezen a világon, össze akarja gyűjteni otthonában s gyönyörködni benne. *Galsworthy* szerint a mai középosztályt leginkább a birtoklásban való gyönyörködés jellemzi. Mindezt természetesen túlzás és kilengés nélkül, a keresztény erkölcs szabályai szerint óhajtja élvezni. *Mauriac* a kereszténység *stendhali kísértésének* nevezi: „Ő katolikus lélek, szeretnél te is néhány könnyű órát, szeretnél súlyos bűnök nélkül egy kicsit belefeledkezni gyengéd kapcsolatokba, zenébe, csillogásba. Szeretnél apró izgalmakat tépdetni s melengetni magadban... átadni magadat gyönyöröknek, amelyek alig nevezhetők bűnösnek... vágyódsz egy kis szabadság után. Vágyódsz csatangolni Róma és Milánó utcáin Beylevel, a szenvedélyes utazóval, az értelmes és finom útitárssal... Napfényben fürdő teraszok, jégbehűtött alkohol, önfeledt nevetés a lagúnák fölött, muzsika és az ifjúság futó örömei! Igen, ez a tisztességes polgárok vallása lenne, amelyhez szívesen csatlakoznál. Semmit sem tiltana, ami finom, és semmiben sem sértené a közvéleményt.” (*Petit essais de Psychologie Religieuse.*)

Ó, milyen más e képpel szemben *Szent Pál* katolikuma! Mint a villám, hasít bele lelkünkbe szavai nyomában, mit jelent a természetfölötti. „Mindent szemétnek tekintek, csakhogy Krisztus legyen nyereségem s én Őbenne legyek... hogy megismerjem őt s feltámadásának erejét, a részvételt szenvedéseiben és fölvegyem halála alakját... Mert sokan élnek úgy, — sokszor mondtam nektek, s most is sírva mondom — mint Krisztus keresztjének ellenségei. Ezeknek vége pusztulás, istenük a hasuk, s dicsekvésük az, ami szégyenük. Ők földi dolgokat hajhásznak. A mi hazánk azonban a mennyekben van, ahonnan várjuk Üdvözítőnket is, az Úr Jézus Krisztust. Ő újjáalakítja gyarló testünket és hasonlóná teszi az ő dicsőséges testéhez azon erejénél fogva, amellyel hatalma alá vethet mindent.” (Filip. 3, 8—21.)

Nem-krisztusi kereszténységről beszéltünk. Bizonyos, hogy nem vádunk szántuk. Vagy ha igen, akkor önvádnak. Talán senki se vádol túlságos exhibicionizmussal, ha azt mondom: mindez én vagyok. Az az emberi természet, amelyet önmagamban hordok. Nem is az alacsonyabb ember, hanem az, amelyik összhangban akar élni a kegyelemmel, de nem emelkedik túl e szép világon, mert tornyára nincs még feltűzve a kereszt.

IV.

Még egy utolsó tekintetet kell vetnünk problémánkra a papi élet-
eszmény oldaláról. Ezzel kapcsolatban merült fel emlékeimből egy szomorú óra. Lassan egy évtizede már, egyik vidéki városban kispapok gyóntattam. Utána egyikük megrendülve és könyörgő szemekkel kért,

mondjam meg egészen őszintén, hiszek-e abban, hogy a celibátus egy életen keresztül megtartható? Ők nem tudnak komolyan hinni benne. — Nem kérdeztem, mennyien vannak „ők”. Nem is kérdezhettem, mert elborult körülöttem a világ. Papi életemnek talán azóta is legfájóbb emléke maradt. Későbbi utaim egyikén fiatal pappal találkoztam össze. Ő meg azt nem értette, mi értelme van az önmegtagadásnak, hogyan gyönyörködhet Isten a lemondásban? Vajjon nem azért teremtette-e az ételt, hogy megegyük, az italt, hogy megigyuk s a tüzelőt, hogy melegítsük vele szobánkat? Tovább is lehet folytatni: miért a tonzúra, mikor Isten ékességül teremtette hajunkat? Miért a szegénység és engedelmesség, hiszen az önérvényesítés a természet legmélyebb igénye. S végül tapintsunk a gyökérre, melyből minden hasonló gondolatsor fakad: miért a szüzi élet, mikor éppen Krisztus emelte szentségi magaslatra a házasságot?

Előttünk mered az utolsó miért. Feleletünk csak egy lehet: mert mi nem csupán természetfölötti életre, hanem ennek az életnek továbbadására is hivatunk: „*Bizony, bizony mondom nektek, ha csak a földbe esett gabonaszem el nem hal, egymaga marad, ha pedig elhal, sok termést hoz.*” (Jn. 12, 24.) Ez az utolsó szó. Titokzatos törvény, mely egyformán érvényes a természetes és természetfölötti világban, tovább nem lehet elemezni, redukálni: az *élet bölcsője a halál*. Mi pedig arra küldtünk, hogy legyünk Krisztus továbbélő igéi, Egyháza és áldozata.

Krisztus élő igéi vagyunk.

„*Az igék, melyeket én szólottam nektek, szellem és élet.*” (Jn. 6, 64.) Ezeket az igéket elsősorban nem könyvekre, holt papirosra, hanem az apostolok élő hitére bízta az Úr. Ebben nagy titok rejtőzik, melyet a hirdetés misztériumának nevezhetnénk. Annyit jelent, hogy az *igehirdetés* is, meg a nyomában ébredő *hit* is, nemcsak értelmi, hanem *existenciális* tevékenység, melyet az egész személyiség hordoz. A *gratia supponit naturam* elv az igehirdető szempontjából annyit jelent, hogy az ige, mely ajkáról elröppen, igazán csak akkor gyújt és akkor válik a kegyelem közvetítő eszközévé, ha szellem és élet izzik benne. Tehát az apostol nemcsak a hit tartalmát közvetíti, hanem befolyással van a hívés tényére is. Igaz, a hitet mindig Isten adja, de általában emberi eszközök közbeiktatásával. Az „analysis fidei” tárgyalásakor legtöbbször mostohán kezeljük a legfontosabb tényezőt: az egyik élő, izzó hitén gyullad meg a másik hite; amint egyik gyertya a másiknak adja át világosságát. *Fides ex auditu*. De nemcsak az igazságtartalmat és gondolatot fogadom magamba, mert a hit hirdetője se pusztá igét mond, hanem valami olyat, ami átment az ő életén. Egyéniségének egész súlya, meggyőződésének lángoló lelkesedése, egész élete áll az ige mögött. S ez érvényes akkor is, ha már hívő hallgatóink hitét akarjuk még élőbbé és gyakorlatibbá tenni.

Nagyon sok esetben azért nem tudunk gyujtani, mert magunk sem élünk, nem tudunk életet sugározni, mert magunk sem élünk. A patopszichológia sokat beszél manapság a legszomorúbb lelki betegségek egyikéről, amely a *személyiség progresszív elsorvadásában* jelentkezik. Erről még többet lehetne és kellene a természetfölötti életben beszélni, mert a *természetfölötti én progresszív elsivárosodása*

napról-napra fenyeget valamennyiünket. Kihal belőlünk az élményszerűség, nem tudunk többé frissen reagálni a kegyelem indításaira, érdeklődésünk elszikessedik, a természetfölötti nem tüzel újabb akarára, nincs többé érzelmi kísérője. Hiányzik a feszülés, harc, küzdelem, élet. Vallási életünk mechanikus vegetálás.

Ennek a betegségnek azonban ismerjük a kórokozóját: *Ha valaki nem éhezik egy kissé Krisztussal, nem tud éhezni az igazságra sem, ha nem szomjazik egy kissé a Mesterrel, nem tudja szomjazni a kegyelmet sem; ha nem fázik egy kissé önszántából, akkor nem tud lángholtni sem a mennyek országáért.* Ez az utolsó igazság, amit a természet és természetfölötti viszonyáról mondhatunk. De ez a tétel meg is fordítható: *Mihelyt fölébred lelkedben az éhség a természetfölötti dolgok iránt, egyszerre azon veszed észre magad, hogy bőjtölsz. Amikor szomjazni kezded Krisztus közelségét, akkor eltolod magadtól az üdítő italt. Amikor föllobban lelkedben a szeretet lángja, engeded, hogy szobádban kialudjék a tűz. S ha egyszer kivirágozott szivedben a vágy, az egyetlen és elragadó, akkor képtelen vagy életedet megosztani mással — magános vőlegénye maradsz az Istennek!*

Ember vagy, test és lélek foglalata. Kezdheted hát bármelyik oldalról. Csak kezd el! Kezdd a belső szeretettel s a külső keresztelnél fogod folytatni. Kezdd a külső önmehtagadást és a belső lánghoz jutsz el. Amilyen fokban, ugyanolyan fokban. Csak küzdj, harcolj, szenvedj, s akkor az ige is élni fog ajkadon és életté fogamzik híveid szívében.

Az Egyház mi vagyunk.

Tovább is mehetünk: nemcsak szavunkkal, hanem életünkkel is tanítunk. A látható Egyházzal szóló tan hitünk egyik sarkalatos tétele. Nem tudom, gondoltunk-e már arra, milyen komoly következmények folynak belőle? Az egyik pl. az, hogy az Egyház elsősorban bennünk válik láthatóvá. Tehát olyannak látható, amilyennek mi mutatjuk. Folyton tiltakozunk az ellen, hogy bennünket, gyarló embereket azonosítsanak a szent és szeplőtelen Egyházzal. Követeljük, hogy tegyenek különbséget a személy és hivatal között. Elméletileg tökéletesen igazunk van. Gyakorlatilag azonban alig. Hiszen az emberek átlaga nem képes a tapasztalati megismerés körén túl emelkedni. Sőt fogalmazhatjuk tételünket egész általánosan: az emberi megismerés, tehát a szellemi is, csupán a tapasztalati világ segítségével képes megbízható ismeretek birtokába jutni. Miért csodálkozunk akkor, ha a kívülállók olyannak látják az Egyházat, amilyennek mi mutatjuk?

Az egyik francia regényben a katolikus édesanya gyónását halljuk, aki menyé öngyilkosságának pillanatában látja meg először leplezetlenül önmagát: „Értsen meg engem, Atyám, — mondja gyóntatójának — ha valaki ezen a világon állíthatja, hogy egy lelket elveszített, az én vagyok. Ön gyakran látott sírni engem, mivel e szegény teremtés arról a képről ítélte meg a vallást, amit én mutattam neki. Ki se nyitottam a számat, már közeledésem izgatta, viselkedésem ingerelte... Talán még emlékszik arra, mit mondott egyik nap: A katolicizmus az én anyósom... Atyám annyi lelket mentett meg... el tudja képzelni azt a borzalmat, amit én érzek: tisztán jelenlétemmel

rágalmaztam és nevetségessé tettem Őt, akit szeretek. Gyűlöletessé tettem. Eltávolítottam Istentől egy szegény gyermeket, akit Ő talán nélkülem magához vonzott volna. Karikatúrája voltam annak, ami legszentebb a világon.” (Mauriac: Ce qui étaít perdu.)

Mikor ezeket a sorokat olvastam, le kellett tennem a könyvet. Hirtelen magam előtt láttam azt a felelősséget, melyet mi papok hordozunk magunkon. Nem tapasztaljuk-e lépten-nyomon, hogy az emberek lelkében ismét ott a vallási éhség, a transzcendens utáni sóvárgás, és mégis, az Egyházzal szemben valahogy bizalmatlanok? Sok oka lehet ennek. Most csak azt kérdezem magamtól, vajjon nem tartozom-e én is emez okok közé? Ha Krisztus nagyonis világos programját olvassa valaki a Szentírásban, vagy főképp mi olvassuk neki a szószék-ről, — azután életünkre tekint, nem támad-e zavar a lelkében? Korrektségünkben talán nem is kételkedik, de valahogy nem érzi rajtunk egy másik világ lehelletét. Kifogástalan úrnak, józan, természetes embernek ismer. Becsül is. Mégis, ha elbúcsúznak tőle, valami csendes szomorúság marad utánunk. Csalódás, amit nem is tud elemezni, csak érzi. Jóságunk könyörtelen jóság. Tiszták vagyunk, de mint az őszi nap, amelynek melege nincsen . . . mert a természet és természetfölötti küzdelme nem izzik már bennünk!

Továbbélő áldozat.

Említettük, hogy az Oltáriszentség titka elválaszthatatlan a kereszt misztériumától. A mi életünk pedig össze van forrva az Oltáriszentséggel. Hát akkor hogyan lehetne elválasztani a keresttől! Áldozatbemutatók vagyunk! Ennek mélyébe azonban most ne hatoljunk, külön tanulmányt érdemelne.

Maradjunk csak a felületen: *áldozatbemutatók, áldozatmegmutatók* vagyunk. A kenyér bemutatja Krisztus testét, a bor szent vérét, mi pedig magát az áldozópapot, Krisztust. E három együtt adja meg az újszövetségi áldozat liturgikus szimbolizmusát. *Minden szimbolika lényege pedig az, hogy érzékelhető, tapasztalható jellegénél fogva intuitív módon szemlélteti a mögötte rejlő mélyebb tartalmat.* Megjelenít egy elmúlt cselekvést, belső állapotot. Célja tehát nem az, hogy elrejtse, hogy még érthetlenebbé tegye fölfogását. Még kevésbé, hogy torzítsa azt, amit szemléltetni akar. A szent szimbolumok ilyenkor blaszfemikussá válnak. Minden liturgia halála ott kezdődik, mikor a *jelek* elmosódnak, érthetlenekké válnak, nem fejezik ki a *jelzett valóságot*.

Krisztus egész élete, ha szabad így mondani, az Atya liturgiája volt a földön: „*Aki lát engem, látja az Atyát.*” Ugyanígy, azt kell mondani, hogy az áldozópap egész egyéniségének az áldozatot bemutató Krisztust kell szemléltetnie: „*Aki lát engem, látja az áldozatbemutató Krisztust.*” Erre csak önmegtagadó, keresztet hordozó pap képes.

Ó, mennyire ezt keresi bennünk a világ! Az emberek csak akkor tudnak még hinni az evangélium ma is élő erejében, ha látják rajtunk, hogy Krisztus szavára valóban semmire becsüljük azt, amit a világ nagyra tart, és nagyra értékeljük azt, amit a világ semmire se becsül. Ha egyszer mi is végleg berendezkedünk és jól érezzük magunkat e

világban, ha egyszer már mi sem érezzük vándor voltunkat a földön, akkor a természet végleg legyőzi a természetfölöttit. P. Lippert írja, ha az Ecce Homo képe egyszer elveszne, nem is tudnánk többé, milyennek kell lennie az igazi embernek. Ezt a képet nekünk papoknak kell életben tartanunk. Amíg hűek maradunk hozzá, addig az emberek is hinni fogják, hogy az evangélium nem szép álom csupán. Mi vagyunk a világ utolsó reménye.

Itt érünk fel a teremtés oratóriumának csúcsára. Csak most értjük meg igazán, miért kell nekünk is hordanunk az alsóbbrendű ember minden nyomorúságát s miért kell olyan feneketlen mélyből fölvergőd-nünk keresztünkkel a teremtett lét ormára. Az emberiség templomának tornyán mi vagyunk a kereszt... És minden kis falusi kálvária csúcsán kell hogy mi legyünk az utolsó stáció! *Mortuus est mundo ut vivat Deo.* Így leszünk Krisztus liturgiája. Főpapi alakja ragyog föl bennünk: „*Ezért mindenben hasonlónak kellett lennie testvéreire, hogy irgalmas legyen és hűséges főpap Isten előtt, hogy kiengesztelje a nép bűneit. Mert abban, amiben ő szenvedett és megkísértezt, meg tudja segíteni azokat is, akik kísértést szenvednek.*” (Zs. 2, 17—18.)

Idefönn elmarad már a világ, elmaradnak a hívek. Egyedül vagyunk a szent keresztel. Ezek papi életünk magános órái, amikor eltűnik szívünkől a szeretet édessége s nem érezzük az isteniúság örömeinek áradását. Olyanok vagyunk, mint a késő éjjeli égbolt, csillag csillag után alszik ki rajta. Míntha meghalt volna szívünkben az Isten. Csak a természet kemény éleibe ütközünk minduntalan. Mi pedig világtalanul botorkálunk odabent, míg egyszerre kitapogatjuk Isten jelenlétének egyetlen zálogát: a szent keresztet. *Salve crux! Succipe discipulum eius qui pependit in te, magister meus Christus!*

E pillanatban könnyeink ezüstös szemfödőjén keresztül halványan derengeni kezd a hajnal. *A természetes ember szenvedésének órája megdicsőülésének órája lett!*

IV.

A természet és természetfölötti végső győzelme.

Lacordaire, a későbbi nagy szónok, még megtérése előtt írta ezeket az elgondolkoztató szavakat: „*J'ai l'âme extrêmement religieuse et l'esprit très incrédule, mais comme il est dans la nature de l'esprit de se laisser subjurer par l'âme, il est probable qu'un jour je serai chrétien.*” „Határtalanul vallásos lélek lakik bennem és ugyanakkor erősen hitetlen szellem. Mivel azonban a szellem természeténél fogva végül is meghódol a lélek előtt, lehetséges, hogy egy szép napon keresztény leszek.” Azt gondolom, sokan vagyunk, akiknek lelkében érzékeny sebre tapintanak ezek a szavak. Sokan vagyunk, akikben *keresztény lélek és profán szellem* viaskodik egymással... akik már keresztények vagyunk, de szeretnénk végre egyszer keresztények lenni a szó egész komolysága szerint.

Lélek és szellem hasadásán keresztül szívárog életünkbe a legtöbb disszonancia, benne érezzük sok bénultságunk, megosztottságunk rejtett forrását és miatta szenvedjük félbemaradtságunk tragikumát. *Lelkünk* keresztény, *szellemünk* pogány. Igen, keresztény lelket hordunk magunkban, melyet évezredek örökségül kaptunk őseinktől. Keresztény lelket pecsételt belénk a Krisztusba való újjászületés. Azóta is egyre hívogat a Lélek kimondhatatlan sóhajokkal. Keresztény lélek árad felénk az Evangéliumból és szentjeink életéből. Lelkünk ösztönös megmozdulásai is mélyen keresztények. Ebből a mélységből fakad fel bennünk minduntalan a vágy, hogy elinduljunk az evangéliumi élet meredek útján, szentjeink keskeny ösvénye nyomán.

De aztán mindig megtorpanunk, mert *szellemünk* más csillagzaton tájékozódik: ez a világ valóban szép és a kultúra ígézetes. *Tertullian* még a gonoszléleknek tulajdonította a pogány görögök írásait, és *Szent Jeromos* egyik látomásában még feddésben részesült, mert kelleténél jobban megcsodálta Cicerót. Közismert tény, hogy a keresztény ókor nagyságát éppen az biztosította, hogy evangéliumi lelkületüket töretlenül tudták megőrizni a pogány világban. A középkori ember is azért tudott győzni önmaga fölött, mert nemcsak a lelke, hanem szelleme is keresztény maradt gyökerestől.

Mennyire más a mi helyzetünk! Nem hiszünk többé *Tertullian* fanatizmusával és *Szent Jeromos* látomását a bájos legendák világába utaljuk. Mi szeretjük a szellem lenyűgöző szépségét akkor is, ha nem a krisztusi mesterjegyek díszítik. Ahogy azt a kisgyermeket megkeresztelése után néhány hónappal beoltják idegen szérummal, ahogy az a kis élet még zsenge korában fertőzősen megy át, ugyanúgy fertőzünk mi is valamennyien idegen szellemiséggel tanulmányaink

útján modern műveltségünk által. Nem is egyszer, hanem óráról-órára. Olvasmányaink lapjairól, lélektani tanulmányainkból, művészet-történeti érdeklődésünkéből finom hajszálereken szivódik fel bennünk a *naturalizmus*, hogy egyszer mindenkorra immunissá tegyen a lélek magasabb igényeivel s a Szentlélek sugalmazásaival szemben. Ha a tartalmat el is vetjük, a gesztus, a magatartás, a fáradt okosság szkepszise belénk ivódik. Ó, ha egyszer szembe találkoznánk isteni Mesterünkkel, milyen fájdalmasan tekintene ránk és milyen szomorúan csendülne ajkán a vád: *Nescio, cuius spiritus estis!*

Életünk igazi küzdelme talán éppen ott kezdődik, mikor a kegyelem gyökeret vert bennünk és... szentek mégsem akarunk lenni. Mikor az alacsonyabbrendű ember tusakodásai már nem fenyegetnek hajótöréssel, de — ó jaj! — a szellem akkor sem tud kibontakozni e világ igézetéből. *Rousseau* ajkáról lebbent el a jelszó, ami már ott szunnyadt megfogalmazatlanul kortársai lelkében: *Vissza a természethez!* S kora, az a 18. századi tüneményes műveltségű Franciaország, minden tévedését megbocsátotta és elfeledte, csak azért, mert megtalálta vágyaihoz a kulcsot. Hol voltak még az újpogányok s *Goethe* már finoman és meggyőződéssel pogány volt. Szerette a görög isteneiket, de igazában csak önmagát imádta. *Victor Hugo* egy századdal később talán ugyanennyire pogány, de *Goethe* arisztokráciája nélkül. Mennyire nem idegen a fülünknek, mikor olvassuk írói alapelvét: „Az ember az előtérben, minden egyéb a háttérben.” *Nietzsche*ben már csak egyetlen hit él: hit a szépségben, s a természet imádása valószínűleg undort vált ki benne a természetfölöttivel szemben. Ki ismeri ma *Rousseau* műveit és ki olvassa *Victor Hugo* írásait? És mégis benne élnek szellemünkben. *Nietzsche* káromkodásait talán elítéljük, de attól a nézési módtól, ahogy ő szemlélte ezt a világot, nem tudunk többé szabadulni. Benne van a szemünkben, a tollunkban, az izlésünkben. Vagy gondoljunk *Oscar Wilde* szavaira: „Az esztétika magasabbrendű az etikánál. Szellemibb szférába tartozik. Felfogni egy dologban a szépet, ez a legkiválóbb dolog, amelyet az ember elérhet. Még a színérzék is fontosabb, mint a jó és rossz iránt való érzék... És ha eljutunk az igazi kultúrához, ami a célunk, elérjük azt a tökéletességet, amiről a szentek álmodtak, azoknak a tökéletességét, akik nem eshetnek bűnbe, nem azért, mert aszkéta módra lemondottak mindenről, hanem azért, mert megtehetnek mindent, amit akarnak, a nélkül, hogy kárt tennének a lelkükben.” Az evilágiság paroxizmusa éljük, ennek a szellemét leheljük magunkba mindenütt. Találomra egy egészen friss könyvet veszek a kezembe s ezekre a sorokra esik tekintetem: „Azok, akik semmit sem sajnáltak az élettől, meg is kaptak tőle mindent; s még eljöhét az idő, mikor az emberi nagyságot nem az odaadás és áldozat mértékével mérjük, hanem azzal, hogy valaki mennyire tudta életét kiélni és erejét végsőig feszíteni. Az ember maga terem magának Istent és ördögöt. A nagy életigenlők mind hasonlatosak *Faust*hoz.” (Pourtalés.)

Ime, ennyire vagyunk. *Lacordaire* még abban bízott, hogy a lélek és szellem párviadalából a lélek kerül ki győztesen, ma pedig attól kell tartanunk, hogy a pogány szellem lesz győztes keresztény lelkünk fölött. De nem arra a pogány szellemre gondolok, amely nyílt sisakkal

támad reánk, hanem arra, amely kultúránkból árad felénk. Ennek a hatására meg akarjuk valósítani a lehetetlent: *össze akarjuk békíteni keresztény lelkünket a pogány szellemmel, egyszerre akarjuk imádni a földet és az Istent, s földi boldogság árán akarjuk az örök boldogságot*. Az igen-igen, nem-nem határa lassan elmosódik életünkben. Mindazt megteesszük és élvezzük, amit a művelt pogányok megtesznek és élveznek. Nem vesszük már észre, hogy természetfölötti szempontból semmi különbség sincs a *kultúr-naturalizmus* és a *barbár-naturalizmus* között.

Félelmünk súlypontja éppen ezért nem a külső veszélyen nyugszik. Az Egyház évezredes története az üldözések történetével azonos s ennek tanúsága szerint az erőszak mindig tisztítólag hatott reá. Az igazi veszély mindig a keresztény lelkekben lappang, akik időről-időre olyan kereszténységről kezdenek álmodni, amely módot nyújt arra, hogy földi életünkben a dúsgazdag, odatúl pedig a szegény Lázár szerepe legyen a miénk. Folyton jönnek korok, melyek elfelejtik, hogy *keresztény lélek csak a világgal való erélyes szembeszállás útján győzhet s csak azzal hódíthatja meg, ha ellentmond neki*. Évszázados bűnultságunkat talán éppen az okozta, hogy túlságosan egyezkedtünk a világgal. S lett belőle egy olyan gyakorlati magatartás, melyet valaki szellemesen így nevezett: *„kereszténység leszállított áron”*.

Amikor tehát a végső feleletet akarjuk megadni a természet és természetfölötti nagy vitájában, erről az oldalról közeledünk a problémához: *lehet-e elmélyedő kegyelmi életet élni s ugyanakkor továbbra is megmaradni ennek a világnak igézetében?* Vajjon a természetfeletti győzelme jelenti a természet győzelmét is, vagy pedig szép emberi igényeinknek végleg el kell foszlaniok a kegyelem sugárzása alatt, úgy, ahogy a hajnali ködök megsemmisülnek, mikor a nap csókja éri őket?

A nézés két módja.

Legutóbb a *természet és kegyelem* ütközését vizsgálva arra a végső következtetésre jutottunk, hogy a magasabbrendű természet és a kegyelem között a legteljesebb harmónia mutatható ki. Azután azt is mondtuk, hogy a megszentelt és megváltott természet vágyódik a kereszt után. Most már a következőkben erről a magassági pontról kell szembenézni az újabb problémákkal. Mert bizony végnélkül jelentkeznek.

Itt van mindjárt az első. Vajjon az áldozatnak és lemondásnak csak addig van értelme életünkben, ameddig a béke helyre nem állott az alsó és felső ember között? Vagy ha helyreállott, csak annak kell áhítoznia a keresztet, aki az életszentség ormára vágyik? Tegyük fel, hogy mindenki köteles a teljes tökéletességre törekedni, ez pedig áldozat nélkül nem lehetséges. Ekkor jelentkezik a legnagyobb kérdés: mi mindenről kell lemondanunk, hogy a kegyelem tökéletes győzelmet arathasson bennünk? Jobb lesz talán rögtön elevenbe vágni és elére állítani a kérdést: *mit tartsunk Istentől kapott természetes értékeinkről és hajlamainkról?* Mennyi kultúréhség és művészi csíra, mennyi szellemi érdeklődés és tudományos készség szunnyad bennünk! Milyen

sok ambíció és tettekérség, amely erre a világra vonatkozik! Mi lesz ezeknek a sorsa természetfeletti életünk folyamán?

Vajjon a kegyelem hatása alatt ezek is tovább fejlődnek s amilyen fokban haladunk a természetfölötti életben, olyan fokban bontakoznak ki természetes adottságaink is? E szerint a kultúremler a lelki tökéletesség magas fokán szédítő szellemi kultúrára tenne szert, a gondolkodó tudóssá, a zseni művésszé válnék. A kérdés lényege tehát ez: *vajjon a természetes tökéletesség párhuzamosan halad a természetfeletti tökéletességgel s a természetes adottságok döntik el a természetfeletti hivatást?*

Vagy pedig megfordítva áll: amilyen fokban növekszik bennünk a kegyelmi élet, olyan fokban csökken, sorvad, lép háttérbe a természetes ember a maga szempontjaival és igényeivel? Egyik lelki írónál olvastam valamikor ezt az elvet: „*La meilleure chose que l'on puisse faire de la meilleure des choses, c'est de la sacrifier.*” Roppantul megdöbbsentettek ezek a szavak. Hát csakugyan ez lenne az igazság? Valóban a legjobb dolog, amit a legjobb dolgokkal tehetünk, az, ha feláldozzuk őket? Itt volna a helye, hogy feleletet adjunk rá. *Ebben az esetben ugyanis a természetfeletti élet ellentétes irányban haladna a természetes tökéletességgel.*

Ezeket a kérdéseket azért sarkítjuk ki ilyen ríktóan, mert ezer és ezer változatban jelentkeznek mindennapi életünkben. Elméletileg olyan tisztán meg tudjuk vonni a határt *naturalizmus* és *álspiritualizmus*, *pelagianizmus* és *kvietizmus* között, gyakorlati magatartásunk azonban hol az egyik, hol a másik véglet felé sodródik. Egyszer Szent Pál szavai csengnek a fülünkben: „*Minden a tiétek . . .*” — s a végén e világ boldog birtoklása közben a legfontosabbat, a természetfeletti életet veszítjük el. Máskor meg valami komor megszállottsággal hajtogatjuk: *Lemondani, lemondani!* — s egyszer csak azt vesszük észre, hogy kikötöttünk a budhizmusban. Vizsgáljuk meg tehát az érem mindkét oldalát.

Érvek az első szempont mellett.

1. Induljunk ki az elméleti megfontolásból. *Kegyelem* és *természet* nem mechanikus módon van egybeillesztve, mint két egybecsapolt gerenda, hanem vitálisan, miként a nemes oltvány a vad alanyban. Ahogy a lélek átjárja testünket és osztatlanul jelen van és működik minden tagunkban, ugyanúgy járja át egész természetes valónkat, testünket-lelkünket, személyiségünket a természetfeletti organizmus. A lélek az, amely felépíti magának és kibontakoztatja a testet, s a kegyelem az, amely természetes éniünkéből felépíti természetfeletti világunkat. Ahogy a lélek jelen életünkben csak a test által képes működni, ugyanúgy a természetfeletti is csupán a természet erőivel és képességeivel tud ténylegesülni.

2. Ha a természet csupán nélkülözhetetlen *alany* lenne s létének egész értelme abban merülne ki, hogy módot adjon a kegyelemnek, hogy alapot szolgáltatson s ezáltal rajta a természetfeletti csodálatos épülete emelkedjék, akkor nem értené az ember, miért helyez Isten annyi értéket, sokféleséget, elkápráztató gazdagságot a természetbe. Isten pedig nem szokott semmit ok nélkül cselekedni.

3. Tudjuk, hogy mindaz, amit Isten teremtett, jó. Ahogy minden harmatcsepp ugyanazt a felkelő Napot ragyogja és tükrözi vissza, ugyanúgy minden földi érték az Isten arcának egy-egy távoli reflexe. Ó, nyári hajnalok igézetes Isten-közelsége! Ki ne élte volna át közülünk! Míg Isten egyik kezével lefogta álmódó szemünket, addig hal-kan megcsókolta körülöttünk a szendergő világot. De felszerkenő lép-teink zajára elrejtőzött előttünk . . . Csupán itt felejtett mosolya csillog minden harmatos levélen. S benne mindig megismerjük Őt. Nem terem-tett-e minket saját képere és hasonlóságára? Ha pedig Isten játékos kedvében a természet millió csodáját teremti napról-napra, nem teheti-e meg ugyanezt az ember is? Vajjon a mennyei Atya nem fog éppen úgy gyönyörködni az ember kultúráján, tudományán és művé-szetén, mint a nagy mesterek congeniális tanítványaik sikerén?

4. Gondoljunk arra is, hogy a természetfeletti rend nemcsak *lélektani* valóság, hanem *kozmosz* is. Csak a vérszegény és sivár racionalizmus képzelte el az embert hideg, sápadtan csillogó értelem-nek. S csupán e kor lelkisége akarta elhitetni velünk, hogy Isten or-szága mindössze fontolgtató értelmünkre és acélos elhatározásainkra tart igényt. Ó nem! A természetfeletti világ jelent felszentelt templo-mot, konzekrált kelyhet és felkent személyeket. Mennyire megkívánta az Egyház minden időben, hogy a templom, melyet Istennek akar szentelni, nemes stílusú legyen, a kehely, amelybe Krisztus vére csor-dul, értékes anyagból készüljön. Mennyivel inkább áll ez arra az em-beri személyiségre, amely Isten élő Lelkét lesz hivatva árasztani. Az Egyház mindig fejtett ízléssel rendelkezett, drágakövet sohase tett vásárrá foglalatba. Minél gazdagabb, értékesebb, fejlettebb a természet, annál szívesebben építi rá, pecsételi bele a természetfölötti karizmákat. Liturgiája is ezért járja minden időben énekelve az egész teremtett világot, hogy necsak az *igazság* acélos fénye és necsak a *jóság* tüzes tettereje, hanem a *szépség* boldogító varázsa is helyet kapjon a kegye-lem országában.

5. Vegyük hozzá a *szoteriológiai szempontot* is. A megváltás és a lelkek megszentelésének rendes útja az, hogy Isten a kegyelmet em-beri úton-módon sugározza belénk. A hit adománya Istentől való, de a hit megfogalmazása előtt az apostol tudásának lenyűgöző ereje szo-kott lépdelni. Az emberi szívet Isten tartja kezében s mégis a szív hárfáján végigvibráló kegyelem sokszor a szavak királyi pátozára vár. S amikor a szeráfi tisztaságba emelkedett művészet liturgikus melódián szűri át a szívek esdeklő imáját, akkor cseppen az égből a könnyek ajándéka. Ebből következik, hogy *minden természetes ké-pességünket fejleszteni tartozunk, már csak azért is, hogy minél alkal-masabb eszközzé váljunk a Szentlélek kezében*. Ebből az látszik követ-kezni, hogy természetfeletti hivatásunk is természetes adottságaink irányában van.

6. Végül a szentek szolgáltának csattanós bizonyítékot e tétel igazsága mellett. *Szent Ágostonban* Aurelius Augustinus páratlan zsenialitása mérhetetlen tudományá érett, *Szent Tamásban* a szent nem akadályozta a nagy gondolkodót, *Szent Bernát* hiába rejtőzött a legeldugottabb monostorba, minden korok egyik legnagyobb szónoka

lett és *Szent Ignác*, bár felakasztotta kardját a Szűzanya oltára előtt s letette a pánccél, mégis hadvezér maradt szerzetesruhája alatt is.

De most nézzük a másik szempont érvelt is.

1. A természetfeletti, amint neve is jelzi, ha nem is lehet el természet nélkül, de lényegénél fogva fölébe nő. A természet van a természetfelettiért s nem megfordítva. Az egész teremtett világnak és minden értékének csak annyi jogosultsága van, amennyiben a természetfölötti értékek valóságát szolgálja. Eszközjellegük soha, egy pillanatra se homályosítható el, létük egyetlen vonatkozásban se önállósítható.

2. Természet és természetfeletti *nem egyenmű mennyiségek*. Tehát nem is összegezhető. A szent nem válik nagyobb szentté, ha ugyanakkor nagy kultúrája is van. Viszont a nagy tudós nem lesz nagyobb tudóssá, ha tovább halad az életszentségben. A természetfölötti korrigálhatja, kibontakozásukban segítheti a természet burkolt értékeit, de újabb természetes erőket nem ad. Ugyanigy a természetes értékek szolgálhatnak arra, hogy mások számára a kegyelem közvetítői legyenek, de növekvésük az alanyi szentséget semmivel sem növeli. *Szent Tamás* egy mondata rávilágít az igazságra: „*Bonum gratiae unius majus est quam bonum naturae totius universi.*” (II—II., q: 113, a. 9 ad 2.) Tehát a megkeresztelt gyermek lelkében lévő kezdő kegyelem végtelenül több Isten szemében, mint a föld összes tudósainak és művészeinek természetes zsenialitása.

3. Ha itt-ott beletekintünk a teremtett világ titkaiba, sejtésünk támad arról, mit is jelent Isten szemében a természet. Hiszen minden célszerűség és tervszerűség mellett mennyi látszólagos feleslegesség van a világon, mennyi energia vész el, mennyi millió virágból nem lesz gyümölcs és mennyi a kozmikus hulla a világűrben! Az Isten tényleg játszik. Ő nem matematika és nem energiarendszer, még csak nem is világtörvény, hanem *szabad személyiség*, aki „ronthat s teremthet száz világot...”

Erre kell gondolnunk különösen ma, a háború borzalmaival kapcsolatban s a jajveszékelésben is mértéket kell tartanunk. Nem mindig keresztény magatartás az, ahogy mi keresztények a kultúra pusztulását siratjuk. Végeredményben *Szent Tamás* szavai érvényesek kultúrjavitinkra, műemlékeinkre is. Jobban meg kellene siratnunk egyetlen elkalodó lelket, mint egész kultúránk pusztulását. Ezekkel a borzalmakkal Isten éppen azt a lelkületet ítéli meg, ami e nagy humanista siránkozásban és kultúrjajgatásban sokszor megnyilvánul. Csak ennek fényében döbbenünk rá, mennyire nem természetfeletti egész életnézésünk.

4. Nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy örök boldogságunk Isten birtoklásában fog állni. Ennek mértéke pedig nem természetes képességeinktől, hanem egyedül az idelent elért szeretet fokától függ. *Szent Tamás* itt is világosan beszél: Isten látásának mértéke — mondja — nem a teremtett értelem fokához, hanem a mennyei fényesség erősségéhez igazodik. Ezért az az értelem látja majd tökéletesebben Istent, amely nagyobb fokban részesült a dicsőség fényében. A nagyobb részesedés pedig a szeretet fokától függ. Mert ahol nagyobb a szeretet, ott nagyobb a vágy is. Márpedig a lélek befogadó képessé-

gét vágyai tágitják. Tehát Isten birtoklásának különbözősége nem a természetes képességek fokától, hanem egyedül a természetfeletti felkészültség erősségétől függ. (I. q. 12, a. 6.) *Ez minden burkolt naturalizmus végső felszámolása.*

5. Vizsgálhatjuk a kérdést lélektani szempontból is. Fentebb azt mondtuk, hogy szellemi képességeink csak testi valónk közvetítésével fejleszthetők ki. Minden művészi alkotás, a lélek minden szárnyalása megkívánja a test együttrezgését, fel, egészen a szentek extatikus elragadtatásáig. Lelkünk nem anygali lélek, ezért csak idegingerek, érzelmek, formák és gesztusok útján tud kifejeződni. *Most azonban mindennek ellenkezőjét is állíthatjuk:* a test folytonosan akadályozza, gátolja, tompítja szellemi működésünket, elgáncsolja és kisiklatja lendületét. Minél intenzívebb szellemi életet élünk, annál inkább kell függetlenülünk a testi életkörtől.

Vigyük ezt át most a magasabb emeletre, ott is érvényes. *Fentebb azt mondtuk:* természetfeletti életünk csak a természet segítő közreműködésével tartható fenn. Ahhoz, hogy az Istent szeressük, szív is kell, hogy a szeretetben növekedhessünk, akarat is kell. *Itt ennek ellenkezőjét állítjuk:* a természet állandóan veszélyezteti a kegyelem kibontakozását. Autonómiára tör, külön szempontjai vannak. Isten teremthetett volna bennünket a merő természet állapotában. Ebben az esetben végső célunk is tisztán természetes boldogság lett volna. Nem ez történt, természetfeletti célt tűzött elénk. Az eredeti bűnben azonban hamarosan elveszett természetfeletti köntösünk, viszont a természetfeletti cél továbbra is megmaradt. Ebből érthető, hogy ma a természet bennünk *természetesebb*, s a kegyelem, ha nem is természetellenes, de természetfeletti. Innét van, hogy minduntalan *tisztán természetes boldogságra vágyunk*. Mindenki tapasztalja magán, hogy amilyen fokban a természetes szempontok, esztétikai élvezetek és evilági célok mágneses terébe kerül, olyan fokban veszíti el finom érzékenységét a természetfölötti dolgok iránt. (Természetesen itt már sohasem az alantas emberről beszélünk.) *Szent Ágoston* mondta a *test és lélek* viszonyáról: könnyebb a testet leigázni, mint kielégíteni. Elmondhatjuk ugyanezt a *természet és természetfölötti* viszonyáról is: könnyebb a természetet bilincsbe verni, mint jóllakatni.

6. Végül ezen az oldalon is felsorakoznak a szentek, akik fényes jövőről, egyházi méltóságról, tudományos sikerekről mondtak le és szerzetbe léptek, magányba vonultak, pusztaságokba menekültek. És szentek lettek! Hogy mennyien voltak és mit alkothattak volna még a világban, azt csak a jó Isten tudta. De Istennek nem az alkotásokban telt a kedve, mégcsak azokban az alkotásokban sem, amit az Ő szolgálatára akartak szentelni, hanem az áldozatban. Ezért hívta őket. A középkor tüneményes nagysága talán semmiben sem olyan bámulatos a mai ember számára, mint abban a tényben, hogy püspökök és főpapok megszámlálhatatlan serege mondott le a magas méltóságáról és rejtőzött el monostorok névtelen magányában.

Pedig a világ őket is szóra állította: — Miért még *papnak*? Hát a világban nem szolgálhatnád sokkal jobban Istent? — S ha már elmég, miért éppen *szerzetbe* lépsz? Hiszen ha megörzöd szabadságodat, sokkal többet tehetsz! — Nos jó, nem bánom, légy szerzetes, de

legalább „úri rendbe” lépj, ahol „kultúrember” maradhatsz. — Tényleg nem tágitasz, mindenáron *barát* akarsz lenni? Nem bánom, menj bárhová, taníts, dolgozz, alkoss, csak *kolostorba* ne zárd magad, mert aki csak imádkozik, abból semmi haszna nincs az emberiségnek. — Így licitál a világ s ezzel kimutatja, hogy jó a szímatja, mert a nagyobb áldozatban nagyobb veszélyt sejt kényelmes kereszténysége részére.

Hol az igazság?

Mind a két felfogás érvei felsorakoztak. Miközben a feleletet keresem, halkan kopogtat egy elfeledett emlékem. Kettesben jártuk az őszi erdőt. A bakonyi táj főként ősszel érinti meg lelkünk mélyebb húrjait. Máskor mogorván befelé fordul s nem árulja el a titkait. De amikor az ősz közelg a kék hegyek felől, halk áhitatot ölt magára és legszebb színeiben várja a halált.

Sétatársam világi férfi volt, ama kevesek közül való, akit már semmi cím és kitüntetés se tudott magasabbra emelni, mert régen elérte a legmagasabb méltóságot: *ember volt* a szó keresztény értelmében. Mély és érzékeny kedélyével benne élt a dolgokban. Széles, tiszta kultúrája pedig a kék hegyek fölé emelte őt. A természet szépsége mindkettőnket mélyen megindított. Aztán eloldottuk lelkünket a földtől s a szellem tájaira léptünk át... Lassan elfogyott a szavunk is s e testetlen létben a csend mélységét csak egy messzi kakuk sejtelmes hangja mérte meg...

— Igen, — mondotta ő — szeretem a természetet, mert mindig az Istenhez vezet. *Az Istenhez?* Nem, nem jól mondom. *Az Isten felé!*

— És szeretem a kultúrát, mert önmagam fölé emel s ott kezdődik az égbe ívelő út. A kultúra is az Isten felé vezet.

— De mindig tisztábban érzem, hogy Istenhez közelebb is lehet jutni. Sőt közelebb *kell* jutnom. Mindig elérkezem egy ponthoz, ahol már néma marad a természet és elégtelen a kultúra. Végtelen szakadék szélén állok. Most következnie az ugrás. És az ugráshoz még nincs erőm!

Ma, amikor e szép óra emlékét idézem, tudom már, hogy problémánkat nem is lehetne pontosabban megfogalmazni. *Természetes igények és természetfeletti vágyak, kultúra és kegyelem között nem ellentét, hanem fokozás áll fenn.* A természet nem távolít, hanem közelebb visz Istenhez. A kultúra nem rejti el, hanem ellenkezőleg, oldozgatja a Teremtő arcára boruló fátyolt... De aztán egyszer elfogy az út lábunk alatt és kiesik a könyv kezünkből. Szakadék szélére sodródunk s ugrás következik. *Az út Istenhez a természetten keresztül vezet, de egyszer elérkezik az óra, mikor a természet fölébe kell nőni. Az út Istenhez a kultúrán keresztül vezet, de egyszer el kell búcsúzni tőle, hogy magasabb rendbe léphessünk át.* Halál ez, olyan halál, melynek halálunk előtt be kell következnie.

A természet győzelme.

Abban a pillanatban, mikor kimondjuk, hogy a természetfeletti útja a természetten keresztül vezet, végtelen távlatok nyílnak meg természetes képességeink előtt. Valaki azt mondotta, hogy *humaniz-*

musról igazán csak a kereszténységben belül lehet beszélni. Mert ahhoz, hogy Istent megtaláljuk, önmagunkba kell mélyednünk s csak ember-voltunk mélyén akadunk az Isten jelenlétére. Közben azonban végig kellett kutatnunk szellemünk egész birodalmát. Ezt most megfordítva is állíthatjuk: *a kegyelem lényünk legmélyéből tör elő s kiáradása közben átjárja és kibontakoztatja egész természetes emberi valónkat.*

Tudjuk, hogy egész alkatunk egysége abból a mélységből fakad, ahol test és lélek, gondolat és érzés személyiséggé fonódik össze. Azok az erők tehát, amelyek ebben a mélységben hatnak, ezek formálják leginkább alkatunkat, nemcsak a gondolatot, hanem az érzést is, nemcsak a szellemet, hanem a külsőt is. Ide is vonatkoztathatók a Szentírás szavai: „*Mert semmi sincs elrejtve, hogy ki ne nyilatkozzék; sem eltítkolva, hanem hogy nyilvánosságra jusson.*” (Mk. 4, 22.) Amikor tehát a kegyelmi élet erői alkatunk e mélységeit ragadják meg és tisztaságot, melegséget, világosságot sugároznak rá, akkor egész természetes valónkon is tisztaság, világosság és melegség árad el. Ezért alig képzelhető el egyéb hatalom, ami annyira képes lenne alakítani természetes emberi adottságainkat, mint a természetfeletti élet.

Elég egy futó pillantást vetni s máris látjuk, hogy a természet önmagában valami kialakulatlan, kiforratlan, formálásra váró lét. Azok is, akik nem ismerték vagy nem fogadták el a kegyelmet, fájdalmasan emlegették a természet csonka voltát. Már *Aristoteles* említi, hogy bár helyesek a természet szándékai, mégsem tudja megvalósítani őket. *Schopenhauer* szenved a természet „gyári áruí” miatt s kedvetlenül ismeri fel a természet minden műven a „megszokottság bélyegét”. *Oscar Wilde* fanyalogva beszél a természet tervszerűtlenségéről és rendkívüli egyhangúságáról. Mi más belső világunk is, mint egy darab „természet”. Először ezt kell lakhatóvá, művelhetővé, kultúrává tenni s csak utána lehet szó külső világunk meghódításáról. *Ennek a belső formálásnak kulcsa pedig a természetfeletti kezében van.*

Ma mindenütt olyan kijelentéseket olvasunk, hogy az átlagember legnagyobb része örült, nem normális, lelki beteg. Ezen nem is csodálkozunk, csak végső okát keressük másutt, mint a modern pszichiáterek. Keresztény ember számára nem kétséges, hogy a kegyelmi élet és természetfeletti cél mindenki számára kötelező. A jelen világban nem is lehetséges tisztán természetes ember. Mi következik ebből? Az, hogy *kegyelmi élet nélkül hosszabb időn keresztül nem is lehet normális emberi életet élni. Tehát az, aki tisztán természetes életre rendezkedett be, nem is lehet normális.* Hamarosan elmerül az emberalatti erők ingoványában. Talán éppen az az embertípus, mely magát természetesnek tartja, hideg-meleg vizet használ, szobatornát űz, nemesen szórakozik, — és ezekben látja életének tartalmát, talán éppen ez jelenti a degeneráltság legmagasabb fokát. Egyetlen menekvés van csupán a természetes ember számára: a kegyelmi élet.

Ha aztán a kegyelmi erők átjárják a természetes erőket, a természetben szunnyadó életörömet, alkotó kedvet, bátorságot és zsenialitást s milderre az isteni élet világosságát és melegét sugározzák, akkor a természet minden lappangó energiája kifeslik és meghatványozódik. A modern lélektan szerint három nagy gátlás nehezedik a lélekre: félelem az emberektől, félelem az élettől és félelem a haláltól. Be-

lölük csak egy menekvés, egyetlen kivezető út áll előttünk: a természetfeletti élet. A kegyelem és szellem nászából született a keresztény tudomány és művészet s a keresztény szervezetek és alkotások páratlan galériája. *Ez a természetes ember győzelme.*

Ha a kegyelmet és természetet összehasonlítjuk, az emberek eme négy fajtáját állapíthatjuk meg.

1. *Szerencsés örökölt természet, mely együttműködik a kegyelemmel.* Ebbe a csoportba sorozhatjuk azokat a lelkeket, akik Isten különös gondoskodása folytán már természetes alkatuknál fogva mentesek súlyosabb gátlásoktól. A természet részéről nem kellett a kegyelemnek nehéz akadályokkal megküzdenie. A természetfölötti energiák így optimális légkörben a legnagyobb eredményt tudták elérni. Gondoljunk Szent Alajosra, Kis Szent Terézre s azokra a lelkekre, kiket szinte természetes adottságaik vezetnek a lelki gyermekség ösvényére.

2. *Örökölt nehéz természet, mely együtt működik a kegyelemmel.* Bennük test és lélek, vagy pedig szellem és lélek csatázik egymással. Mikor a kegyelem megjelenik belső világukban, már rettenetes ellentétek belső feszülését találja ott. A kegyelemnek milyen özönére van szükség s a természetfeletti szeretet milyen izzására, hogy ez az ellenszegülő anyag hajlékonyra váljék az Isten kezében! Ezek a lelkek a természetfeletti rendben is harcoss típusok lesznek, temperamentumuk Isten országának bajnokaivá avatja őket. Elég *Szent Pál*, *Szent Ágoston* és *Szent Ignác* példájára hivatkoznunk.

3. *Szerencsés örökölt természet, mely nem működik együtt a kegyelemmel.* Amikor az Úr Simon farizeust állítja oda a bűnbánó asszony ellenében, akkor ez a típus jelenik meg szemeink előtt. Csendes, pontos, szorgalmas ember, hibái is inkább apró figyelmetlenségek. Nincs nagy bűne, mert nagy tűz sem égeti a lelkét, sőt semmiféle tűz sem. Amikor erényes, törvényt teljesít, de nem szeret. A mindennapi életben ide tartoznak a kultúremberek, kikben a *pogány szellem* győzött a *keresztény lélekkel* szemben. Nem bántanak mást, de nem is szeretnek másokat. A szellem nemes élvezeteinek élnek s legnagyobb értéknek a békét tartják. Egyéniségük tele van vonzó és kedves vonásokkal, bizony sokszor hasonlíthatatlanul rokonszenvesebbek, mint akárhány merev, szögletes lelki ember. Jóságuk azonban tisztán természetes jóság, a kegyelemmel szemben nem melegszenek fel. Isten szemében éppen ezért értéktelenek.

4. *Örökölt nehéz természet, mely nem működik együtt a kegyelemmel.* Csak fel kell ütnünk a történelem lapjait, mindegyiken olvashatunk nagy neveket, kik saját korukban a történelem kormánykerekeit forgatták. Ők ennek a világnak nagyjai, akik önmagukkal és Istennel való tusakodásukban vörösén izzó üstökössé, felrobbant meteorrá váltak. A névtelen milliók közül azok tartoznak e csoportba, akik folytonosan szenvednek és szenvedést okoznak, de ez a szenvedés sem magukat meg nem tisztítja, sem másokat meg nem vált. Ők Isten megengedő akaratának végrehajtói, az emberiség, közösségek és családok keresztjei.

A végső győzelem felé...

Természet jelenti bennünk velünk született képességeink, erőink, igényeink és hajlamaink összességét, a *természetes élet* pedig ezeknek kiteljesedését, tökéletesedését. Amikor tehát azt mondtuk, hogy a kegyelem útja a természetben keresztül vezet, akkor már burkoltan jeleztük is, hogy a bennünk lévő isteni fényesség és melegség (gratia és caritas) mindezt átjárja és kibontakoztatja. Am a természetfeletti életnek mindez nem végső célja és feladata. Végtelenül magasabb a rendeltetése: *Isten belső életébe kapcsolja bele teremtett valónkat, először ontológiailag, a megszentelés tényében, aztán pszichikailag, a megszentelődés tényeiben.* Ami az elsőt illeti, ott nem beszélhetünk növekvésről, fokozásról: a kegyelem egyszerre az *egész lelket* veszi birtokába s a caritas az *egész szeretetet* irányítja Istenre. Növekvés, fejlődés, belső mozgalmasság, — tehát *élet*, — csakis lélektani síkon valósulhat meg. Éspedig olyan módon, hogy a kegyelem mindig mélyebben kapcsolja bele lelkünket az isteni életbe: *az értelem a hit fényében lát lassan mindent s a szeretet mind közvelelenebbül egyenesen Istenre irányul.* Erről a belső életről mondja klasszikusan Szent Ágoston: „*Non movetur anima pedibus, sed affectibus.*” Tehát a természetfeletti élet egyet jelent a természetfeletti szeretet életével, annyit növekszik az egyik, amennyit a másik.

Amikor ezt leszögeztük, rá is tapintottunk a lényegre s jön a nagy kérdés: *hogyan növekszik bennünk a szeretet?* Biztos, hogy nem mennyiségileg, hanem minőségileg. Nem úgy, hogy mindig *több* szeretetből végzett gyakorlatot hagyunk magunk után. Így csak alkotásaink, tetteink és érdemeink száma nő, de nem maga a szeretet. Csupán folytonossága, kiterjedése növekszik, de nem intenzitása. Szentelhet valaki természetfeletti szeretetből mindennap egy órát Istennek, hús nap mulva szeretete nem lesz húszszoros, hanem csak hús napos. *A szeretet egyedül a belső izzás és tisztulás foka szerint növekszik.*

Ezen az úton immanens logikával el kell következnie a pillanatnak, amikor e belső tűz egész valónkat átjárja, amikor egész természetes énünk lánggra lobban. Mi következik ezután? Lehetséges itt megállás? A mindennapi tapasztalat azt mondja, hogy a tűz vagy fokozódik vagy hűlni kezd. Ez természete. A szív titkos törvénye is ezt a tapasztalatot igazolja: „*Ignis nunquam dicit, sufficit.*” Erre buzdít az Apostol is: „*In caritate crescamus!*” S amikor Üdvözítőnk legfőbb parancsát hirdette meg, akkor Ő is így szólt: „*Szeresd Uradat, Istenedet, teljes szivedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből.*” Nem tanácsnak, hanem parancsnak adta. S akad-e egyetlen ember is a földön, aki el merné mondani nyugodt lelkiismerettel, hogy már így szereti Istent. Végső következtetésként adódik tehát a szabály: *Isten kimondott parancsából szeretetünknek halálunkig növekednie kell intenzitásában.*

Tehát a szeretet növekvése közben elérkezik egy pillanat, amikor az egész természetes ember, a maga szempontjaival, igényeivel és elgondolásaival együtt lángolni kezd és elég a szeretet tüzeiben. A szeretet egy bizonyos fokon önfeláldozásba csap át. *Csodálatos dolog de tény, hogy a szív útja minden időben az áldozat ösvényére kapaszkodott s tiszta lángja mindenkor a lemondások tömjénszemeiből csa*

pott az ég felé. Itt már nem is lehet más fogalmakkal dolgozni. Ez egyszerűen a szeretet logikája. Akiben az egész természet természetfeletti tűzben lángol, az már nem alkotni és nem élvezni akar, hanem szeretni. Sőt szeretni sem *akar*, hanem *szeret*. Ahogy a művész sok motívum után elérkezik a tiszta formáig, ahogy a tudós az analitikus kutató munka után lassan felemelkedik a szintézis rendjébe s a tudomány bölcseséggé érik benne, ugyanúgy a szeretet titokzatos folyamata egy kis kezdő szikrából egészen a mindent felemészítő tűzig fokozódik.

A természetfölötti élet dinamizmusa tehát valami titokzatos törvényszerűséggel hozza magával a természetes emberi szempontok feláldozását. A kegyelem fölébe nő a természetnek s a szeretet maga mögött hagyja a kultúrát. Olyan kifejezően írja *P. Lippert*: Akármilyen szép a világ és a csillagos ég, a Golgotában több szentség van. Akármilyen szép a test, a lélekben több érték van. Akármilyen szent a jog, a szeretet istenibb. *S a szeretetből adott örömnél mérhetetlenül több a szeretetből vállalt szenvedés, a Belvederei Apollónál a töviskoszorús Krisztus.* Aki szeretett már életében, az sejti, miről van szó, aki nem szeretett, annak lehetetlen tovább magyarázni.

Ebből érthető, hogy a természetfölötti élet csak az első szakaszon tájékozódik Krisztus eme szavain: „*Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené.*” Természet és természetfeletti szépen megfér egymásmellett. Szempontjaik kiegészítik egymást. Ez a magatartás teremtett kultúrából és művészetből keresztény kultúrát és keresztény művészetet. De amikor a szeretet eléri teljes hőfokát, akkor Krisztus másik szava lesz sarkcsillaga: „*Nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja barátaiért.*” Ez az élet pedig nemcsak vért jelent, hanem szellemi örömöket, neimes élvezeteket, emberi eredményeket. Erről jegyzi meg *Kempis Tamás*: „*Mennél jobban fékezük meg és győzzük le természetünket, annál nagyobb kegyelem száll belénk; s a naponkint megújuló adományok által a belső ember Isten képére alakul.*” Igen, mert a kultúra mértéke az ember, a szeretet mértéke pedig az Isten. „*Modus diligendi Deum est diligere eum sine modo!*” — mondja *Szent Bernát* atyánk. Egyideig szeretetből gyűjtünk, aztán ugyancsak szeretetből mindent odaadunk. A kultúra mindent magába fogad és mindent magához az emberhez hasonlít, a szeretet pedig mindent kiáraszt és ahhoz akar hasonulni, akit szeret. Mivel az Isten emésző tűz, „*Etenim Deus noster ignis consumens est*” (Zsid. 12, 29.), ezért a szeretetben megtisztult lélek is lobogó lánggá válik: „*Anima candida quasi ignis ardens.*” (Ecclii. 23, 22.) *Ime a kegyelem győzelme bennünk.*

És a természettel mi lesz?

Keresztény lelkiület és profán szellem konfliktusba kerül ezen a ponton. A természetes ember óvást emel minden olyan elgondolással szemben, ahol azt kívánják tőlünk, hogy legnemesebb kultúrértékeinket hamvasszuk el az áldozat és lemondás oltárán. Ha azonban eddig figyelemmel kísértük gondolatmenetünket, minden jogos aggodalmunk alaptalanná válik. Hiszen ebben az elgondolásban a természet jogai is érvényesültek.

Fontos szerepet kapott a *művészet*. Az volt a feladata, hogy tisztítsa, nevelje érzelmvilágunkat. Mert nemcsak a lélekből vezetnek utak a test felé, amint azt fentebb láttuk, hanem a testen keresztül is a lélek felé. S nem csupán a kegyelem ömlik el egész természetes valónkon, hanem természetünk is rányomja bélyegét természetfeletti életünkre. Gondoljunk itt arra, hogy a hang és fény hullámokban terjed s ritmikus hullámozásba hozza belső világunkat is. Tehát rendezőleg hat kedélyünkre. „*Anima symphonialis est et symphonisans*” — mondja kifejezően Szent Hildegard. Minden tiszta művészet mérték és arány harmóniáját hordozza s ahogy a *ritmus* a törvény diadalát jelenti az érzellem szeszélyes áradása fölött, ugyanúgy az *ízlés* a mérték győzelme a fegyelmezetlenség fölött. A nemes művészet mindig nagy pedagógusnak bizonyult a lélek fejlesztésében.

Hasonló a helyzet a *kultúrával* is. Minden megismerés közvetve Isten-ismerés. Szellemi képességeink tisztán természetes valónk szerint is Isten képmásává avatnak bennünket. Szellemi képességeink pedig kulturális tevékenység által bontakoznak ki. Tehát Isten arcvonásait vessük magunkba, valahányszor a szellemi értékek felé tárjuk szomjas lelkünket. A kultúra telíti lelkünket a legnemesebb tartalmakkal, belőle származik szellemünk folytonos érdeklődése, frissége. S amilyen fokban kultúrértékekre irányulunk, olyan fokban terelődik figyelmünk az alacsonyabb dolgoktól tisztultabb légkörbe s lép háttérbe bennünk a testi-vegetatív életkór. Ebből a szempontból a szellemi élet feltétlenül a kegyelem kezére dolgozik. A rendszeres szellemi munka tisztán természetes síkon sok bajnak veheti elejét és sok nemes öröm forrása lehet. Minél magasabb kultúrával rendelkezik valaki, annál gazdagabb, tartalmasabb lesz vallási élete is. Igaz, napjaink egyik legnagyobb veszélye, hogy a kultúrából valláspótlékot csinálunk, de más oldalról, ha a vallásos élet elszakad a kultúrától, abba a veszélybe kerül, hogy tompult szellemi vegetálás válik belőle.

Végül a *barátság* is egyik legnemesebb őrzőangyala lelki életünknek. Majdnem minden szent életében találkozunk vele. Újra meg újra visszatérünk rá, mert főként papok számára Isten egyik legnagyobb ajándékát látjuk benne. Hiszen nagy szeretet nélkül semmi érték sem valósul a világon. A tökéletes szeretet viszont, mint az ívlámpák fénye, két tűzforrásból szövődik: *tisztaságból* és *melegségből*. A tisztaságból fakad önzetlensége, a melegségből pedig boldogító áradása. Ezt a kettőt éppen a barátság valósítja meg leginkább. Ő igen, sok meleg, édes érzellem viharzik a világon keresztül, de legtöbbször az érzékiség sötét kutaiból táplálkozik. Nem igazi szeretet. Sajnos azonban a másik oldalon meg annyi a merev és hideg tisztaság, mely végül is önző agglagénnyá teszi a lelket. Az ilyen szívből éppen a szeretet legnagyobb titka illan el, a „*charis*”, a vonzó, kedves és meleg áramlás.

Természetfeletti életünk első szakaszán a *caritas* bennünk inkább *akarata*, mint a fentebbi értelemben vett *szeretet*. Parancsol a természet erőinek, mindent a végső célnak rendel alá, de hiányzik belőle az érzelmek melege és édessége. A kegyelmi élet még bizonyos értelemben idegen anyag bennünk, még nem vált második természetünké. Ilyenkor sokszor megesik, hogy felgyülemlik bennünk a velünk született szeretetigény s nem tudjuk, mit kezdjünk vele. Temperamentu-

munk egész tüzet odavisszük Isten elé, hiszen egyedül Őt választottuk, — és Isten hallgat. Isten távol van még, s így nem tudjuk Őt szeretni. Ezen a szakaszon sok támogatást, erősítést nyújthat egy jóbarát. Megóv attól, hogy kényszeredett magányba hullva belső világnk gazdagsága, apostoli életünk olaja elszáradjon.

A természetfölötti győzelme.

Udvözítőnk néhány szavát nem a Szentírás, hanem a hagyomány őrizte meg. Az egyik így szól: Az élet híd csupán, nem arra való, hogy sátozt verj fölébe, hanem hogy átvezessen a másik partra. Igen, ezt kell mondanunk a művészetről, kultúráról és minden természetes igényünkről is. Egyszer elérkezik a pillanat, mikor Isten iránti szeretetünk már nemcsak akaratunkban él, hanem elárasztja egész valónkat. Ekkor a természet nem képes már közelebb vinni az Istenhez, hiszen éppen a kegyelem ragadja magával a természetet is. A kultúra is betöltötte feladatát, a nyári nap fényözönében észrevétlenné válik a lámpa fénye. Erről a szakaszból írja *Keresztes Szent János*: a hit kiüresíti az értelmet és kivet belőle minden tudást; a remény kiüresíti az emlékezetet és kitöröl belőle minden édes emléket; a szeretet pedig az akaratot égeti ki, hogy minden vágy, kívánság és öröm tárgya kizárólag Isten legyen.

Értsük meg, itt a lelki élet csúcjáról van szó és nem kezdetéről, a természetfeletti szeretet győzelméről és nem kezdő fokozatairól. Azt se feledjük, hogy kiüresíteni csak azt lehet, ami először megtelt, amint a szintézis rendjébe is csupán az analízis fárasztó útja vezet. *Szent János* apostol is először végigjárta a fárasztó galileai utakat, aztán elmélyedt a *logos-tanban*, megírta *Evangéliumát*, de a végén már csak ezt az egy szót tudta mondani: Szeressetek! *Szent Benedek* atyánk is egy hosszú élet sok tapasztalatát építette bele *Regulájába*. *Vicovaro-ból* *Subiaco-ba*, *Subiaco-ból* *Montecassino-ra*, onnét pedig a szeretet ormára is eljutott, mikor minden elmerült az Istenben: „*Videntur Deum angusta est omnis creatura.*” *Szent Bernátot* platánok és tölgyek tanították. És hogyan tanították! Minden írása tele színnel, képpel, muzsikával. Később pedig órákhosszat járhatta a természetet, semmit sem látott már belőle. És nem tudott többé olyan könyvet kezébe venni, amelynek lapjairól nem Jézus neve áradt feléje. *Szent Tamás* is mérhetetlen tudományt gyűjtött össze, mire élete deledőjére ért fel. És íme kihull a toll kezéből, nem tudja befejezni *Summa Theologica*ját. A szeretet tüze hatalmasodott el rajta. *Palea sunt!* — kiáltja hűséges jegyzőjének, *Reginald* testvérnek. Betűk, fogalmak és *distinctionók* fátyolán keresztül maga Isten közeledik feléje. Ebben a fényben a legszen-
tebb tudomány és legnemesebb kultúra is elhomályosul.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy itt egy élő, belülről forrászó folyamat végső szakaszáról van szó és nem mesterségesen előidézett magatartásról, a szeretet túlaradásáról és nem fanatikus képprombolásról. Mindig különbséget kell tennünk a háromféle *lelki egyszerűsödés* között. Az egyik endogén eredetű *lelki betegség* s abban nyilvánul meg, hogy a tudat élete egyre szűkebbé válik, egyetlen tartalomra összpontosul. Teljes kifejtésében rögeszmévé, monomániává érik. A másik tudatbeszűkítés *lelki eltévelyedés*, mely akkor áll elő, mikor

valaki mesterségesen csökkenti érdeklődési körét, fokozatosan megszünteti szellemi életét és magasabb lelkiesség címén a kvietizmus mocsarába fullad. Végül a harmadik az, amiről itt beszélünk, *lelki tökéletesség*, melyet a Szentlélek ajándékai valószínűleg meg a lélekben: a szeretet izzó lángja felemészt mindent, ami nem Isten. Aki ide eljutott, Istent szereti mindenben, és mindenben egészen az Istent. Reá vonatkoznak Üdvözítőnk szavai: „*Tűzet hoztam a világra, s mit akarok mást, mint hogy már felgyulladjon!*” (Lk. 12, 49.) Nem odaát, hanem már itt a földön!

Három nagy akadály.

Amit eddig elmondottunk, szépen hangzik, sőt úgylátszik, az alapelvől logikusan le is vezethető. Ha azonban körülnézünk az életben, majdnem sehol sem találjuk megvalósulva. A valóság tehát itt is rácafol az elméletre. Vagy pedig az elmélet a hibás? Sokan hajlandók vagyunk erre gondolni, különösen, akik már hosszabb ideje benne állnak az élet sodrásában s akik előtt a valóság egymás után minden álcát levetette. Olvasás közben csóváljuk a fejünket . . . szép, szép . . . de csak álom. Érezzük, hogy a fiatal évek tüze elpárolgott, lehetőségeink határát elértük. Azt is tudjuk, hogy csodában nem szabad remélnünk, még erkölcsi csodában sem. Örülünk tehát, ha legalább azt a magasságot megtarthatjuk, amit eddig elértünk. Ebből a lelkületből fakadhattak azok a szavak is, amelyek egy különben buzgó pap ajkairól röppentek el: *Mivelhogy szentek nem lehetünk, igyekezzünk legalább becsületesek lenni.*

Hogy mások miként állanak e kérdéssel, ez az ő dolguk. A magunk esetében azonban elég könnyen megállapíthatjuk a való helyzetet. Ha az imádság nyugodtabb perceiben magunkba tekintünk, meg tudjuk állapítani, hogy *nem vagyunk ott, ahol lennünk kellene.* Valahol elrekedtünk. Nagyobb állomásokon mindig kiírják, hogy a vonatnak eddig hány perc késése van. Így vagyunk életünk állomásaival is. Mindegyikre több és több késéssel vándorog be vicinálisunk, ezért aztán ez a földi élet nem elég ahhoz, hogy a számunkra kijelölt végállomást elérjük, tehát a tisztító tűzben kell majd pótolnunk az elmaradt szakaszt. Isten ugyanis azt kívánja tőlünk, hogy halálunk órája egybeessék végső tökéletességünk utolsó fokával. Legtöbbször azonban e két határpont nem esik egybe. Ennek oka pedig általában nem az élet rövidege, biztos, hogy nem a kegyelem elégtelensége, hanem saját kényelmességünk, lassúságunk.

Itt most csupán három olyan váltót említünk meg, amelyek holtvágányra vagy legalábbis mellékvonalra terelik tökéletességre törekvő életünket. Az első veszély természetfeletti életünk *elmechanizálódása*. Ha ettől sikerült megmenekülnünk, bizonyos idő múlva jelentkezik egy sokkal nehezebb kísértés. Halálosan *elfáradunk*, megunjuk a belső életet, végkép elveszítjük kedvünket attól, aminek semmi látszólagos eredményét sem tapasztaljuk. Amikor ezt a próbát is kiállottuk, akkor Isten az utolsó vizsgára bocsát bennünket. A *végső lemondást* kívánja tőlünk. El kell búcsúznunk valami olyantól, amihez eddig legszentebb vágyaink indáival tapadtunk, amihez legszebb reményeinket fűztük. Ebben a lemondásban szinte egész eddigi életünk gyökerei

szakadnak el. A halál kínjai ezek, de amelyik pillanatban az utolsó szál is elszakadt, mint érett gyümölcs zuhan lelkünk egyenesen Isten karjai közé.

Bizonyos, ha megvizsgáljuk magunkat, e három közül valamelyik sorompó mögött késlekedik életünk. Megéri, hogy néhány percet itt elidőzzünk s keressük, melyik a mi esetünk.

Elgépiesedés.

Igazat kell adnunk azoknak, akik az új világot attól kezdve számítják, mióta a gép döntő tényező lett életünkben. Egy pillanatra sem állítjuk, hogy magában a gépben van a hiba. Inkább a géphez való viszonyunk megoldatlan mind a mai napig. A gépekből valami hideg merevség, sablonszerűség, mechanikus életszemlélet árad folyton felénk.

Ennek lett a következménye, hogy emberi életünket is mindjobban racionalizáltuk, mindenben a termelést, a mennyiséget, a számszerűen elkönnyvelhető és lemérhető eredményt értékeltük legtöbbször. Ez a szemléleti mód fokozatosan beszivárgott lelki életünkbe is. Természetfeletti síkon a kegyelmi életet egyszerűen bizonyos számú meghatározott gyakorlat elvégzésében látjuk. Megtérésünk, pappászenteltetésünk óta évtizedek múltak el pontosan begyakorlott, beidegzett tevékenységek között. Talán fel is jegyeztük, hány szentséget mondottunk, hány szentséget szolgáltatunk ki. Úgy fejből néha kiszámítjuk azt is, mennyi lehet odaát érdemünk kamatos kamattal véve. Igen, az életben haladtunk, de a szeretetben nem. A vágy ma sem lángolóbennünk, mint kezdetben volt. Sőt! De ez egyáltalán nem nyugtalanít bennünket, hiszen korrektek vagyunk. Békés időben, kedvező körülmények között és a kegyelem állapotában eltöltött hosszú élet után odatúl a becsülettel megszolgált „örök boldogság” és „örök nyugalom” vár reánk.

Időnkint a legszentebb dolgokból is mechanizmust csinálunk. Ilyen például a napi jószándék felkeltése. Meggyőzzük magunkat, hogy a reggelenként felkeltett jószándék az a varázspálca, amely egész napunk minden jócselekedetét színarannyá változtatja. Gondolunk Szent Pál szavaira is: „*Akár esztek, akár isztok, mindent Isten dicsőségére cselekedjetek.*” (I Kor. 10, 31.) Az ilyen és ehhez hasonló kiragadott mondatok azt a meggyőződést keltik bennünk, hogy a lelki élet idillikusan egyszerű. Hogy is mondotta Szent Ágoston? „*Ama et fac quod vis!*” Ezt mi így fogalmazzuk: *Maradj a kegyelem állapotában és mindent megtehetsz!* Aztán hamarosan így alakítjuk át: *Ama et carpe diem!* Rájövünk, hogy nincs is olyan nagy különbség pogány humanizmus és keresztény humanizmus között. *Ama, et ede, bibe, lude!* Élvezd az életet, csak ne feledd fölindítani a jószándékot! Így jutunk oda a valóságban, hogy pogány és keresztény egyformán járhatja a cirkuszokat, mozikat és színházakat, egyformán látogathatja a fürdőhelyeket, egyformán élvezheti az élet minden szépségét és örömét. Az egyik mégis elkárhozik, mert pogány, a másik üdvözü, mert keresztény. Az életük egyforma volt s a végük végtelenül más!

Ó nem! A természetfeletti élet egyáltalán nem a bölcsek kövét jelenti. Az alchimistáknak sem sikerült aranyat gyártani, és pusztán

jószándékkal sem lehet a természetfeletti célt elérni. A kegyelmi élet se lehet csupán búcsúimádságok halmozása. Nem tőkegyűjtés, nem a kegyelem állapotának *exienzív* kiterjesztése. A szeretetben kell *intenzíve növekedni*. És ez kimondhatatlanul nehéz. Fiatal korában az ember túlfűtött kedéllyel olyan könnyen kimondja: *Szeretni könnyű, de megtenni nehéz!* Később, mikor hozzáedződött már a fegyelemhez, de fiatalságának belső tüzei kialudtak, így sóhajt sokszor: *Megtenni csak megteszi az ember, de szeretni nehéz!* Amíg az ifjú erők ritmusa diktálja az iramot, addig a jelszavunk: *Alkotni! Menetelni!* Lehiggadt, megcsendesedett kedéllyel később elgondolkodunk: *Alkotni? Ez kevés. Szeretni kell!*

Az elmechizálódásnak nincs más orvossága, csak ez az egy: *szeretni kell az Istent nemcsak akarással, hanem szívvel és szenvedéllyel is*. Egyetlen teremtő erő van a földön, ami napról-napra képes megújítani szürkülő életünket, a szeretet áramlása. Csak az élő tűz tudja megolvasztani azt, amit az évek lassan megmerevítettek. Csak ez a lobogó láng tudja újra izzásba hozni azt, ami már hűlni kezdett s csak a sziporkázó szikra képes még világosságba borítani sötétülő kedélyünket. Égben és a földön minden, ami nagy, szeretetből születhetik csupán.

Szinte merészen azt mondaná az ember, inkább jöjjön valami nagy belső kavargás, akár partszakadás, csak ne a taposómalom. Nem hiába mondják a teológusok, hogy Isten választottainak még a bűn is javukra szolgál, mert módot nyújt a szeretet nagy fellángolására. A nagy szentek közül sokan bizonyos értelemben a bűnnek köszönhetik, hogy eljutottak szentségük magasára. Ez a *felix culpa*, szemben az *infelix innocentivál!*

Az elgépiesedés leginkább azokat fenyegeti, akik szerencsés, harmonikus természetet kaptak örökségül, de csak lanyhán működnek együtt a kegyelemmel. Vergődést, küzdelmet, lángolást talán sohasem ismertek. Ezért aztán minden nyugtalanság mögött veszedelmet sejtnek. Ha tőlük függne, az Egyházban csak naív optimisták, felületes széplelkek, édeskés nagyanyók számára lenne hely. Világképükben nincs lehetőség a tragikum részére. Problematikus, vívódó embertípusokra olyan könnyen kimondják, hogy betegek. Valami ijesztő és sejtelemnélküli fölényes biztonság árad belőlük. A keresés, a gondolkodás, a beleézés, együttsszenvedés ismeretlen előttük. A katolikusok számára csak engedelmesség, belenyugvás, teljesítés, kiegyensúlyozottság és béke. De ez az engedelmesség nem önlegyőzés eredménye, megnyugvásuk nem belső vívódások elcsitulása, a teljesítés nem áldozatok sorozata, kiegyensúlyozottságuk nem harcok megérdemelt jutalma s a béke nem odatúl remélt végső jutalom. Érthető, ha a misztikusok írásaival szemben a legmesszemenőbben bizalmatlanok, hiszen végső eszményük a Codex Juris.

Elfáradás.

Ez a veszély inkább a nehéz, problematikus lelkeket fenyegeti. A nyárspolgár nem fárad el, mert a gép nem ismeri a fáradtságot, aki azonban állandóan harcol, az egyszer kimerül. Belső világában feszülő ellentétes erők csak nem békülnek össze! Amikor pedig a kegyelem

megjelenik, szinte a végletekig feszíti ezt a harcot. Munkája nagyon hasonlít az útépitőkéhez, akik trópusi vidékeken az őserdőt akarják civilizálni. Jól megalapozzák, jól kikövezik az utat, nemes, tartós burkolattal látják el, de egy év leforgása alatt a vegetáció szörnyű erői gyökerekkel, indákkal, folyondárokkal mindent szétporlasztanak, még az út nyomát is eltüntetik. Szent Pál és Szent Ágoston kitöréseiből sejt-hetjük, mi megy végbe az ilyen lélek mélyén; a kegyelem izzása fel-felé serkenti, a természet nehézkedési ereje lefelé vonja.

Mindennap új harcra kell felsorakoztatni az összes képességeket. Amit eddig még sikerült el nem veszíteni, azt ma újból meg kell védeni s azért, amit eddig meg tudott védeni, ma ismét meg kell harcolni. Nem szabad egy pillanatra se gyengének lenni. Ezen a fronton nincs szabadság, felmentés, leszerelés. Ha valahol, hát itt igazán jogosult totális háborúról beszélni. Nem lehet megegyezésem béke sem; vagy bukás vagy végső győzelem vár a kifejtet végén. Fiatal testvér kérdezte egyszer, mikor jut el végre ő is a győzelemre. Prohászka lapjain folytonosan a diadalmas világnézet fölényét érzi áradni, saját életében pedig semmit sem tapasztal belőle. Miért jut neki évek óta csak vergődés, vívódás, küzdelem? Mit lehet erre felelni? Ki ne látna aggódva közeledni a legnagyobb kísértést, mely egy lelket esetleg a szentség útjairól térít el: felhagyni a reménytelen küzdelemmel és emberi vigasztalást keresni. Annnyira ide illenek *Kosztolányi* szavai:

*„Úgy lélek, hogy ezt a homályos, ódon
Vén bánatot egy éjjel elveszitem
És véle együtt életem s a szívem,
A szívem is, és megvigasztalódom.”*

Ez is egy rejtély a sok közül, amit nem értünk, de mindennap tapasztalunk. A világ nem a nevető jóllakottakból, hanem a szeretetből szenvedő lelkekből él. Emberi életet csak úgy tudunk élni, ha vágyaink kínpadjára vagyunk feszítve, és titokban mégis mindig vigasztalásra várunk. Emberi szív, amelynek nincs többé fájása, olyan, mint az élet, melynek elpattant a rúgója. Az élet szív nélkül, a szív sajnág nélkül olyan itt a földön, mint a költő álmok nélkül. Leltárok és kimutatásokat lehet belső feszültségek nélkül is készíteni, műalkotást soha. Gyakorlatokat is lehet vívódások nélkül végrehajtani, de hegyeket mászni szenvedés nélkül lehetetlen.

Inkább lázasodjék be a lélek, csak ki ne hűljön. Nem szabad törődni az emberek véleményével. Ma a lélekkutatás divatját éljük, hamar találnak ránk is egy megtisztelő kategóriát. Hiszen igaz, lehet kutatni, hogy a kegyelmi életet élő ember, sőt a szentek is, ha nem éltek volna kegyelmi életet, az abnormitás milyen típusát képviselték volna. Lehet, hogy Szent Pál tényleg epilepsziás volt, mint ma gondolják. De ha ez nem is állná meg a helyét, annyi bizonyos, hogy minden szellemi nagysága ellenére is, kegyelem nélkül lehangolóan kicsinyes zsidó és fanatikus betűragó farizeus maradt volna. A kegyelemmel pedig a nemzetek apostola lett. Éppen vívódó szentjeink mutatják, hogy nem a természet dönti el a sorsunk, hanem a kegyelem. *Ha hiszel, a hívőnek minden lehetséges!*

Ragaszkodás.

Azok a lelkek, akik megmenekültek a gépiesség veszedelmétől, kilendültek kezdeti helyzetükből s a *haladók* csoportjába tartoznak. Ha a csüggedés nagy kísértését is legyőzték, már közel vannak a célhoz. Egy próba azonban még hátra van s ez a legnehezebb, főként a szellemi ember számára, a *lemondás próbája*.

Az életet mint hatalmas műtermek és könyvtárszobák sorozatát képzelhetjük el magunknak. Mindegyikben más és más érték halmozódik. Valamennyire szükség van, mert belőlük alakul ki a teremtet lét teljessége. Az egyes ember azonban nem merítheti ki valamennyit. Neki nem szabad egyikbe se belefeledkezni, hanem egy idő múlva tovább kell mennie, mert célja nem ez, ideje pedig kimért. A pillanat, mikor tovább kell mennie, nem tőle függ, hanem az Istentől. És ebben áll a legnagyobb kísértés. A természetes ember alkotó kedve megtalálja legnemesebb kielégülését, s akkor hirtelen és váratlanul kopogtat az Úr és áldozatot kíván. Talán éppen akkor kell letenni az ecsetet, mikor a legszebb színt találta meg, akkor kell kiejteni a tollat kezéből, mikor a megoldás távoli fényel villant elébe s akkor kell elhallgatni a hangszernek, mikor a legmelegebb melódia szakadt fel a szívéből. Miért?

A természetfeletti boldogság, amivel Isten akar elhalmozni bennünket, oly kimondhatatlanul felséges, hogy még a paradicsomban is csak próba által volt elérhető. A próba pedig engedelmeséget jelent. Aki engedelmeskedik, lemond saját elgondolásáról, tulajdon akaratáról, ezért minden engedelmisségben megsérül a természet s egy új valóság, az *áldozat* lép a világba.

De ezután is tovább kérdezzük, miért? Csak ezt a végső feleletet lehet adni: *Isten tökéletesen szuverén*. Fenntebb már említettük, hogy játékos kedvvel teremtett mindent. De ugyanezzel a szabadsággal végigszántja legfestőibb tájainkat természeti katasztrófákkal. Megteheti, mert *egyedül Ő az Úr*. Legjobban féltett műkincseinket, kultúránk legbüszkébb alkotásait elsöpri történelmi viharokkal. Ezt is megteheti, mert *csak Ő egyedül Úr*. S ahogy a kozmikus világban és a történelmi rendben időről-időre kinyilatkoztatja legfenségesebb attributumát, ugyanúgy az egyes lélek belső történetében is időnkint, de legalább egyszer az élet folyamán halkan vagy erélyesen kopogni kezd a kegyelem s az Isten kívánja, hogy eleresszük kezünkből azt, ami a legkedvesebb, kivessük szívéből, ami a legédesebb s elbúcsúzzunk attól, amihez leginkább hozzánőtt a lelkünk. *Mert egyedül Ő az Úr!* „*A ti utaitok nem az én utaim és a ti gondolataitok nem az én gondolataim. . .*”

Itt egy titok is világossá válik előttünk: az áldozat nem csupán a bűn következménye. Akkor is élt volna a földön, ha sohasem vétkeznénk. Egyszerűen teremtményi létünk folyománya. Szellemünk a végtelenre van beirányítva: értelmünk tárgya a teljes lét, akaratunk a végtelen jóban tud csak megnyugodni. Ténylegesen viszont csupán egy igazságot gondolhatunk egyszerre és egy dolgot birtokolhatunk. Ezért minden percünk választás elé állít bennünket. Választani pedig annyit jelent, mint lemondani. Hogy néhány szép és értékes dolgot élvez-

hessünk, ezért kimondhatatlanul sok szép és értékes dologtól kell örökre búcsút vennünk.

Már maga a korlátolt lét bennünk lemondást jelent. Kénytelen vagyok a magam életét élni és mindent a magam alanyiságán keresztül tapasztalni meg. Pedig az örökkévalóságon át mennyi lehetőség kínálkoznék arra, hogy megmeneküljek önmagamtól és mások személyiségén át juthassak kapcsolatba a valóságok világával. Betegesen érzékeny lelkekben egész a perverzítésig fokozódhat ez a sors-élmény. *Nietzsche* mondta: Ha tudnám, hogy van Isten rajtam kívül, nem tudnám elviselni, hogy az nem én vagyok. Megborzongunk tőle. Pedig valami hasonló magatartás húzódik meg az első bűnben és minden későbbi bűnben is: „*Lesztek, miként az Isten!*” Istenné lenni annyit jelent; mint önmagunk urának tenni. Istent elismerni pedig annyit jelent, hogy engedelmeskedünk s teljesen kiszolgáltatjuk magunkat egy kívülről álló hatalomnak.

Itt kerül konfliktusba keresztény *lelkünk* pogány *szellemünkkel* legnagyobb fokban, éppen ezért ez a modern ember legnagyobb kísértése. Nemrégiben egy elhunyt íróról szóló megemlékezést olvastam. Néhány sorát idejegyeztem, mert keresve sem lehetne jobban szemléltetni modern pogányságunkat: „Ahogy nem vigyázott egészségére, — írja e jellemzés — nem vigyázott tehetségére sem, mindkettőt pazarolva égette fel s szórta szét. Ahogy lenézte és unta azokat, akik egészségének kímélésére figyelmeztették, ugyanúgy elhárította volna magától a másirányú óvatát is. Szabadságszerető volt s a szabadságot a maga életében akarta leginkább megvalósítani. Hiányzott belőle a nagyképesség, de hiányzott a tehetsége iránti áhítat és féltő gond is. Az életben és irodalomban sok sikert vívott ki magának, ott és olyan, ahol és amilyent ő akart: ura volt életének és vállalta érte a felelősséget... Úgy élt, mint osztályának nem egy tagja, új módra, a világot fölényesen a maga kedve szerint kiegészítve. Tökéletesen illett rá az a kép, amit egyik novellájában rajzolt: A magát és vagyonát pusztító ezerholdas fiatalemberhez megérkezik Schreiber úr, a vevő s meghökken az ő polgári lényének idegen látványtól. Szörnyűködve topogja körül az ispánt: „Miért nem szedi rendbe a gazdáját?” Az ispán egykedvűen választ von: „Ami az üvé, avval azt csinálja, amit akar.”

Itt a szörnyű tévedés. Az *élet nem a miénk, sem eltékozolni, sem megtartani magunknak nincs jogunk*. Abban a pillanatban, mikor Isten kopogtat, kaput kell nyitni, és amit elkér, oda kell adni. A bohém lélek elpazarolja életét, mert azt hiszi, az övé; a kultúrhumanista pedig az utolsó cseppig élvezni akarja, mert szintén azt hiszi, az övé. Aki pedig a szeretet csúcsára eljutott, az már csak egy gesztust ismer: *mindent visszaadni Istennek az első szóra, amikor kinyújtja feléje kezét*. S ez az utolsó próba egyben a *szeretet próbája* is. Mert minél jobban megegyezik valami természetes hajlamainkkal, minél inkább kielégíti szellemi igényeinket, annál nehezebb róla lemondani. Tehát annál izzóbb szeretet is kell ehhez a gesztushoz. S mert a szeretet más törvény alatt áll, mint az értelem, itt nem is a „*recta ratio*” a végső norma, hanem a Szentlélek sugallatai. Jelszava így hangzik: *Annyit érsz, amennyiről lemondasz!* Aki a szeretet kezdő fokait járja, meg-

borzong tőle, humanista lelkek örültséget emlegetnek, de aki szeret, az tudja, hogy áldozat a szeretet mértéke.

Természet és természetfeletti végső szintézisét most már a következőkben vázolhatjuk:

A *természet* jelent *önmagunkban* ösztönös erőket, meg nem szelidített törekvéseket, kialakulatlan tulajdonságokat, melyek mind-egyikének szüksége van arra, hogy a szellem formát adjon nekik. *Rajtunk kívül* pedig ugyancsak vad erőket, meg nem nemesített adottságokat és kikezdéseket jelöl, melyek a szellem formáló erejére várnak.

A *kultúra* jelenti *önmagunkban* a szellemi ember fegyelmezett magatartását, mely megismerve, állástfoglalva és alkotva a szellem uralmát biztosítja az anyag fölött. *Rajtunk kívül* kultúrának nevezhetjük mindazon dolgok összességét, melyeket az emberi szellem a maga képére és hasonlatosságára formált és eszméinek hordozóivá tett.

A *kegyelem* végül jelenti *önmagunkban* a felsőbb isteni erőt, mely először ráárad szellemünkre, majd annak közvetítésével testi erőinkre is és egész valónkat lefoglalja az Istennek. Azután *rajtunk keresztül* kiárad a kozmikus világra, melyet a teremtésben ajándékuul kaptunk, hogy a szeretet elragadtatásában az egészet visszaadjuk az Istennek.

Aki az utolsó nagy próbát megállta, annak lelkében győzött a kegyelem s az örök boldogságtól már csak a halál áttetsző függőnye választja el. Lelke prizmáján keresztül kegyelem sugárzik, testén át pedig ez a megszentelt lélek árad a világba. Minden arra vár már benne, hogy lehulljon róla a földi sátor. S akkor egyszerre felragyog az örök dicsőség fényessége. Először a léleknek kellett meghalnia a világ számára s csak azután halt meg a test. Végül az ég és föld is tűz martaléka lesz, hogy a bűn utolsó nyomai is kiejjenek a világból. S amikor mindez megtörtént, akkor a lélek megdicsőíti feltámadt testét s az új ég és új föld is a dicsőség fényében úszik. Az egész teremtett *természet* részesülni fog a *kegyelem* győzelmében.

A megdicsőült lélek ámulni fog, mert íme az örök dicsőség nem más, mint az a parányi kis mag, ami itt a földön mint kezdő kegyelem bölcsőjébe hullott s most mennyország lett belőle. Ebből az elragadtatásból már nem lesz felocsudás, mert ez a pillanat örökké tart... És tart öröktől fogva, mióta az Atya arcáról sugárzó világosság a Fiú arcáról ragyog vissza s a kettejük szívéből áradó szeretet a Szentlélekben lángol. Ebben a fényben és ebben a szeretetben merül el az egész világ. „*És a városnak nincs szüksége sem napra, sem holdra, hogy abban világítsanak, mert Istennek fényessége világítja meg azt, és szövetneke a Bárány.*” (Jel. 21, 23.)

P. Halász Pius S. O. Cist.

FÜGGELÉK

Szent Bernát papi eszménye.

Emlékezni csak azokról szoktunk, akik, bár meghaltak, mégis élnek, bár működésük a múlté, mégis hatnak, akiknek van mondani-valójuk minden kor embere számára. Ilyenek a szentek, a klasszikus katolikusok. Isten örök gondolatainak megtestesítői. Minden kor meghallja életükből a neki szóló üzenetet. Minden kor újra értékeli, újra összefoglalja és fölméri őket, nem azért, hogy elrajzolja alakjukat, hanem hogy újabb vonásokat fedezzen föl bennük.

A magyar ciszterciek idén ünneplik nyolcszázados emlékét annak, hogy hazánk földjén megtelepedtek. Aki azonban a XII. századba száll vissza emlékezni, az rögtön Szent Bernát alakjába ütközik. Nem mehetünk el úgy e jubileumi év mellett, hogy ne időznénk pár pillanatig tanításánál. Hiszen ez a dátum annyit is jelent, hogy Szent Bernát Istenért izzó lelke és égő papi személyisége ekkor lépett közvetlen kapcsolatba Magyarországgal. Ez az az időpont, amikor megindult a magyar papság áramlása Gallia felé, s ott nemcsak a korai keresztény reneszánsz csodálói lettek a toursi és orléansi iskolákban, nemcsak a dialektika finom fegyvereit hozták magukkal a párizsi univerzitásról, hanem igézetébe kerültek annak a tűznek is, mely Clairvaux felől éppen akkor hozta lázba az egész világot. *Lukács érsek, Adorján prépost, III. Béla névtelen jegyzője, Bethlen kanonok, Jakab és Mihály pap* neve maradt fenn azok közül, akik Frankhonból hozták haza ezt az új papi nekitavaszkodást s akik talán maguk is megittasult lélekkel ültek a mézajkú doktor szószékei alatt.¹

Csodálatos dolog, Szent Bernát szemlélődő szerzetbe lépett, és mégis az Egyház egyik legtevékenyebb papja lett; életét egészen Istennek adta és mégis folytonosan a lelkek ügyét szolgálta; azért ment a monostorba, hogy visszavonhatatlanul Isten magányában ássa el életét, s Isten mégis mindig kiszolgáltatta őt az embereknek. Élete állandó áramlás volt a monostor istenközelsége és a világ elesettsége között. Szeretetlen izzó szíve mindkettőért égett, s ez a poláris erő adta papi élete csodálatos szintézisét. Érthető tehát, hogy papi eszménye is ebbe az egy szöbe foglalható: *közvetítő*.

A papnak valami szent Janus-arként kell állnia két világ mezszygójén, titokzatos szívként kétfelé kell lüktetnie a misztikus test artériás és vénás vérkeringését: az Isten tisztelétét és az emberek üdvét. Híd és hídépítő egy személyben, aki folyton két végtelenség, a parttalan szentség és a parttalan nyomorúság fölé ivel: „Ez a híd elér egészen Istenhez, mert nem a maga, hanem az Ő dicsőségét keresi; és elér embertársaihoz, mert nem a maga, hanem az ő javu-

kat óhajtja. Mint hűséges közvetítő följánlja Istennek a nép imáit és áldozatait, Istentől pedig áldást és kegyelmet hoz cserébe . . . Hűséges közvetítő, mert mindazt, ami kezein megy keresztül, a galamb egyszerű szemeivel szemléli, semmit sem tart meg azokból, akár az emberek részére Istentől jövő ajándékok legyenek azok, akár az Istenhez irányított emberi adományok. A népnek nem ajándékait, hanem hasznát keresi és Isten dicsőségét sem rabolja meg . . . Csak az dicsekedhetik a belső tisztaság ilyen szellemével, aki a dicsőség külsőségeit tökéletesen megveti. A belső önzetlenség dicsőségét csak az nem veszti el, aki el tudja mondani az Úrral: „*Ha én keresem saját dicsőségemet, az én dicsőségem semmi*” (Jn. 8, 54.), s az Apostollal ismételni tudja: „*Az én életem Krisztus, a halál számomra nyereség*” (Fil. 1, 21.), s a Próféta szavait idézheti: „*Mint a halott feledésbe mentem a szívben,*” azaz saját akaratomban. (30. zsolt.) Boldog felejtés, ha nem ismered önmagadat azért, hogy mások hasznára légy. Boldog halál, ha már nem óhajtasz magadnak élni, hanem csak annak, aki meghalt érted.²

Szent Bernát nem kíván kevesebbet a paptól, mint ezt a misztikus halált. A halál azonban keresztény értelemben nem pusztulása az életnek, hanem Istenben való folytatása. A halott nem önmagáé többé, hanem egészen Istené. Ez a halál misztikus, mert általa továbbra is a földön marad, hogy Isten élhessen benne és általa az emberek között. A papság tehát elsősorban Istennel egyesült életet jelent. Nem hivatal, hanem élet, mely a személyiség legmélyebb gyökerét is lefoglalja magának. Nem élettelen, talán korhadó híd, mely csak arra szolgál, hogy mások menjenek át rajta. Nem lélektelen hivatalnok, fizetett postás, mégha pontosan irányítaná is a leveleket és válaszokat. Ezért rendül meg a lelke, mikor látja, hogy erre a fönséges életre olyan sokan tódulnak, de milyen sokan csak hivatalt keresnek. Jaj azoknak a szolgáltnak, — kiáltja — akik maguk nincsenek Istennek kibékülve s másokat akarnak Vele kibékíteni! Jaj a harag fiainak, kik a kegyelem szolgáltnak nevezik magukat! Jaj a harag fiainak, kik békét akarnak közvetíteni! Jaj azoknak, akik test szerint élnek, engesztelésre vállalkoznak és maguk is engesztelésre szorulnak.³

Annak tehát, aki Istenhez akarja vezetni a lelkeket, elsősorban magának kell már Istennél és Istenben élnie. Ez az a pont, amit szentünk nem győz elégszer és eléggé hangsúlyozni. *Mondhatjuk, itt van papi eszményének jellegzetes vonása: nem elég a szentelés hatalma, nem elég a küldetés öntudata, nem elég a nép szeretete, nem a tudás és a gyakorlat, neki elsősorban Isten emberének kell lennie.* Más szóval ez annyit jelent, hogy a befeléalók emberének kell lennie. *A papi hivatás tehát hívás befelé, a papi lélek belső paradicsomába: „Non pedibus in hunc hortum, sed affectibus introitur . . . Ibi continentiae nitor, et sinceræ veritatis intuitus oculos cordis irradiat; auditui quoque dat gaudium et laetitiam dulcissima vox consolatoris interni.”* Szent Bernát nem ismeri az éles különböztetést *szemlélődő* és *tevékeny* papi életforma között; szerinte minden papi tevékenységnek szemlélődésből kell fakadnia! Csak ez képes megadni papi életének boldogságát és élete áldozatának a szükséges vigasztalást. Ide azonban csak az erénygyakorlatok és önmegtágadások hosszú

útján keresztül lehet eljutni. A papságra való előkészület egyet jelent számára a folytonos befelé való haladással, hogy végül is a lélek mélyén találkozzék Istennel.

Az első lépés ezen az úton *szakítás a világgal*. Hiszen a pap folytonos üzenet a másvilágból, Isten lenyúló és segítő keze, ő az archimedesi pont, mely kimozdítja a földet sarkaiból, hogyan tartozhatnék ahhoz a világhoz, melynek a sátán a fejedelme? „Te, aki a magasságbeli Isten papja vagy, melyiknek akarsz tetszeni: a világnak vagy pedig az Istennek? Ha a világnak, akkor miért vagy pap? Ha az Istennek, akkor miért vagy hasonló a világiakhoz? Hiszen nem szolgálhatsz egyszerre két úrnak! *Aki ugyanis a világnak akar barátja lenni, ellenségévé lesz Istennek.* (Jak. 4, 4.) A Zsoltáros is figyelmeztet: *Szétszórja Isten azoknak csontjait, akik az emberek kedvét keresték, szegyenbe estek, mert Isten elvetette őket.* (62. zolt.) Ugyanezt halljuk az Apostol ajkáról: *Ha emberek tetszését keresném, Krisztus szolgálja nem lennék.* (Gal. 1, 10.) Amikor az embereknek akarsz tetszeni, már nem tetszel Istennek, ha pedig nem tetszel neki, akkor engesztelő imád sem tetszik. Hát akkor mi értelme annak, hogy pap vagy?”⁴

Amikor a lélek elszakadt a világtól, akkor megindulhat a befelé vezető úton Isten felé. Ez az út hármasság szakaszon vezet keresztül. Az első állomás a *tisztaság*, mely megnyitja és alkalmassá teszi a belső szemet, hogy Istent megláthassa. Boldogok ugyanis a tisztaszívűek, mert ők meglátnak az Istent. Azután a *szeretetben* kell előre haladnia, mert szeretet az Isten s ha valaki Vele akar találkozni, annak a szeretetben kell keresnie Őt. Végül az *alázatosság* gyakorlása teljesíti be ezt az utat, mert csak ez az erény tartja meg a lelket tisztaságban és szeretetben.

A *szűzesség* Szent Bernát gondolata szerint magából a papi élet lényegéből fakad. Isten ugyanis az üdvtörténetben angyalokat használ fel közvetítőül; ha a pap erre a hivatásra vállalkozik és ő is közvetítő akar lenni, akkor neki is angyali életet kell élnie. Aki az égbe akarja irányítani az embereket, annak már bizonyos értelemben égi lényvé kell válnia s ha földi életében Istent akarja hordozni, akkor csak szent és tiszta edényben hordozhatja Őt. „Bár különbözik egymástól a tiszta ember és az angyal, de ez a különbség nem az erény, hanem a boldogság szempontjából áll fenn közöttük. Igaz, hogy az angyal tisztasága boldogabb, az emberé mégis kipróbáltabb. Egyedül a szűzesség az, ami a halandóság helyén és idejében előre jelképezi már a halhatatlan dicsőség bizonyos állapotát. Egyedül valószínűleg meg annak a boldog országnak törvényét, ahol nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, s ezzel már a földön az égi élet tapasztalását nyújtja. Azt a törékeny edényt, amit hordozunk, amely miatt annyiszor veszélybe sodródunk, testünket a szűzesség tartja meg szentségben; az illatos balzsamhoz hasonlít, mely a holttestemet romlatlanul megőrzi . . . Szépségének díszé valóban díszére válik a papi méltóságnak, alkalmas arra, hogy kedvessé tegye a papot Isten és emberek előtt; az ő emléke nem a testi utódokban, hanem a lelki áldásokban él tovább.”⁵

Azonban bármily szépen ragyogjon is a szűzesség, *szeretet* nél-

kül sem értéke, sem érdeme nincsen. Mit is szerezhethénk meg nála nélkül? — veti fel a kérdést szentünk. Hiszen a hit, mégha hegyeket tud is áthelyezni, szeretet nélkül semmi. A tudomány, mégha angyalok nyelvén beszél is, értéktelen. A vértanúság, mégha át is adnók testünket, hogy égjen, hiábavaló. Szeretet nélkül semmi jót sem tehetünk, általa viszont a legkisebb jó sem megy veszendőbe. „A tisztaság szeretet nélkül olyan, mint a lámpa olaj nélkül. Vedd el az olajat és nem világít a lámpa. Vedd el a szeretetet és nem tesz többé a tisztaság”.⁶ E szeretet nélkül senki sem állhat a nyáj élére. Hiszen azt kívánják a paptól, hogy haljon meg önmagának, feledkezzék meg teljesen saját személyiségéről. Erre csak az képes, aki megrészegült a szeretet borától.⁷ Ezt a szeretetet kívánta az Úr Pétertől is, mielőtt a nyáj vezetését reá bízta s ezzel jelezte örök akarátát, hogy csak az vegye magára ezt a méltóságot, aki szeretetben Istennel jegyezte el magát. Minden más szeretet üres „altruizmus”, álcázott tevékenységi vágy, rejtett uralkodási ösztön kiélése. „Halljátok, ó Jegyves barátai, ha ugyan barátai. Mert kevés, ha azt mondom, barátai. Legjobb barátai kell hogy legyenek azok, akik ilyen közelség kiváltságát kapták ajándékba. Nem hiába ismételte többször is az Úr a bárányok átadása alkalmával: *Péter, szeretsz engem?* Azt hiszem, Jézus nyomatékosan akarta ezzel: Ha lelkiismereted nem tanúsítja világosan, hogy tökéletesen szeretsz engem, tehát jobban, mint tulajdon javaidat, jobban, mint tiéidet, sőt jobban, mint tenmagadat, akkor egyáltalán ne vedd magadra ezt a föladatot és egyáltalán ne avatkozz báránym sorsába, melyekért én véretem hullattam. Félelmetes beszéd ez, mely a félelmet nem ismerő szívet is képes megrázni”.⁸

Végül a tisztaság és szeretet végső gyökeréig is le kell hatolnia, az *alázatosság* mélységébe. Ha a tisztaság megnyitja a lélek szemeit, ha a szeretetben megpillantotta Isten jelenlétét, az alázatosság az az erény, mely állandóan meg is őrzi ezt a jelenlétet s Isten ajándékait vonzza magához, mert ő a gögöseknek ellenáll s az alázatosaknak adja kegyelmét. Megszerzi az erényeket, mivel Isten Lelke csak az alázatosakon és szelídeken pihen meg, a megszerzettek pedig tökéletesíti, mert az erő az alázatosság gyengeségében tökéletesül.⁹

Ez a csúcs, a misztikus halál. A lélek, ha ide eljutott, tiszta szemeivel már csak Isten arcán tud gyönyörködni, szeretetben égő lelke csak Isten akarátának szivdobbanásait lükteti, az alázatosság pedig nem engedi, hogy többnek tartsa magát, mint ami, vagy magának tulajdonítsa azt, ami. Ahogy a lélek átjárja a testet és keresztül ragyog minden mozdulatán, úgy telik meg az ilyen lélek Istennel és sugározza minden tettével. Szent Bernát lelke felujjong e látomáson: az ilyen lelket Isten már visszaküldheti az emberek közé, úgymint önmaga nélkül fog oda visszatérni: „Aki tiszta szívvel és helyes lelkiismerettel rendelkezik, az már nyugodt lélekkel hagyhatja el, sőt veszítheti el magát, hogy másokat megnyerjen. A gyengéssel szemben gyengévé válik, ha kell, a zsidókkal zsidóvá. Ilyen lélekkel nem fél Jeremiás és Ezekiel példájára a gonosztevőkkel Egyiptom és Káldea fogságába menni vagy akár a jámbor Jóbbal együtt sárkányok és vadállatok társává lenni, s ami még nehezebb, miként

Mózes, nem retteg attól, hogy nevét az élet könyvéből kitörlik és Pállal együtt attól sem fél, hogy a testvérek javáért Krisztustól is eltaszítják. Sőt, ha szükség lenne rá, a pokol tüzein is biztos léptekkel és vidám lélekkel haladna keresztül és énekelné: még ha a halálárnyék közepette is vezetne utam, nem félek semmi rossztól, mert te vagy velem, Uram".¹⁰

Ha áttekintjük a mondottakat, azt látjuk, hogy Szent Bernát szeme nem a papság *ontológiai* méltóságán, nem az eltörölhetetlen *szenstégi jellegen* nyugszik, hanem a *pszichikai* hivatástudatot domborítja ki és mindenekfölött az *éleltszenstéget* hangsúlyozza. A méltatlanul hordozott méltóság nem közvetít, hanem taszít: az embereket elidegeníti, Istent pedig újabb haragra ingerli. Nem tagadja az „opus operatumot“, de az a gondolat, hogy a szentelés éleltszenstég híján is kifejti kegyelemközlő erejét, az ő apostoli lelke számára nem fejezi ki a teljes igazságot. Szerinte a papnak nemcsak működésével, hanem életével is közvetítőnek kell lennie. Igen, a megváltás Krisztus érdemeiből árad a világra s ehhez semmit sem lehet hozzáadni, mert végtelen értékű, de nem mechanikusan, hanem élő emberi lelkeken keresztül árad széjjel. A papi lélek legmélyét lepecsételö küldetésnek Krisztus arcát és Krisztus áldozatát kell tük-röznie!

A lét tevékenységeiben nyilatkozik meg. Ha főntebb vizsgáltuk Szent Bernát szemével a papi lényeket, nézzük most a továbbiakban, hogyan bontakozik ki ez a papi egyéniség a pap életében. Szentünk gondolatvilága nem az arisztoteleszi metafizikán nevelödött, Szent Ágoston teológiaiá volt tápláléka. De ezen a ponton mindkettő ugyanazt az örök gondolatot fejezi ki, legfeljebb más fogalmazásban. Arisztotelesz azt mondja: *agere sequitur esse*. A lét előbb van a cselekvésnél s minden lét a neki megfelelő tevékenységben bontakozik ki. Szent Ágoston a maga nyelvén így fejezi ki ezt a gondolatot: *ama et fac quod vis!* Telj el a lét gazdagságával s akkor áradni fog belőled Isten ereje! Megfordítva is áll: minden tettünk gyökértelen, ha nem a lélek átéltségéből fakad. Az élet nagy törvénye mondja, hogy sejt csak sejtől születik, mag csak magból származik, élet csak életből fakadhat. Folytathatjuk tovább is ezt a logikát: természetfölötti élet is csak természetfölötti élet nyomán fakadhat. Szavaknak csak szó az eredménye; szép beszéd csupán szép érzélem forrása, szervezés csak szervezetet eredményez, de élet, áldozat, önátadás csak életből és áldozatból sarjad elő. A természetfölötti életben sincs *generatio aequivoca*. Szent Bernát ezt a gondolatot az Evangélium nyelvén fejezi ki, amikor Keresztelő Szent Jánost állítja oda papi ideálul: „*ille erat lucerna ardens et lucens*. (Jn. 5, 35.) Nem azt mondja: Világított és égett, mert János világossága tüzből fakadt és nem megfordítva, világosságból a tűz. Vannak azonban olyanok is, akik nem azért világítanak, mert izzanak, hanem azért égnék, hogy tündököljenek, de ezeket nem a szeretet lelke tüzei, hanem a hiúság törekvése. Azt akarjátok tudni, hogyan izzott és világított Szent János? Háromféle izzást és világosságot találök benne. Égett önmagában önmehtagadásainak szigorúságában. Égett Krisztusért belső áhitatának teljes tüzevel. Égett a bűnös emberekért soha nem szűnő

fedéseivel. És ugyanígy világított példájával, ujjával és igéjével. Onmagát például adta, hogy kövessék, ujjával Krisztust mutatta, hogy hozzá térjenek. Igéjével a rejtett bűnöket hirdette, hogy megjavuljanak." Mit ér a nagy tudás és a bölcs szó, ha nincs mögötte a tanuskodó élet! A hold melegség nélkül világít kölcsönvett fényvel és nem oszlatja el az éjtszakát. A nap melege azonban belső tűzben fakad s minél jobban tüzel, annál inkább világít. Nap legyen az Isten szolgája és ne folyton változó hold. S ha nem volna képes egyszerre égni is, meg világítani is, inkább égjen, mint hidegen világítson, mert a mennyei Atya, aki a rejtekben is látja, megfizet érte. E szavak közben ejti ki Szent Bernát a papi lelkiség legklasszikusabb jelszavát, mely egyben saját apostoli életének legtalálóbb foglalata: „*Est enim tantum lucere vanum, tantum ardere parum, ardere et lucere perfectum*“.¹¹

Erthető tehát, ha a *jópéldát* mindennél fontosabbnak tartja a lelkipásztorban. Hiszen a lelkekben ott él az Isten utáni vágy, mely ma is föltör belőlük: *Mutasd meg nekünk az Atyát!* Ebben a vágyban ott vergődik az emberek reménysége egy tisztultabb világ után. Mert ezt a földi életet jól ismerik s nincs borzalmasabb számukra, mint az a fölismerés, hogy amerre néznek, mindenütt e világ fojtogatja őket. Nincs szörnyűbb tapasztalás, mint mindenütt a bukott emberbe ütközni. Az emberek a sok csalódás után arra a másik világra éhesek, s ezt a pap életében kell megtalálniok. „A jó és gondos pásztorok nem szűnnek meg nyájukat jó és világító példával táplálni, inkább a magukéval, mint másokéval. Mert ha más példájával oktat és nem a magáéval, ez szégyenére válik, a nyáj pedig nem növekszik.“ Amikor Mózes szelídségét, Jób béketűrését, Sámuel irgalmasságát és Dávid buzgóságát hirdeti, akkor elsősorban életével kell ezeket az erényeket bemutatnia.¹² Gondoskodásában az édesanya, szigorúságában az édesapa képét kell megjelenítenie. Ostor helyett a szívét mutassa. Az a hivatása, hogy mások terheit viselje, nem pedig, hogy másokat terheljen. „Miért menekül a gyermek a pap elől, mintha kígyó marta volna meg? Hiszen inkább úgy kellene hozzá futnia, mint anyja ölébe. Ha lelki emberek vagytok, — teszi hozzá — akkor a szelídség lelke legyen igéitekben.“¹³

Nincs tragikusabb kiábrándulás, mint amikor a lelkek pásztorában is csalódní kell. Hiszen a vergődő hit legnagyobb erőpróbája éppen az, hogy abból a másik világból mindent csak hinni kell, de semmi hatását sem lehet fölfedezni, látszólag minden földszagú és emberszabású. Ó hányszor tekintenek föl végső reménységgel ezek a lelkek a pap életére, hogy legalább benne lássák azt a biztos pontot, mely nem e világból való, legalább ő legyen számukra az a biztató jel, mely kimutat ebből a földi létből: *Biztatok, én legyőztem a világot!* Ha azonban benne is saját gyarlóságukat látják tükröződni, ha az ég helyett őt is a föld, lelkiek helyett az anyagiak érdeklik, akkor ez az utolsó remény is összeomlik s csak az Isten irgalma tudja megmenteni a nyáját. „Ha a pap pásztor, a nép pedig a nyáj, vajjon illő-e, ha semmi különbség sincs közöttük? Ha hozzám hasonlóan, aki a bárányok közé tartozom, pásztorom is lefelé hajlik és a földet kémleli, csak testi táplálékra éhes, közben pedig lelke

üresen marad, miben különbözünk egymástól? Jaj, ha farkas talál jönni, nem lesz senki, aki őrködik, elébe megy és megmenti a nyáját. Illik-e a pásztorhoz állatok módján az érzékeknek hódolni, alacsony dolgokhoz ragaszkodni, földiekre áhítózni? Vajjon nem inkább emberhez méltóan egyenesen jární, ég felé nézni s a fölülvalókat, nem pedig a földieket keresni?¹⁴

Ó igen, a papnak egynek kell lennie népével, de nem a közös emberi gyarlóságokban, élen kell járnia, de nem a hibák tekintetében. Olyannak kell lennie, mint a villámhárító aranyozott csúcsának: szerves, élő összefüggésben van az egésszel, belőle nő ki, de a szentelés titokzatos fémjelzésével belefűrődik az égbe. Nem azért, hogy Isten haragját, hanem hogy a természetfölötti élet áramkörét vezesse magán keresztül népébe. Ezért Szent Bernát részére minden egyéb papi tevékenységet messze megelőz *a hívekért való folytonos imádság*. A pásztor első kötelessége az imádságban való virrasztás. Ha igazán szereti nyáját és élő a hite, akkor tudja, hacsak az Úr nem őrzi meg a nyáját, hiába minden munkája. Szentünk, mikor az *Énekek éneke* e versét magyarázza: „*Megtaláltak engem az örök, kik a városra vigyáznak*“, fölkiált: „Kik ezek az örök? Bizonyára azok, akiket az Úr boldognak nevez az evangéliumban, mert amikor eljön, ébren találja őket. Jó örök, akik míg a többiek alusznak, virrasztanak, hogy számat tudjanak majd adni a lelkünkéről. Hűséges örök, akik virrasztó lélekkel imádkozzák át az éjtszakát, akik az ellenség ármánykodását éleslátással fürkészik, a gonoszok terveit megelőzik, az elrejtett töröket fölfelezik, a hurkokat kijátsszák, a hálókat szét-szórják, fortélyaikat meghüsitják. Ezek azok, akik szeretik testvéreiket . . . akik sokat imádkoznak a népért és Isten Egyházáért . . . Virrasztanak és imádkoznak, mivel tudják, hogy a város őrzésére elégtelenek s tudják, hogy ha nem az Úr őrzi a várost, hiába virrasztanak az örök . . . Ezért vigyázatok magatokra, akik ezt a szolgálatot kaptátok, vigyázatok magatokra és a drága kincsre, amelyet reátok bíztak.”¹⁵

Talán gyökeresen katolikus, vallásilag egységes, mélyen hívő kora adja annak a ténynek magyarázatát, hogy *Szent Bernát papi ideálja egészen theocentrikus, sokkal inkább Isten, mint a nép felé fordul*. Igaz, azóta sok minden lényegesen elváltozott körülöttünk, ma a papnak frontharcosnak, csapattisztnek is kell lennie. De időnkint éppen a másik véglet felé sodródunk: *a pap lassan jobban ismeri a nép problémáit, mint Isten mélységeit, többet járja a világba mint az Istenhez vezető utakat*. Hála Isten, miránk senkisémet zárta a sekrestyeajtót, előttünk szabad az út a nép felé, de mi se zárjuk be azt magunk mögött. Ha rányitunk a falusi templomokra, ott találjuk-e az ősz plébánost vagy az ifjú káplánt imában elmerülve, a tabernákulumra szegzett szemekkel? Hiszünk-e mi magyar papok az imádság mindenekfölött való erejében? Vagy egy kicsit pelagiánus ízü a lelkiségünk? Odavisszük-e Mesterünk elé eltévelyedett báránnyaink ügyét és sikertelenségeink szomorúságát? Igen, mi vagyunk Krisztus feloldozó keze, ígehirdető ajka, seregen szánakozó szíve, de részesei vagyunk-e imádkozó, az Atya előtt leboruló lelkének is, társai vagyunk-e az éjtszakában leboruló, virrasztó óráinak is? Tudunk-e

együtt engesztelni és együtt szomorkodni tabernákulum csendjével? Vagy pedig mi sem vagyunk képesek egy órát is virrasztani Vele? Sok tevékenységünk mellett soha sem jut időnk élni is a Mesterrel, sírni, örülni, panaszkodni és beszélgetni vele?

Az igehirdetésben s az emberek szervezésében bámulatos rutint szerzünk s ha egy percre együtt maradunk azzal, akiért mindez történik, akkor meg nincs mondanivalónk s unatkozunk? Az eszközök között otthonosan mozgunk, a célok között viszont járatlanok vagyunk? Tevékenységeinkben oly szívesen kaphatók vagyunk a túlórázásra, annyi lelkes beszéd és konferencia, megbeszélés és szervező munka mélyed bele az éjtszakába, de a lelkünk hív-e legalább néha az éjtszaka csendjében: *Magister adest et vocat te?* Vagy vele csak a szentmise és az officium „hivatalos” és „kötelező” aktsaiban találkozunk? Hálátlanok lennénk a Gondviseléssel szemben, ha nem örvendeznének tiszta szívből azon az apostoli tűzön és fáradhatatlan munkásságon, ami a magyar papság lelkéből virágzott ki. De Szent Bernáttal mondjuk: *ignis nunquam dicit, sufficit!* Még egy lépéssel beljebb, vagy ha tetszik, magasabbra hívogat bennünket. Őt senki sem vádolhatja, hogy a francia kvietizmus előszele, hiszen példátlanul tevékeny élete és harcos egyénisége a legjobb cáfolat erre. S hogy ennek ellenére is az imádságot mindennél jobban hangsúlyozza, annak a jele, hogy apostoli sikereinek titkát éppen ebben látta. A nyolcszázéves jubileum legértékesebb gyümölcset az jelentené, ha szentünk szelleme megint mélyebb kapcsolatba lépne a magyar papi lelkiséggel.

De magának a papnak is égetően szüksége van, hogy az imádság és elmélkedés termékenyítő csendjébe visszatérjen, nehogy, miközben mások lelkének üdvösségén buzgólkodik, a saját üdvösségét hanyagolja el. „Mít használ neked, — figyelmezteti magát a pápát — ha az egész világot megnyered, csak magadat veszíted el. Még ha bölcs vagy is, hiányos bölcseséged, ha nem gondolsz magaddal . . . Üdvösséged megszerzésében senki sem állhat közelebb hozzád, mint anyád egyszülött Fia”.¹⁶ Az a Szent Bernát, aki azt kívánja a paptól, hogy haljon meg teljesen magának, felejtse el egyéni érdekeit, nem győzi hangsúlyozni, hogy ez csak a földi és mulandó dolgokra vonatkozhat. Halála misztikus halál, hogy annál jobban éljen Istenben.¹⁷ Hiszen nem is tud fonákabb helyzetet elképzelni, mint ha valaki úgy vezeti a lelkeket közelebb Istenhez, hogy maga folyton távolodik tőle: „Ha mindenkinek mindene akarsz lenni, dicsérem buzgóságodat, ha tényleg mindenkié vagy. De hogyan vagy mindenkié, ha magadat ebből kirekeszted? . . . Amikor tehát mindenkié vagy, légy te is ezek között egyik. Miért csak magadat fosztanád meg hivatásodtól? Bölcseknek és ostobáknak vagy elkötelezve, csak egyedül magadat fosztod meg magadtól? . . . Mindenki részesül benned, mint nyilvános kútból merítenek belőled, csak te állsz az útfélen szomjasan? Hogy tehát emberiséged teljes legyen, táruljon ki és rejtessen magába téged is mindenki felé kitérülő kebled”.¹⁸

De szüksége van erre híveinek is. Az apostoli munka mond csődöt, ha a pap nem merül el újból meg újból a természetfölötti mélységekben. Szent Bernát nagyon jól tudja, hogy a legkiválóbb

emberi szellem is kiürül, ha nincs állandó kapcsolatban az örök forrásokkal. Az a pap, aki nem Istentől merít, az önmagát fogja adni, saját laps gondolatait, unott igéit, ezerszer elismételt frázisait s még ha lélekből is beszél, a Lélek hiányozni fog szavai mögül. Ezer szava között egyetlen termékenyítő ige sem akad. De ebben a pillanatban ténylegesen megszűnt közvetítő lenni. Téved azonban az, aki azt hiszi, hogy elég a kegyelem állapotában lenni s már is közvetítő lehet. Igaz, a kegyelem bekapcsol Istent, de csak akkor gyújt másokat, ha már fehér izzásba jött maga. A pap nem lehet *csatorna* csupán, hanem *medencének* kell lennie, nem *elektromos vezeték*, hanem *akkumulátor*. Isten szentsége megköveteli, hogy „instrumentum animatum” legyen s először maga teljék el Istennel: „Elpazarlod mindazt és elveszted, ami a tiéd, ha sietve, féligtelten továbbadsz mindent, mielőtt megteltél volna . . . Ezért bölcs légy, *medence legyél és ne csatorna*, — fejtí ki Szentünk örökszép hasonlatát. Mindkettőnek egy a szerepe: magába gyűjti a vizet és továbbadja. A medence azonban türelmesen megvárja, amíg megtelik, s csak mikor túlcserdült, adja tovább tartalmát saját kára nélkül. Tudja, hogy szerencsétlen mindaz, aki a legrosszabb részt választja magának. Hogy azonban meg ne vesd tanácsomat, halld azt, aki bölcsőbb nálam: „*Az ostoba*, mondja Salamon, *kiadja gyorsan egész lelkét, a bölcs megőrzi a jövő számára.*” (Péld. 29, 11.) Sajnos, ma az Egyházban sok a csatorna és kevés a medence. Azok, akiktől az égi áldásokat vesszük, — mondja Szentünk nem kis iróniával — oly szeretettel buzdólkodnak, hogy mielőtt gyűjtöttek volna, már adni akarnak, mielőtt hallgatni tanultak volna, már beszélni kívánnak, mielőtt tanultak volna, már tanítani óhajtanak s másokat irányítani, akik magukat sem tanulták meg kormányozni . . . A magam részéről semmit sem akarok a valódi jámborság ama foka helyezni, amiről azt mondja a bölcs: „*Irgalmazz tulajdon lelkednek, hogy tetsző legyen Isten szemében.*” (Préd. 30, 24.) Dávid mondja: „*Szinte zsírral és kövérséggel telik el lelkem s ujjongó ajakkal mond szájam dicséretet.*” (62. zsolt.) Előbb töltekezni akar s csak azután kiömleni, sőt nemcsak töltekezni, hanem megtelni, hogy áradhasson s ne csak az üresség kongjon belőle. Csupán ezáltal követi annak példáját, kinek bőségből mindannyian merítettünk. Tanulj te is teljessé lenni s a bőségből adakozni, de ne akarj az Istennél is adakozóbb lenni. A medence a forrást utánozza: ez is csak akkor válik patakka és akkor szélesül tóvá, mikor eltelt vizével. Az élet forrása is önmagában és önmagának teljes, csak akkor töltött itt el mindent jóságával, mikor az egekre kiöntötte már jóságát . . . Tégy te hasonlóképen: először töltekezz sziníg s csak aztán legyen gondod az adakozásra. A jóságos és bölcs felebaráti szeretet arra törekszik, hogy tehetségéből osztogasson, nem pedig, hogy tékozoljon. Fiam, mondja Salamon és az Apostol, ne szóródj szét mértéktelenül. Talán szentebb vagy Pálnál és bölcsőbb Salamonnál? Bizony magam sem óhajtanék a te károdra gyarapodni. Vajjon, ha magadnak kárára vagy, kinek leszel hasznára? Amivel bővelkedsz, oszd meg velem, de ha nincs fölösleged, akkor magadon könyörülj”.¹⁹

Amilyen fontosnak tartja Szent Bernát a lelki kincsek gyűjtését, éppen olyan hevesen ostorozza az *anyagi javak halmozását*. Annak

a léleknek, mely nagy és szent dolgokra irányul, szabadnak kell lennie kicsinyes és hitvány anyagiaktól. Ezen a ponton válik el, meghalt-e valóban a pap önmagának és a világnak vagy pedig csak áltatja magát, titokban az anyagiak a világhoz fűzik. A ciszterci reform elsősorban szegénységi mozgalom volt, tiltakozás és frontépítés a XII. század feudális papsága ellen. Érthető, ha Szent Bernát szerencsétlenségnek minősíti a nagy egyházi javadalmakat s elsősorban a klérus gazdagságát okolja az apostoli szellem megölésével. „A laikusok a világból valók, hát világi dolgokon gondolkozhatnak. Az apostoloknak azonban mondatott: *Ti nem a világból valók vagytok, hanem én választottalak ki titeket a világból.* (Jn. 15, 19.) . . . Elhalmozták az Egyházat birtokokkal, de ugyanakkor erényeit meg elrabolták. Hogyan is férhetne össze ez a kettő, mióta a dicsőséges Király érettünk szegénnyé lett, hogy elmondhassa: *Mindaz közületek, ki nem mond le mindenről, amije van, nem lehet az én tanítványom.* (Lk. 14, 33.) . . . Krisztus tövisbokornak nevezi a gazdagságot, az Apostol meg az ördög törének: *Mert akik gazdagok akarnak lenni ebben az életben, kísértésbe esnek és az ördög kelepchéjébe.*” (I Tim. 6, 9.)²⁰ Hogyan tudna az a pap lelkesedni az örökkévalóért, aki mulandó haszon után futkos, hogyan tudna üldözést szenvedni az igazságért, ha inkább a földi bért keresi, mint az igazságot?²¹ Nem mondhat le teljesen az anyagiakról, de amivel rendelkezik, az csak megélhetését s ne kedvteléseit biztosítsa, mert ha az apostoli életet választotta, akkor az apostolok példáját is követnie kell: „Mit hagyott hátra számodra az apostol? Amim van, — mondotta — neked adom. Mi ez? Azt biztosan tudom, hogy nem arany és nem ezüst, mert maga mondja: Aranyom és ezüstöm nincsen. S ha véletlenül mégis lenne, ne kedved, hanem a szükség szerint élj vele. Akkor majd úgy használsz, mintha nem is használnád. Mert ami a lélek hasznát illeti, sem jónak, sem rossznak nem lehet nevezni; ha helyesen használsz, jó, ha visszaélsz vele, rossz. Még rosszabb a miatta való aggodalmas nyugtalankodás. Legrosszabb a haszonlesés.”²² Sajnos, azonban nem mind apostolok, akik az apostolok utódai, nem mind barátjai a vőlegénynek, akik a menyasszonyt szolgálják. Ha ugyan szolgálatnak lehet nevezni azok életét, kiknek gondtalan élete és roskadozó asztala miatt a menyasszony szegény, szűkölködő és mezítelen. „Az ilyenek a hűséges pásztornak csak a tisztségét örökölték, de a buzgóságát nem. Utódok akarnak lenni valamennyien, de közvetítők olyan kevesen. Ó, bárcsak oly szorgosak lennének a szeretetszolgálatban, mint amilyen serények a stallumok megszerzésében.”²³ Sőt az áruló Júdás és a gazdag papság között csak annyi különbséget lát, hogy Júdás néhány dénárral beérte, ezek azonban egész vagyont gyűjtönek össze hivatásuk elárulásával.²⁴

Szentünk nem talál undorítóbbat a papban, mint a *világiasságot*. Ezen a téren nem riad vissza a legélesebb kritikától sem: „*quidquid praeter necessarium victum et simplicem vestitum de altari retines, tuum non est; rapina est, sacrilegium est.*” Az Apostol csak annyit enged meg, hogy aki az oltárnak él, az az oltárról részesedjék; tehát élelemre és ruházatra tarthatunk számot. (I. Tim. 4, 8.) De itt ruházatról s nem piperéről van szó!²⁵ „Hiába védekezel azzal, hogy Isten

nem a ruhára, hanem az erkölcsökre van tekintettel. Amilyen a ruhád, olyan az erkölcsöd. Világias ruhád arról beszél, hogy erkölcsöd és lelkületed kifordított. Minek akarnak a papok másoknak látszani, mint papoknak?²⁶

Sokan talán kifogásolják, hogy szerzetes létére minek szól bele a világban élő papok dolgába. Úgy érzi azonban, ha ő hallgat, akkor a szegények szegénysége fog kiáltani. „A méltóság iránti tisztelet elhallgat, az éhség nem. A hódolat elhallgat, mert a világ nem gyűlölhét titeket. Hogyan is vádolna a világ a bűnről, hiszen éppen a bűnöst dicséri és a gonoszt magasztalja. De kiáltanak a ruhátlanok, kiáltanak az éhezők, vádolva kérdik: „Mondjátok papok, mit keres az arany a lovak zabláján?”²⁷ Talán ez az arany megszünteti didergésünket, csökkenti éhségünket? Mit használ nekünk, akik hideget és éhséget szenvedünk, szekrényeitekben és akasztóitokon a sok ruha? A mienket pazaroljátok. Tőlünk vonjátok el lelkiismeretlenül, amit könnyelműen tékoztok. Mi is Isten teremtményei vagyunk, minket is Krisztus vére váltott meg. Tehát testvéreitek lennénk! Testvéreitek elrabolt öröksége az, amiben szemetek gyönyörködik. Mert ti dúslakodtok, mi rövidülünk meg . . . Hozzá még nem is magatok szereztétek mindezt, nem kezetek munkájával, nem örökség útján, hacsak azt nem mondjátok szívetekben: *Foglaljuk el örökségül az Isten szent helyét.*” (82. zs.)²⁸

Mínél magasabb egyházi méltóságot visel valaki, annál inkább a lelkek ügyének s a nagy feladatoknak kell élnie. Azért szabadtotta ki őt az Úr az anyagi gondok közül, hogy minden idejét és erejét az Isten országára fordíthassa. „Nincs rútabb, mint mikor a püspök bútoraival és háztartásával foglalkozik. Mindent kutat, minden után érdeklődik, folyton gyanakszik, apró rendtelenségeket javít, elveszelődött semmiségeket keresgél. Ó, mily helytelen a szemmértéke azoknak, kik semmiségekkel foglalkoznak, miközben fontos dolgokat elhanyagolnak. De hogy világosabban beszéljek, könnyebben viseljük el Krisztus kárát, mint a magunkét. Napi kiadásainkat milyen pontosan ellenőrizzük, de az Úr nyájának kárát nem ismerjük. Az ételek árát, a kenyerek számát napról-napra megbeszéljük személyzetünkkel, de a nép bűneiről ritkán tartunk papjainkkal megbeszélést. Ha elesik egy számar, — mondja keserűen — van aki fölsegítse, ha elveszik egy lélek, senki sem veszi számba.”²⁹

Ne álltassa magát egy pap se, hogy apró kedvteléseiben semmi rossz sincsen, mert nemcsak a rossz fát fogják kivágni, hanem azt is, mely nem hozta meg kellő időben a jó gyümölcsöt.³⁰ Ezek szerezhetnek apró örömeket neki, de lelke igazi boldogságát csak hivatása adhatja meg. „Boldog, aki elmondhatja: *Mindenkinél többet íradoztam.* (1. Kor. 10, 10.) Dicsősége ez a papnak, de nem olyan, ami hiúvá tesz, puhít, lágyít. Ha a fáradság elijeszt, a jutalom serkentsen. Mert mindenki saját fáradozásáért kapja majd meg a jutalmat . . . Menj ki Urad földjére és szemléld figyelmesen, még ma is mennyi bozót és tövis vadítja a régi átok nyomán. Mondom, menj ki a világba, erre a szántóföldre, mely reád van bízva. De ne úgy menj ki, mint gazda, hanem mint sáfár. Nézz körül és láss hozzá, hogy

miről kell majd számot adni. Emeld föl te is szemlélődő szemeidet és nézd a vidéket, vajjon nem inkább szárazak a tűzrevetésre, mint fehérek az aratásra? Milyen sok, amit jó termésnek gondoltál, mikor figyelmesebben szemléled, gaznak bizonyul. Meddig bitorolja a földet? Ó, ha ezt látod, egyszerre szégyelni kezded, hogy tétlenül fekszik a fejsze, s hogy hiába kaptad az apostoli sarlót”.⁸¹

Viszont ha munkájának nem látja eredményét, akkor se csüggedjen, mert hiszen Szent Pál főntebbi szavai csupán azt mondják, hogy mindenképpen többet fáradozott, de nem azt, hogy mindenképpen több eredményt ért el. Maga az Úr biztosított bennünket, hogy fáradságunk s nem eredményeink szerint fog jutalmazni. (1. Kor. 3, 8.) Tegyük nyugodtan, ami a miénk és Isten is megteszi, ami az övé. „Ültess, öntözz, szorgoskodj és megtetted, ami a tiéd. A növekedést már Isten adja és nem te, ott, ahol neki tetszik. Ez a biztos munka, melyet semmi sikertelenség sem hiúsít meg”.⁸²

Igy gondolja el szentünk a papi életet. Csendes munka, észrevétlen fáradozás és nem látszateredmények csillogtatása. Szolgálat és nem uralkodás, ismétli gyakran. *Ministerium, non dominium*. „Ki mondhatná, hogy megalázó ez a cím, amikor az Úr önmagát tisztelte meg ezzel a dicsóséggel? Joggal dicsekszik Szent Pál is vele: *Ha ők Krisztus szolgái, én is az vagyok*. (II. Kor. 11, 23.) Ó, fönséges szolgálat, mely minden méltóságnál jobban megtisztel minket!”⁸³

Szent Bernát a szó klasszikus mestere volt, de papi ideálja nem az elragadó szónok. Inkább az, aki életével tanít. Egyik legnagyobb apostola volt az Egyháznak, de nem a lázas tevékenységben felőrlődő papot dicséri. Inkább azt, aki Istenben is el tud merülni. Tiszteli a tudományt, de nem a tudós pap az eszménye.⁸⁴ Inkább az, aki élni tudja az igazságokat. Papi eszményét is valami szent keresztény *pragmatizmus* jellemzi: „Mit tanítottak és mit tanítanak nekünk a szent apostolok? — veti föl a kérdést. Nem a haláztat fortélyait, nem sátorkészítő vagy más hasonló mesterséget, nem Platont olvasni, sem Arisztotelesz csavaros kérdéseit oldozgatni, nem is folyton csak tanulni és soha az igazság tudására el nem jutni. Élni tanítottak engem! Azt gondolod, kis dolog élni tudni? Ó nagy, sőt a legnagyobb!”⁸⁵ *Az ő papi eszménye tehát az Istenben és Istenből és Istenért élő szent. Legjellegzetesebb papi tevékenységnek pedig az áldozatot tekinti. S azért kell ma különösen megidézni tanítását, mert olyan korban élünk, melyben a hős mértéke egyedül tetteinek és alkotásainak nagysága, az élet pedig a kifelétüremelő tevékenységgel azonosul. Tanítása nyolcszáz év távlatából sem veszített semmit fényéből, mert katolikus. Bölcs szavairól teljesedjenek saját igéi: „ut sint in speculum et exemplum, ac quoddam veluti condimentum vitae hominum super terram. Per hoc enim quodammodo apud nos etiam post mortem vivunt, multosque ex his, qui viventes mortui sunt, ad veram provocant et revocant vitam.”*⁸⁶

Zirc.

Dr. Halász Pius S. O. Cist.
hittud. főisk. tanár.

Jegyzetek:

¹ Szentünk valóban nagy reformátora volt kora papságának. *Maillon* írja róla: „Corruptos sui saeculi mores passim luget ac deplorat vir sanctus, maxime in ecclesiae ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit adeo ut tota ecclesiae et cleri facies suis monitis ac sermonibus immutata fuerit et in antiquum decus restituta.” (PL. 182, c. 29—30, § III.) — Papi ideálját főként következő művei alapján rajzoljuk meg: *Tractatus de moribus et officio episcoporum*. (PL. 182, c. 809—834.) *Henrik* sensi érsek számára írta 1126-ban s benne őszinte nyíltsággal mutat rá a főpásztorok mulasztásaira, majd megmutatja a „pastor animarum” evangéliumi vonásait. — *De conversione ad clericos* (PL. 182, c. 834—856.) c. műve hosszabb beszédét tartalmazza, melyet 1140-ben intézett a párizsi főiskolákon tanuló teológusokhoz. Hallgatói között valószínűleg *Petrus Lombardus* és *Szentviktori Hugó* is helyet foglalt. — *De consideratione* c. munkájának öt kötetét tanítványa és szerzetesfia, *III. Jenő* pápa részére írta 1149—1152 között. Benne örökérvényű tanítást ad minden apostolkodó pap számára: minden tevékenység csak akkor eredményes, ha belső imádságból, szemlélődésből fakad és újból oda tér vissza. (PL. 182, c. 727—808.)

² *De morib. episc.*, cp. 3, n. 10—11, c. 817 sq.

³ *De convers.*, cp. 19, n. 32, c. 852 sq. Kedves szójátéka *Szent Bernátnak*, mely nehezen adható vissza: „*Deo placere non possunt et placare velle praesumunt.*”

⁴ *De morib. episc.*, cp. 2, n. 5, c. 814.

⁵ U. o. cp. 3, n. 8, c. 816.

⁶ U. o. cp. 3, n. 9, c. 817.

⁷ *Sermo de divers.* 29, n. 5; PL. 183, c. 622.

⁸ *Sermo super Cant.* 76, n. 8; PL. 183, c. 1153 sq.

⁹ *De morib. episc.*, cp. 5, n. 17, c. 820 sq.

¹⁰ U. o. cp. 4, n. 13, c. 819.

¹¹ *Sermo in nativ. S. Joan.*, n. 3, 5, c. 399—400.

¹² *Sermo super Cant.* 76, n. 9, c. 1154.

¹³ U. o. sermo 23, n. 2, c. 885.

¹⁴ *De morib. episc.*, cp. 2, n. 5, c. 815.

¹⁵ *Sermo super Cant.* 76, n. 7, c. 1153.

¹⁶ *De consid.*, lib. 2, cp. 3, n. 6, c. 745 sq.

¹⁷ *Szent Bernát* e néhány idézete is világosan jelzi, mennyire helytelen volt azok véleménye, kik benne *Fénelon* semiquietismusának előfutárját akarták látni. *Szent Bernát* számára elképzelhetetlen olyan „tisztá szeretet”, mely saját üdvéről is képes lenne lemondani.

¹⁸ *De consid.*, lib. 1, cp. 5, n. 6, c. 734.

¹⁹ *Sermo super Cant.* 18, n. 2—4, c. 860—861.

²⁰ *Epistola monachorum Clarae—Vallensium*. PL. 185, c. 386.

²¹ *De convers.*, cp. 22, n. 39, c. 856.

²² *De consid.*, lib. 2, cp. 6, n. 10, c. 748.

²³ *Sermo super Cant.* 77, n. 1—2, c. 1155—1156.

²⁴ U. o. sermo 10, n. 3, c. 820.

²⁵ *Epist.* 2, n. 11, PL. 182, c. 86.

²⁶ *De consid.*, lib. 3, cp. 5, n. 19, c. 770.

²⁷ Idézi *Persius*, *Satir.* 8, 69.: „Dicite, pontifices, in freno quid facit aurum”.

²⁸ *De morib. episc.*, cp. 2, n. 6—7, c. 815 sq.

²⁹ *De consid.*, lib. 4, cp. 6, n. 17, 19, 20, c. 784—786.

³⁰ *De convers.*, cp. 10, n. 20, c. 845.

³¹ *De consid.*, lib. 2, cp. 6, n. 12, c. 749.

³² U. o. lib. 4, cp. 2, n. 2, c. 773.

³³ U. o. lib. 2, cp. 6, n. 11, c. 748.

³⁴ Kellő tudásra is szüksége van, hangsúlyozza, de a „lucere” mellől sohasem hiányozhat az „ardere”: „Hogyan tudhatja tudatlan pap Isten igéjének legelőjén terelgetni az Úr nyáját? Ha pedig bővelkedik tudásban, de hiányzik a buzgóság, akkor félt, hogy többet árt természetlen, üres életével, mint amennyit használ tudásával. kVamerőség ezt a terhet tudás és Istennek tetsző élet nélkül hordozni.” *Sermo super Cant.* 76, n. 10, c. 1155.

³⁵ *Sermo in festo S. Petri et Pauli* 1, n. 3, c. 407.

³⁶ *Vita S. Malachiae*, praef. 1. PL. 182, c. 1073.

TARTALOM

<i>I. Természetes szempontok a pap életében</i>	<i>1</i>
<i>II. A pap természetfölötti élete</i>	<i>16</i>
<i>III. Természet és természetfölötti ütközése a pap életében</i>	<i>33</i>
<i>IV. A természet és természetfölötti végső győzelme</i>	<i>53</i>
<i>Függelék: Szent Bernát papi eszménye</i>	<i>75</i>

Egyházi jóváhagyással.

Az I—IV. fejezet a Papi Lelkiség 1943/44 évfolyamának 1—4. számában, a Függelék tanulmánya pedig az 1941/42. évfolyam 4. számában jelent meg.

jubileumi ajándéknak szántuk. Így esett választásunk Halász Pius teológiai-
lag mély és klasszikusan szép cikksorozatára, „Természet és természetfe-
letti a pap életében”, amely a PL 1943/44. évf. 1-4. számaiban jelent meg.
A sorozat felhajtása is könnyebb volt, mert ezek a cikkek annakidején kü-
lönlevonatban is megjelentek, de a kis példányszám miatt nem igen jutot-
tak el az egész magyar papsághoz. Újranyomatásukat a PL tulajdonosa, a
mindenkori Jézustársasági Magyar Tartományfőnökség jelenlegi képviselő-
je, az Amerikában székelő magyar Provinciális hivatalosan megengedte.

Isten nevében indulunk ezzel az új sorozattal. Reméljük, hogy pap-
testvéreink örömmel fogadják ezeket a Papi Lelkiség Füzeteket, amelyek
hivatva vannak arra, hogy a magyar papságban a szellem erőit ébrentart-
sák és a kegyelem forrásait megnyissák.

SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ

MAGYAR PAPI EGYSÉG 1960. évi KÜLÖNSZÁMA (Einheit Ungarischer
Priester) Klerusblatt der ungarischen Priester im Ausland, Sondernummer
1960. - Mit Druckerlaubnis des Erzbischöflichen Ordinariates, Wien. - Ei-
gentümer, Herausgeber und Verleger: Ladislaus Marosi, Spittal/Drau, Ka-
pellengasse 15. Im Selbstverlag als Manuskript vervielfältigt bei Österr.
Seelsorge-Institut Pastorale Ungarnhilfe, Wien. Für den Inhalt verantwort-
lich: Ladislaus Marosi.

